

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**VZTAH MATKY A DCERY Z POHLEDU DCER V OBDOBÍ
STŘEDNÍ A STARŠÍ DOSPĚLOSTI: POKRAČOVACÍ STUDIE**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTHER AND DAUGHTER
FROM THE PERSPECTIVE OF DAUGHTERS IN MIDDLE AND
OLDER ADULTHOOD: FOLLOW – UP STUDY**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Vladěna Spáčilová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D.

Olomouc

2016

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Vztah matky a dcery z pohledu dcer v období střední a starší dospělosti“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V ..... dne .....

Podpis .....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Veronice Očenáškové, Ph.D. za její odborné vedení, vstřícný přístup, poskytování cenných rad a připomínek v průběhu zpracování mé práce. Poděkování patří také doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za koordinaci výzkumného projektu a celému výzkumnému týmu za spolupráci. Děkuji také účastnicím výzkumu za ochotu k vyplnění dotazníků a ochotu k zamýšlení se nad vztahem k matce.

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. RODINA.....	8
1.1. Postavení otce v rodině a jeho role ve výchově.....	9
1.2. Postavení matky v rodině a její role ve výchově.....	10
1.3. Vliv sourozenců.....	11
2. MATEŘSTVÍ A MATEŘSKÁ LÁSKA.....	12
2.1. Mateřství.....	12
2.2. Mateřská láska.....	13
2.2.1. Idealizace mateřské lásky.....	14
3. VZTAH MATKY A DCERY.....	15
3.1. Specifika vztahu matky a dcery.....	17
3.1.1. Blízkost.....	17
3.1.2. Podobnost.....	18
3.1.3. Kritika.....	20
3.1.4. Ambivalence.....	20
3.1.5. Soupeření a závist.....	20
3.1.6. Očekávání.....	21
3.1.7. Uznání a přijetí.....	22
3.2. Procesy v rámci vztahu matky a dcery.....	22
3.2.1. Nápodoba.....	22
3.2.2. Identifikace.....	23
3.2.3. Separace.....	24
3.3. Komunikace ve vztahu matky a dcery.....	25

3.3.1. Konflikty.....	27
3. 3. 2. Skryté významy v komunikaci.....	28
4. VÝVOJ VZTAHU MEZI MATKOU A DCEROU	30
4.1. Dcera dětského věku a matka v mladé dospělosti	31
4.2. Dospívající dcera a matka ve střední dospělosti.....	33
4.3. Dospělá dcera a matka starší dospělosti.....	38
4.3.1. Vliv vztahu ženy s matkou na vztah k její dceři.....	40
4.4. Dcera ve střední a starší dospělosti a matka ve stáří.....	40
VÝZKUMNÁ ČÁST	44
5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
6. POPIS METODOLOGICKÉHO RÁMCE A METOD.....	45
6.1. Typ výzkumu.....	45
6.2. Metody sběru dat	45
6.3. Metody zpracování a analýzy dat	46
6.4. Etické problémy.....	47
7. SOUBOR	49
7.1. Charakteristika výzkumného souboru.....	49
7.2. Výběr výzkumného souboru	51
8. VÝSLEDKY	53
8.1. Charakteristika vztahu matky a dcery	54
8.2. Negativní aspekty vztahu matky a dcery	63
8.3. Pozitivní aspekty vztahu matky a dcery.....	73
8.4. Shrnutí výsledků a odpovědi na výzkumné otázky	81
9. DISKUZE.....	84
9.1. Diskuze nad realizací výzkumného šetření	84
9.2. Diskuze nad aktuálními výsledky s literaturou	85
9.3. Diskuze nad aktuálními výsledky s výsledky z předchozí bakalářské práce	88

10. ZÁVĚRY	90
SOUHRN.....	92
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	94
SEZNAM PŘÍLOH	100

ÚVOD

Tato magisterská diplomová práce se zabývá problematikou vztahu mezi matkou a dcerou, a to z pohledu dcer v období střední a starší dospělosti. Rodinné interakce jsou jednou z významných determinant budoucího života jedince a svůj význam v utváření osobnosti má i nenahraditelný vztah matky k dítěti, jehož počátky sahají do doby těhotenství ženy a prenatalního vývoje dítěte. Matka představuje klíčovou osobu v našem životě. Vztah matky a dcery, podle mého názoru tak intenzivní a důležitý, je však společností a okolím mnohdy dostatečně nedocenen. V literárních pramenech se lze setkat se zpracovanou tematikou týkající se vztahu matky a dítěte, případně i patologií, jako je zanedbávání a týrání dítěte. Ovšem vztahu mezi matkou a dcerou není v literatuře věnován dostatečný prostor a dané téma není komplexně a přehledně zpracováno. Proto by mělo vypracování diplomové práce shrnout relevantní informace k vytyčenému tématu.

Teoretická část čtenáře seznamuje s tématem a uvádí ho do dané problematiky. Vychází zejména z oblasti vývojové psychologie a psychologie rodiny. Teoretická část je uvozena nejprve krátkým shrnutím týkajícího se rodiny a rodičovství, následující kapitoly věnují pozornost mateřství, vztahu matky a dcery, jeho vývoji a dalším aspektům.

Praktická část je tvořena kvalitativní metodologií realizovanou dotazníkovým šetřením s otevřenými otázkami. Cílem výzkumu je zmapování a deskripce vztahu i komunikace mezi matkami a dcerami z perspektivy starších dospělých dcer. Toho, jak ony vnímají a prožívají vztah ke své matce. Nasbíraná data budou zpracována pomocí obsahové analýzy. Výsledky a zjištění by měla napomoci k hlubšímu vhledu a porozumění do dané tematiky, dále by měly být užitečné v poradenské praxi.

Diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie soustředěného na analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Vedoucí tohoto výzkumu je doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc., dále na něm spolupracuje PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D. a čtyři studentky včetně mě.

Dané téma jsem si zvolila, neboť je pro mě jako dceru zajímavé, aktuální a jeho zpracování se pro mě stalo výzvou.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA

První kapitola teoretické části uvádí čtenáře stručně do tématu rodiny. Každý z rodičů má specifický vliv na svého potomka, proto bude pojednávat o postavení otce i matky v rodině. Nelze opomenout ani sourozenecký vliv.

„Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob“
(Sobotková, 2012, s. 11).

V odborné ani populárně naučné literatuře nenalezneme jednotnou definici pojmu rodina, nýbrž mnoho definic, které charakterizují toto společenství dle vazeb, sociálních funkcí či procesů, které se v ní odehrávají. Obecně však lze rodinu chápat jako malé seskupení osob těsně spjatých vzájemnými příbuzenskými nebo manželskými vztahy, pro které je typický společný způsob života (Lovasová, 2006). Vlastní rodina je první sociální skupinou, se kterou se v životě seznamujeme a kterou poznáváme. Je to místo, kde většina z nás nalézá útočiště a útěchu (Tannen, 2006). Generativitu, resp. rodičovství, považoval Erikson za jeden z vývojových úkolů dospělé osoby (Říčan, 2004).

Vývoj lidského jedince je ovlivňován biologickými a sociálními faktory. V brzkých letech převládá vliv biologických determinant, ale s věkem narůstá význam sociálních faktorů. V dětství i v období dospívání zajišťuje rodina emoční jistotu potomku (Farková, 2009). Rodina je nejdůležitější a nejvýznamnější formující silou osobnosti dítěte, jeho Já, postojů, sebehodnocení (Čačka, 1996). Rodičovská láska, která je adekvátně projevená, zajišťuje dítěti emocionální zrání a podporuje jeho zdravou sebedůvěru (Campbell, 1996).

Členové rodiny by si měli navzájem poskytovat citovou oporu. Zejména rodiče dětem, které ještě nejsou schopny samostatně řešit své problémy a zvládat frustrace (Čačka, 1996). Pocity bezpečí a jistoty, které se dítěti dostávají od rodičů, mají význam pro vytvoření prvotního vztahu k nim. Na základě této hluboké vazby se utváří schopnosti důležité pro budoucí fungování ve společnosti, jako je například porozumění emocím druhých, vnímání jejich potřeb, schopnost sebeovládání, schopnost situačně adekvátní citové reakce (Matějček, 2005).

1.1. Postavení otce v rodině a jeho role ve výchově

Pohledy na důležitost otcovské role při výchově jsou rozlišné. Původní výsadní postavení otce v rodině bylo oslabeno (Badinter, 1998). Tak jako každá jiná sociální role, tak i role rodiče je determinovaná mnoha faktory, například společností či kulturou. V období antiky měl otec neomezenou moc v rodině. I v dalších letech byla zodpovědnost za potomky kladena otcům. Otec byl vychovatelem, ochráncem i hlavou rodiny a předával morální zásady. Kolem 19. století, v období ekonomického rozvoje, se situace v rodině začala proměňovat. Muži opouštěli domovy skrze práci, jelikož došlo k rozdělení domácího a pracovního prostředí. V důsledku změn byla zodpovědnost za potomstvo přenesena na ženy. Této změně mimo jiné napomohly v té době populární psychoanalytické teorie zdůrazňující vliv matky na psychickou pohodu dítěte. Předpokládalo se, že vztah matky s dítětem je intimnější a výjimečnější než s otcem. Usuzovalo se, že právě matka je schopna adekvátně reagovat na potřeby potomka. Význam otce byl zpochybněn a vznikla nekritická víra v instinkty matky. V současnosti si však mnozí otcové uvědomují důležitost svého postavení a stávají se angažovanějšími v péči o dítě (Lovasová, 2006).

Vztah otce ke svému potomku se vyvíjí pomaleji a postupně, jelikož není tak hormonálně a pudově vybaven, jako tomu je u ženy. Jeho vztah s ním je také více zranitelnější, než je tomu u vztahu s matkou. Společně stráveným časem s dítětem a sdílenou aktivitou se prohlubuje jejich vztah (Vágnerová, 2005).

Otec v rámci výchovy vede dítě směrem do světa, představuje zákon a pořádek, je zdrojem dobrodružství, učí jej řešit problémy (Fromm, 1997). Dále usměrňuje, schvaluje či trestá, připravuje dítě na různá omezení a respekt vůči nejrůznějším normám (Čačka, 1996). Otec by měl představovat vzor mocné a silné osoby, ale zároveň by měl být empatický a podporující (Vágnerová, 2005).

Manželský vztah se stává vzorem pro jednání dětí v jejich vlastních vztazích s vrstevníky i partnery. Otec může být v některých rodinách zdrojem napětí mezi dcerou a matkou, a to tehdy, pokud bojují o jeho pozornost a lásku. Emocionální a duchovní růst dcery je kromě mnoha dalších faktorů ovlivněn také vzájemným vztahem s otcem. Otec je první mužská postava v jejím životě a zčásti předurčuje, jak se bude vztahovat k jedincům mužského pohlaví. Osoba otce se podílí na formování její individuality a způsob, jakým se k ní vztahuje, má vliv na utváření jejího ženskosti (Streep, 2009). Často se stává, že ženy

srovnávají muže, kteří sehrávají v jejich životech důležitou roli, právě s otcem (Preuschoff, 2007).

1.2. Postavení matky v rodině a její role ve výchově

V dřívějších etapách lidstva ženy nevěnovaly zvláštní pozornost rozvoji dítěte, jelikož musely být nápomocny s chodem domácnosti, prací na poli a hlavou rodiny byl otec. Mateřská péče a gesta matky byla podružná (Lipotevsky, 2000). Postavení matky se začalo proměňovat koncem 18. století. Ženy byly nabádány, aby své potomky kojily a věnovaly se jim. Předmětem starostlivosti rodičů se stává zdraví a vývoj dítěte. Mateřská role postupně nabývá statutu sociální hodnoty. Matka se svými dětmi tráví mnohem více času, rodiče již neposílají své potomky na výchovu či do kláštera, jak bylo dříve zvykem, nerozlišuje se mezi dcerou a synem, mladším ani starším. Matka je plně oddaná svým dětem, vychovává je a formuje jejich osobnost. Psychoanalýza napomohla jistou mírou k tomu, že matka začala být považována za ústřední postavu rodiny (Badinter, 1998).

Matka se stává opěrným bodem své rodiny. Rodině poskytuje řád, vychovává děti, zajišťuje fyzické a emocionální blaho pro své potomky, podporuje je, je jim nápomocná při hledání životní cesty (Jaynesová, 2010). Matka představuje garanta pozitivních hodnot a významným způsobem ovlivňuje rozvoj individuálních potencií členů rodiny. Utváří pravidla, organizuje řád a předává zkušenosti budoucí generaci (Vališová & Šubrt, 2004). Láskyplná péče, výchova, fyzický kontakt a pozornost – odpovědnost za plnění těchto potřeb dítěte se považuje za doménu matky (Janneke, 1995). Pro své dítě by měla být matka předvídatelná, stabilní, pečující, poskytující bezpečné zázemí, jen tak může u dítěte vzbudit pocit základní důvěry. Tato důvěra umožňuje dítěti se přibližovat k druhým, spolehnout se na ně, investovat do vztahů, dále poskytuje růst a seberozvoj ve vztazích (Cloud & Townsend, 2000). Osoba matky představuje zdroj potravy, tepla, bezpečí a uspokojení (Fromm, 1997). Pouto mezi matkou a dítětem nabývá značného významu. V rámci života dítěte se jedná o první mezilidský vztah, který tvoří jakýsi základní kámen jeho osobnosti (Bowlby, 2010).

Pokud žena zastává roli matky, odpovídá její hodnota tomu, jakým způsobem naplňuje svoji mateřskou roli v očích ostatních i vlastních (Tannen, 2006).

1.3. Vliv sourozenců

Kromě rodičů mají na osobnost jedince vliv i jeho sourozenci, s nimiž prožívá intenzivní chvíle radosti i smutku (Preuschoff, 2007). Po narození mladšího sourozence nejsou u staršího dítěte výjimkou tíživé pocity žárlivosti. Narození sourozence je vnímáno jako ohrožení vlastního postavení v rodině a lásky rodičů. Prvorozený je často nabádán k odpovědnosti a samostatnosti. Sourozenecká žárlivost a rivalita má však i vliv na vztah mezi matkou a dítětem. Je vhodné, aby rodiče ke svým potomkům přistupovali individuálně, nesrovnávali je, respektovali potřeby každého z nich včetně jejich jedinečných osobností (Daloz, 2002).

Pořadí narození mezi sourozenci a sourozenecká konstelace, kterou matka zaujímá, může mít v budoucnosti vliv na její chování jako matky. Matka může nevědomě více empaticky reagovat na potřeby dítěte ve stejné sourozenecké pozici, jako byla ona, než na dítě v odlišné pozici (Streep, 2009).

Dívka někdy intuitivně vnímá, že matka se staví k jejímu bratrovi jinak. Zde sehrává důležitou roli matčin postoj. Matka by měla ukázat, že miluje všechny své děti a dát tak najevo neměnnou mateřskou náklonnost. Mnoho rozepří dcery a bratra je totiž zapříčiněno touhou mít matku jen pro sebe (Poncet-Bonissol, 2015).

2. MATEŘSTVÍ A MATEŘSKÁ LÁSKA

Mateřství představuje v životě ženy určitý zlom, který následně ovlivní její osobní život. V následující kapitole je popsáno, jakou roli tedy sehrává mateřství, jak se vyvíjel přístup společnosti k mateřství a mateřské lásce.

2.1. Mateřství

Již od prvních let si dítě utváří základní představy o mužství a ženství, manželství a mateřství. V případě dobré identifikace s vlastní matkou dívka přejímá mateřské vzorce, které uplatňuje prozatím ve své hře s panenkami, a na mateřství se těší. Mateřství je považováno za jeden z hlavních úkolů ženy a představuje zkoušku její vyzrálosti. Ambivalentní pocity vyskytující se v těhotenství mnohdy přetrvávají i v časném mateřství. Některé matky existence vlastního potomka nenaplnuje tak, jak to slýchaly z vyprávění jiných matek. Příčinu nešťastného mateřství nelze vnímat pouze na straně matky, jelikož může být i na straně dítěte, které reaguje abnormálně (Říčan, 2004). Ženská schopnost milovat není vrozená, nýbrž je odrazem kvality péče a pozornosti, kterou žena obdržela od svých rodičů. Láska její matky či otce formuje přístup k sobě, k sourozencům, partnerovi, ale také ke své dceři nebo synovi. Tak jako milující přístup se může přenášet i citová neangažovanost. Modely vztahů mohou být reprodukovány z generace na generaci (Streep, 2009).

Mateřství je významnou součástí ženské identity. Potřeba založení rodiny se odvíjí od zkušeností v primární rodině. Tedy od toho, jak se rodiče vypořádali s rodičovskou rolí a jaká je tedy předpokládaná zátěž spojená s mateřskou či otcovskou rolí. Matka představuje pro svoji dceru model mateřství. Role matky má v našem sociokulturním prostředí daná práva a povinnosti. Předpokládá se, že tato role je pro ženu samozřejmá a přirozená. Od matky se očekává vřelá péče o dítě někdy i na úkor vlastních potřeb (Vágnerová, 2007). Jedinečný vztah matky k dítěti zpravidla částečně omezuje matčinu profesní činnost a kariéru, ale obohacuje její život po citové stránce (Lipotevsky, 2000). Rozhodnutí stát se matkou se odvíjí od osobních zkušeností, očekávání ze strany okolí i hodnocení obětí a přínosů vstupu do mateřské role. Negativně při rozhodování o rodičovství působí vědomí o zpomalení kariéry ženy, znevýhodňující finanční situace, omezení svobody, dopadu narození potomka na vztah partnerů či manželů a nezvratnost

rozhodnutí. Naopak mateřství přináší osobní naplnění, je zdrojem nových podnětů a známkou dospělosti (Sobotková, 2012).

„Mateřství a otcovství je velkou příležitostí začít znovu svůj vlastní život, jakési jeho opravené vydání. Ve fantazii se se svým dítětem snadno identifikujeme – a jsme to pak vlastně my, kdo si znovu hraje s panenkou, znovu se pere ve školce, znovu jde na první schůzku s chlapcem. Je to krásné – a svůdné. Je to nebezpečné pro naše dítě, od kterého teď žádáme, aby splnilo všechny naše zmařené sny, aby odčinilo všechny naše porážky“ (Říčan, 2004, s. 264).

2.2. Mateřská láska

Při pohledu do historie si nelze nevšimnout, že mateřská láska jako instinkt je mýtem. Neexistovala vždy a všude. Na základě literárních pramenů bylo zjištěno, že v rámci vztahu matky a dítěte dříve mnohdy panovala lhostejnost, chladné chování. Zdánlivý nezájem měl chránit před emoční zaangažovaností a případným trápením se ze smrti dítěte, jelikož úmrtnost byla značně vysoká. Přirozené mateřství tak bylo zpochybněno. Tehdy společnost nepřisuzovala mateřským úkolům žádnou hodnotu, a proto byla mateřská role mnohými ženami odmítána a vnímána jako překážka v jejich životě. Mateřská láska nebyla vždy mravní hodnotou a uznávaná (Badinter, 1998). V minulosti přivést na svět potomka ženského pohlaví nebyla pro ženu žádná výhra. Dívky nebyly vedeny k autonomii a seberealizaci. Společenské podmínky dříve směřovaly dívky a ženy spíše k přijetí reprodukčního modelu, tedy modelu vdané ženy oddané mateřství. V dnešní době se žena může svobodně rozhodnout, pokud není vystavena například rodinnému tlaku, zda tento model přijme či nikoli (Poncet-Bonissol, 2015).

Mýtus mateřské lásky nám říká, že mateřství je instinktivní, že každá žena by se měla stát matkou a že každá matka miluje stejným způsobem každé své dítě. Mýtus popírá složitosti mateřství v různých etapách života (Streep, 2009). Před několika desítkami let byl vrozený mateřský pud hodnocený jako spolehlivé vodítko pro výchovu potomků. Časem se však ukázalo, že tomu tak není, a začaly se za nezbytné považovat znalosti z oblasti výchovy. Nicméně ani znalost teorie nezaručovala úspěch. V současnosti se spíše poukazuje na emoční stránku mateřského vztahu (Horneyová, 2004).

Matka by neměla milovat pouze dítě v jeho časných letech, kdy je na ní závislé a je poddajné. Její láska by měla spočívat v lásce k vyrůstajícímu dítěti. Jedná se o těžký úkol, v němž některé matky selhávají, neboť nedokážou snést odloučení potomka (Fromm, 1997).

2.2.1. Idealizace mateřské lásky

Ideál matky a její bezpodmínečná mateřská láska je hluboce zakořeněna v naší kultuře. Mateřství je považováno za jednu z nejspokojivějších životních rolí ženy, mnohdy i za vrchol jejího naplnění (Streep, 2009). Mateřská láska se stala tématem mnoha básní a obrazy zachycovaly milující matky při péči o potomky (Lipotevsky, 2000).

Ve skutečnosti však některé ženy v mateřské roli přirozeně prožívají ambivalentní pocity a konfrontace s kulturním konstruktem ideální mateřské lásky v nich vyvolává rozpolcenost (Streep, 2009). Dále mohou matky některé ze svých skutečných pocitů skrývat před okolím, které od ní právě očekává jakýsi ideál mateřské lásky. Společnost předpokládá, že je to právě matka, která je plně odpovědná za fyzickou i psychickou pohodu dítěte (Apter, 2013). Okolí očekává, že matka musí být vzorová každý den a každou chvíli. Proto ji kritizují za nespolečenské chování jejích dětí, které však může být důsledkem fyzických či psychických obtíží dítěte a matkou tudíž neovlivnitelné (Tannen, 2006).

3. VZTAH MATKY A DCERY

V následující kapitole je pozornost již zaměřena na hlavní téma práce, jímž je vztah matky a dcery. Nejprve je pojednáno o jedinečnosti daného vztahu a o tom, jak se matka podílí na formování osobnosti své dcery. Jsou zde také shrnuta vybraná specifika, která jsou pro tuto dyádu typická a která mohou mít vliv na kvalitu vzájemného vztahu, dále procesy odehrávající se během vývoje a také charakteristiky komunikace a konfliktů mezi matkou a dcerou.

Teorie vztahu matky s dcerou byly dlouhou dobu jednostranné a biologicky předpojaté (Janneke, 1995). Tento vztah se stal předmětem pozorování a zkoumání v posledních několika desítkách let. Do té doby literární prameny neshrnovaly poznatky o této dyádě (Boyd, 1989).

Po prostudování několika studií z posledních let usuzují, že výzkumy jsou často zaměřeny velmi konkrétně spíše na jeden aspekt vztahu, jako je například konflikt (Fingerman, 1997), vliv vztahu na sebeúctu a životní spokojenost dcery (Onayli & Erdur-Baker, 2013), vliv vztahu s matkou na vztah s tchýní (Merrill, 2006).

Studie vedená Kathryn Bojczyk se však snažila dívat na vztah jako na celek. Výzkumný tým se snažil posoudit, jak dospělé dcery a jejich matky nezávisle na sobě vypráví o jejich vztahu a zda se v jejich vyprávěních objevují společná nebo odlišná témata. Jedná se o kvalitativní studii zahrnující 24 dvojic matek s dcerami, celkem tedy 48 respondentek, ze středozápadu Spojených států amerických. Účastnice byly dotazovány individuálně pomocí hloubkových rozhovorů s patnácti otevřenými otázkami. Konkrétně byly ženy tázány na popis vztahu od jeho počátku, na popis současné situace jejich vztahu, na proměny vztahu a identifikaci problémů. Dominantními tématy v rámci vyprávění o jejich vztahu byla generační kontinuita a generační změny, blízkost, emocionální podpora, rodinné normy a hodnoty, konflikty, tajemství, autonomie a další. Obě generace popisovaly jejich společný vztah jako blízký. Zejména matky si uvědomovaly generační kontinuitu, rozmyšlely nad vlastním dětstvím a jejich vztahu k matce a vnímaly, jak se dcery stávají dospělými a v některých případech i matkami. Zjištění také podporují názor, že zážitky z dětství ovlivňují vztahy v dospělosti. Nicméně vliv dřívějších zkušeností je podmíněn a formován současnou interpretací těchto zkušeností jedincem (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Dyáda matka – dcera je vztahem s jedinečnými vlastnostmi týkající se výhradně dvou žen. Ženská realita je založena na vztahu a spojení s druhými. Předpokládá se, že tato náklonnost má kořeny právě ve vztahu dcery s matkou (Boyd, 1989). Výše uvedený vztah bývá nejtrvalejším, nejsilnějším a je pro něj typická větší intimita než v jakémkoli jiném vztahu rodič – dítě (Fingerman, 1997). Vztah mezi dcerou a matkou ovlivňuje jejich životy a zároveň životy dotyčných žen ovlivňují jejich vztah. Matka s dcerou si jsou navzájem zdrojem podpory, solidarity, souznění a mnohdy i trápení. Tyto ženy si mohou být velmi blízké, ale být nejlepšími kamarádkami nemohou. Matka za dceru nese odpovědnost, dcera zdědila její geny, matka jí poskytuje výchovu, vždy je tu element rodičovství. Nejlepších přítelkyň můžeme mít za život několik, matku máme pouze jednu (Novák, 2008).

Matka je pro své dítě hlavní vztahovou osobou, pro dívku zůstává i v dalších vývojových etapách, kdežto chlapci se v určitém věku snaží oddálit od ženského stylu života a zaměřit se na otce (Poněšický, 2012). Vliv matky na dceru během formativních let dětství lze jen stěží přeceňovat. Jejich vztah je základem toho, jak dcera vnímá sebe sama a jak chápe fungování vztahů ve světě. Vzájemné sladění a spojení může být zdrojem potěšení, uspokojení a přispívá k obohacení životů obou dotyčných. Jejich vztah má psychologickou hloubku a dopad, odlišuje se od vztahu matky se synem a dalších. Vztah s matkou je pro dívku podkladem, na němž bude budovat své nastávající vztahy (Streep, 2009). Merrillová (2006), profesorka působící na Clark University, předpokládá, že vazba matky a dcery prostupuje dalšími vztahy s ostatními ženami. Zaměřila svoji výzkumnou pozornost tedy na to, jaký dopad má vztah k vlastní matce na vztah s tchýní. Rozhovorům s otevřenými otázkami bylo podrobena 53 snach, které musely být vdané po dobu dvou a více let a jejich tchýně žily. Ženy, které ztratily své matky v dětství nebo měly s vlastní matkou chudý vztah, byly schopny mít lepší vztahy s tchýněmi a v některých případech u ní nalézt jakousi náhradní matku. Ve všech případech tomu tak však nebylo, některé ženy, které ztratily matku, neměly ani dobrý vztah s tchýní. Dle zjištění Edelman (in Merrill, 2006) dcery nemající matku mají těžkosti při utváření vztahů s jinými ženami. Pokud však měla žena velmi dobrý vztah s matkou, bylo méně pravděpodobné, že i vztah s tchýní bude také tak uspokojivý. Dle autorky dané zjištění může být způsobeno dceřiným srovnáváním matky s tchýní, dále by se dalo usuzovat, že dcera tchýni nepotřebuje, neboť lásky a podpory se jí dostává od matky.

Matka je důležitá pro vývoj psychiky své dcery a jejího smyslu pro sebe sama (Chodorow, 2000). Matka dceři poskytuje informace, které se podílí na utváření

sebehodnocení, stanovování si cílů i osobnosti (Novák, 2008). Tato tvrzení podporuje i provedený výzkum u 426 tureckých vysokoškolských studentek. Účastnicím výzkumu byly administrovány tři použité metody – Mother and Adult Daughter Questionnaire (MAD), Rosenbergova škála sebehodnocení (RSES) a Škála spokojenosti se životem (SWLS). Kanonická korelační analýza ukázala, že vzájemná propojenost, vzájemná závislost a důvěra v hierarchii jako indikátory vztahu matka a dcera úzce souvisí a korelují s ukazateli pohody, tedy sebeúctou a životní spokojeností. Vztah má dopad na sebeuvědomění dcery a její duševní pohodu (Onayli & Erdur-Baker, 2013).

Matka i otec reagují různorodě na potřeby potomka, neboť jejich jedinečné zkušenosti s událostmi během dětství mají dopad na budoucí reakce ke svému dítěti a dále mohou být konfrontováni se svými dávnými traumaty. Jednání rodičů může být poháněné vzpomínkami i potlačenými emocemi (Filliozat, 2011). Rodičovské chování je usměrňováno také kulturou. Matky dnes dospělých žen prožívaly své dětství i pubertu za přísné sociální kontroly. Vybočení z průměru se netolerovalo, zato se však lidem dostávaly relativní sociální jistoty (Novák, 2008).

Vztah dospělých dcer k matkám byl zkoumán napříč třemi kulturami. Do studie byly zahrnuty přistěhovalkyně do USA z evropské, asijské a mexické kultury. Ženy byly osloveny ve dvou městech v Texasu a na internetu. Do výzkumu bylo přijato celkem 91 dcer ve věku 25 – 35 let, kromě dvou výjimek, a jejichž matky jsou naživu. Vztah matka – dcera byl u všech žen považován za důležitý. Výsledky ukázaly rozdíly mezi etnickými skupinami v proměnných – blízkost, závislost, důvěra v hierarchii a diferenciaci. Např. asijské i evropské ženy toužily po větší blízkosti než mexické. Dále bylo zjištěno, že asijské ženy bodovaly výše v mnoha proměnných než evropské. Skóre mexických žen spadalo spíše do středu (Rastogi & Wampler, 1999).

3.1. Specifika vztahu matky a dcery

3.1.1. Blízkost

V raných letech je psychická blízkost mezi matkou a dcerou přirozeně daná. Bylo odporováno, že fyzický kontakt je četnější s dcerou než se synem, což lze na obecné rovině vysvětlit tak, že obě jsou příslušnice ženského pohlaví a obě tak mají k mazlivosti blíže. S přibývajícím věkem se dívka snaží od matky odlišit a být sama sebou. I přesto však

mnohé přejímá od matky, jako je tón hlasu, intonace, volí obdobná slova při vyjadřování a mnoho dalšího (Novák, 2008). Konverzace dvou blízkých lidí jako je matka s dcerou, které mají společný humor, zážitky i starost o blaho té druhé, se mohou stát velmi důvěrné a příjemné. Blízké spojení matky a dcery umožňuje pociťovat emoce té druhé a pohotověji vycítit její náladu. Takový přenos se odehrává spíše mezi matkou a dcerou než mezi matkou a synem (Tannen, 2006). Není výjimkou, že matka s dcerou se velmi dobře vzájemně znají, včetně svých silných i slabých stránek a citlivých míst. Tato znalost má svá pozitiva i negativa. Blízkost ve vztahu může být dvojsečná. Kromě toho dobrého, co jim vzájemná blízkost přináší, si jedna na druhé může snadno vybit špatnou náladu, odreagovat se a vyventilovat negativní emoce a rozladění (Novák, 2008).

O míře hranic blízkosti a odstupu mohou mít matka s dcerou odlišné představy. Matka může někdy pociťovat, že se jí dcera vzdaluje, a tak se snaží o sblížení, její snaha však vede k ústupu na druhé straně. Matka si neuvědomuje, že vzdálení dcery je reakcí na její stupňující se snahu o přiblížení. A naopak dceru nenapadne, že matčina snaha je odpovědí na její ustupování. Lze tedy říci, že chování té druhé je částečnou reakcí na jejich vlastní jednání. Jak běží čas, tak se upravují i hranice blízkosti a odstupu. Pokud je dítě malé, je fyzická blízkost s matkou žádoucí. Blízkost může být fyzická, projevující se tělesným kontaktem, a psychická, která se projevuje citovým pojítkem. Ženy mnohdy posuzují svůj vzájemný vztah k matce či k dceři měřítkem, kterým je blízkost. Když ve vztahu není, tak ji postrádají, ale nadměrná blízkost je jim zase nepříjemná. K měřítku blízkosti se pojí i měřítko stejnosti a odlišnosti mezi matkou a dcerou (Tannen, 2006).

3.1.2. Podobnost

Teorie o vztahu matek a dcer lze rozdělit do dvou skupin vycházejících z psychoanalytického myšlení nebo teorie sociálního učení. Psychoanalytici spatřují důvod, proč jsou dcery podobné svým matkám, v nevědomé internalizaci chování a hodnot matky. Kdežto teoretici sociálního učení poukazují na principy modelování, kdy se dívky učí matčinu chování. Modelování bývá mnohdy posilováno a zpevňováno odměnou (Boyd, 1989).

Podobnost lidí spojuje a vytváří pocit sounáležitosti. Rodič, ač nevědomě, více přijímá potomka, který se mu podobá, a má jej někdy i radši než jiného. Avšak přiznat si to není snadné, jelikož takové přiznání vzbuzuje pocity provinění. Z toho lze usoudit, že matka tíhne spíše k dceři, která se jí může podobat fyzicky nebo nějakým povahovým

rysem (Filliozat, 2011). Utvářející se vlastní koncept ženskosti u malé dívky zahrnuje pocity podobnosti těl s matkou. Dívka vnímá matčinu siluetu a srovnává se s ní. Touha matek mít holčičku může podvědomě zahrnovat myšlenku o jejich stejnosti bytí. Podobnost těl, oboustranná identifikace a konkurenční aspekty jsou centrálními oblastmi zkušeností v jejich vztahu (Notman, 2006).

Všichni se srovnáváme s členy rodiny i dalšími jedinci. Otázka stejnosti je však důležitější pro společenský život dívek a žen. Prostřednictvím rozhovorů se mnohdy ženy ujišťují o vzájemné podobnosti. Zdůrazňování stejnosti může být jedním ze způsobů, jak upevnit vztah. Jsou však situace, kdy ujištění o podobnosti vzbuzuje spíše negativní pocity, zejména ve vztahu matky a dcery. Dcery irituje, když se svěřují se svými zkušenostmi, pozitivními i negativními, a matky ihned dávají najevo pochopení, hledají podobnosti a odkazují na vlastní zkušenosti, které se podobají těm dceřiným. Matky takovým způsobem popírají ojedinělost zkušeností dcer a nabízí přílišnou podobnost, která je v tu danou chvíli nežádoucí (Tannen, 2006).

Studie poukazují na skutečnost, že dcery a matky mají tendenci a snahu být si podobné v mnoha oblastech, například v oblasti postoje k sexuálnímu chování (Newcomer & Udry, 1984; Smith & Self, 1980), zaměstnání a pracovní orientace (Macke & Morgan, 1978). Macke a Morgan ve své studii například zjistili, že pracovní chování matky bylo dobrým prediktorem pro pracovní chování dcery. Dcery si plánovaly začít dříve pracovat v životě svých dětí, pokud pracovala i jejich matka. Tyto výsledky lze vysvětlit právě na základě principů pozitivního modelování mezi matkou a dcerou (in Boyd, 1989).

Vnímaná podobnost matky a dcery může dceři zabraňovat, aby byla sama sebou a dozrála k samostatnosti. Matka by proto po prvních týdnech splnutí, kdy je pro dceru neustále přítomná, měla myslet na odstup, vynaložit úsilí a pracovat na psychické separaci (Poncet-Bonissol, 2015). Matčina snaha o podobnost s dcerou mnohé dovede až k formám fyzického týrání, které je v jiných kulturách zvykem a společností očekávané. Například v Číně se praktikovalo svazování chodidel, což je velmi bolestivý proces, v rámci kterého se dívky lámaly prsty, a důsledkem stále těsnějších obvazů docházelo k přerušování krevního oběhu a k nebezpečným infekcím. V Africe se praktikovala ženská obřízka, tedy odříznutí vnějších genitálií a sešití ran k sobě. Tyto procedury zajišťovaly kromě podobnosti s matkou také touhu o zabezpečení budoucnosti dcery (Tannen, 2006).

3.1.3. Kritika

Matky vidí svoje dcery jako obraz sebe samých, což je však pro jejich dcery nežádoucí, jelikož si přejí, aby byly viděny takové, jaké skutečně jsou. Dále mají tendenci dcerám nejvíce radit ohledně oblékání, úpravy vlasů, tělesné váhy a mnoho dalšího. Doporučení matek vyplývají z jejího úhlu pohledu ze starostlivosti, nicméně dcera v návrzích spatřuje kritiku, která může vyvolat náhlý výbuch. Matka takovou reakci považuje za neadekvátní, jelikož svoji radu mínila s tím nejlepším úmyslem (Tannen, 2006). Pro dceru v období dospívání je typická kritika matky, která je však často nespravedlivá, neboť si dívky neuvědomují, že jejich matky vyrůstaly v odlišném prostředí od toho jejich současného (Šiklová, 2009). Nadměrná kritičnost dcery bývá pro matku frustrující a z jejich útočných reakcí pociťuje zármutek (Tannen, 2006).

Pro dcery, které jsou již matkami, nebývá příjemné, když jejich matka kritizuje vnučata. Žena se mnohdy ztotožňuje se svojí dcerou, takže kritiku na vnučku vnímá jako kritiku jí samotné (Tannen, 2006).

3.1.4. Ambivalence

Intimita a podráždění jdou ruku v ruce. Vztah mezi matkou a dcerou je obvykle vřelý a podporující, nicméně i pro tento vztah jsou příznačné konflikty a napětí (Boyd, 1989). Naprostý soulad dospělé dcery a starší matky není vždy reálný. Ve vztahu se přirozeně vyskytuje ambivalence. Příkladem může být situace, kdy se dcera během svého života dostává do mnoha nesnadných životních situací. Projevy ze strany matky, že ji zcela chápe, jelikož ona sama má také osobní zkušenost s danou situací, u dcery vyvolává ambivalenci. Na jedné straně ji matčino ujištění a analogie uklidní a na druhé rozčílí, neboť každá vyrůstá za jiných společenských podmínek (Novák, 2008).

Ambivalenci lze spatřit v oblastech, jako je upřednostňování kontaktu, přijetí matčiny doporučení a ze strany matky také v postoji k úspěchům dcery a k její fyzické kráse (Tannen, 2006). I přes ambivalentnost je pro většinu žen jejich vztah s matkami důležitý po celý život. Ambivalence i napětí jsou příznačné pro probíhající procesy diferenciací, rozvoje smyslu pro sebe samu a zachování vztahu (Notman, 2006).

3.1.5. Soupeření a závist

Je přirozené, když se matka raduje z úspěchů svého dítěte, čímž posiluje jeho důvěru v sebe samého. Jsou však i případy, kdy se radost či schopnosti dítěte stanou

zdrojem matčina odporu a úzkosti. Místo posílení sebevědomí a sdílení radosti matka dítěti závidí. Její podrážděnost a nepříjemná nálada je následkem potěšení dítěte. Mnohdy rodič o své závisti netuší nebo si ji nepřipouští, naopak prohlašuje radost z úspěchu potomka, ten však podvědomě vycítí závist (Apter, 2013). Lítost a závist může pramenit také z odlišnosti. Matčín život a úspěchy mohou působit bíděně oproti zajímavému životu dcery. Soupeření může být zapříčiněno také nevinnou poznámkou nebo sklonem okolí k porovnávání. V některých případech je obtížné odlišit soupeření od závisti (Tannen, 2006). Pro některé rodiče není snadné poskytnout svým dětem více, než obdrželi oni v dětství. Matku může dráždit ženská dcera a může s ní soupeřit v ženské roli (Filliozat, 2011).

Příslušnost ke stejnému pohlaví nahrává ke vzájemnému srovnávání a závidění. Dcera obdivuje a závidí matce její atraktivitu, ženské křivky a schopnosti, kdežto matka dceři může závidět věk a mladistvou krásu. V některých případech si dcera je vědoma matčiny závisti, což u ní může vést ke skrývání sexuality a ke zdrženlivosti (Poněšický, 2012). Dcera může být matkou popotahovaná, že není dostatečně dobrá, ale také za to, že je schopnější než matka. Někdy je dcera vnímaná jako rival, jelikož jí matka závidí otcovskou lásku ze strany jejího manžela (Novák, 2008). Předmětem soupeření mezi matkou a dcerou se někdy stává tedy otcova pozornost (Tannen, 2006). Situace, kdy je otci blíže více dcera než matka, může vést k rivalitě, byť nevědomé (Corneau, 2007). Předpubertální dcera začne soutěžit s matkou, závidí jí blízký vztah s tatínkem a přeje si být tatínkovou holčičkou. Matka by měla dceři taktně naznačit, že ona s tatínkem k sobě patří a jednou i ona bude mít muže (Cloud & Townsend, 2000).

Je tedy přirozené a není výjimkou, že v některých fázích vztahu matky a dcery, zejména pokud se matka ocitá ve středním věku a dcera v mladším věku, může i milující matka prožívat pocity závisti a konkurenceschopnosti (Streep, 2009).

3. 1. 6. Očekávání

Svého potomka mnozí rodiče vnímají jako svého pokračovatele a jako zrcadlo jich samých, do něhož vkládají vlastní osobnost, tužby a očekávání, že budou děti takové, jací by chtěli být sami rodiče. Rodiče jsou pak následně vnímaví na úspěchy nebo prohry potomka (Filliozat, 2011).

Neblahý a negativní dopad vztahu mezi matkou a dcerou může z určité části pramenit z podstaty pozitivních stránek (Tannen, 2006). V rámci dyády matky a dcery mají

obě tyto ženy od sebe navzájem určitá očekávání, která mohou být nadměrná nebo dokonce nereálná. V důsledku takových očekávání je často pocit zklamání (Novák, 2008). Vztah nemusí být vždy dobrý a uspokojující. Negativně se do něj mohou promítat i nenaplněné matčiny ideály týkající se partnerství nebo vzdělání. Tato očekávání ženy vkládají do svých dcer (Preuschoff, 2007). I dcery mají velká očekávání od matek, což je vede ke kritičnosti vůči jejím odpovědím, a to tak, že i matčino jediné slovo či gesto je rozzlobí (Apter, 2004).

3. 1. 7. Uznání a přijetí

Málokomu je naprosto jedno, co si matka či otec myslí. I když děti již dospívají nebo jsou dospělé a mají své názory, tak i nadále je pro ně důležité, aby jim rodiče porozuměli a respektovali je takové, jaké jsou (Apter, 2013). Dcera hluboce touží, aby na ni matka byla hrdá, touží po jejím přijetí i bezvýhradném souhlasu (Tannen, 2006). Sice dospívající dívka hledá nezávislost, ale potřebuje matku k uznání její stávající se osobnosti (Apter, 2004). I mnohé dospělé ženy si přejí být obdivovány svojí matkou, touží po schválení i emoční podpoře (Novák, 2008).

3.2. Procesy v rámci vztahu matky a dcery

3. 2. 1. Nápodoba

Skrze proces nápodoby získává dítě nové dovednosti i schopnosti (Poněšický, 2012). Nápodoba je prostředkem socializace a je významnou součástí v interakci malého dítěte. Nenapodobuje pouze dítě, ale také matka a funguje tak jako zrcadlo, které poskytuje dítěti srozumitelnou zrcadlovou zpětnou vazbu. Vzájemné napodobování upevňuje jejich pouto (Vágnerová, 2005).

V dětství se přání podobat rodiči stejného pohlaví projevuje zejména ve hře (Vágnerová, 2005). Prostřednictvím her s panenkami si dívky zkouší prožívat budoucí roli ženy a napodobují přitom vlastní matky (Poněšický, 2012). Napodobování vychází z internalizace matčina chování, jejích hodnot a myšlenek a přání být jako ona (Boyd, 1989). Dívky jsou přítomny matčiny každodenní činností, a tak se spontánně v interakci s ní učí nápodobou či situačními instrukcemi dovednostem v péči o domácnost a přirozeně přejímají některé složky rodové role. Nápodoba i identifikace se mnohdy neodehrávají na vědomé úrovni (Janošová, 2008).

Žena v roli matky má tendenci napodobovat či opakovat výchovné jednání své matky. Pokud je vychovávána autoritativní matkou, která za ni rozhoduje, bude mít tedy v budoucnu tendenci mít nad svým dítětem také moc a opakovat její chování (Filliozat, 2011).

3. 2. 2. Identifikace

Dítě se s rodičem stejného pohlaví zpravidla identifikuje a je mu vzorem, kterému se chce podobat. V situaci nepřítomnosti rodiče téhož pohlaví se může stát, že dítě nenabude dostatečné jistoty a pozitivního obrazu vlastního pohlaví, za které se také může stydět (Corneau, 2007).

Dcera se identifikuje prvotně a nejsilněji se svojí matkou na základě jejich totožného pohlaví (Boyd, 1989). Vztah k matce konstituuje touhu ženy stát se matkou a ovlivňuje její mateřské kvality a identifikaci (Chodorow, 2000). Matka je pro dceru přirozeným identifikačním vzorem. Pro chlapce je tímto vzorem v prvních letech také matka, nicméně po druhém roce života se od ní musí odvrátit a zaměřit se na otce a mužský svět (Poněšický, 2012). Chlapci se tedy osamostatňují, kdežto u dcer je vlivem neproblémového vývoje posílená intimita ve vztahu s matkou. Dceřina závislost na vztahu se často přenáší i do dospělosti, kdy i jako dospělá žena touží po uspokojivých vztazích s těmi nejbližšími (Janošová, 2008). Poukazuje se, že dívky dospívají dříve, což může být zapříčiněno zmíněným nerušeným vývojem oproti chlapcům. Dále tento nerušený vývoj napomáhá k snazšímu přístupu k vlastnímu nitru a k citovému životu. Dívka vstřebává matčinu ženskost a její mateřství (Poněšický, 2012). V předškolním věku se dívky silně identifikují s matkou a v důsledku toho nekriticky přijímají matčiny názory a postoje a přejí si se jí co nejvíce podobat (Vágnerová, 2005). Identifikace dcer s matkou probíhá kontinuálně bez hlubokých zvrátů, což má za následek, že dívky jsou méně separované a více závislejší na matce. Jejich identity se prolínají, což se projevuje například obdobným hodnocením událostí (Janošová, 2008).

Proces identifikace neprobíhá pouze na straně dcery, ale i matka se ztotožňuje s dcerou a považuje ji za součást sebe samotné (Poněšický, 2012). Možným důsledkem vzájemné identifikace dcer a matek jsou ne vždy zcela jasné hranice, a proto dcery během celého života bojují s oddělením se od svých matek (Boyd, 1989).

Základní roli v rozvoji sexuální identity dívky má matka. Otec má vliv na sexuální diferenciaci, utvrzuje dceru v sexuální rozdílnosti, napomáhá oddělení od matky (Corneau, 2007). Rozvoj genderové identity lze vykládat na základě identifikace s rodičem stejného pohlaví, v případě dívky tedy s matkou, ale také skrze nápodobu matky (Vágnerová, 2005).

„Dcery se identifikují především se svými matkami, v otázce budoucího ženského sebevědomí, spokojenosti s ženskou rolí a v sexuální oblasti však patrně hraje v dětství větší roli postava otce. Prožitek vlastní ženskosti se u dcer primárně vytváří na základě postoje otce vůči ženám, ale také na základě jeho vztahu k dceři“ (Janošová, 2008, s. 182).

3. 2. 3. Separace

Matka dá svému dítěti život, navzájem k sobě přilnou, ale jako dospělá osoba musí dítě odejít. Pro některé jedince je tento odchod nesnadný. K obtížnosti takové situace může napomáhat matka, která vyžaduje blízkost svého potomka, reguluje jeho rozhodování dle svých představ, pokud se dítě nepodvolí, nastupují výčitky a vydírání, jež vzbuzují pocity viny. Pokud proces separace neprobíhá hladce, rozvíjí se nezdravá závislost, která se projevuje neschopností odloučit se od matky, ale také v dalších interpersonálních vztazích (Cloud & Townsend, 2000). Proces odpoutání probíhá hladce, pokud dítě prožilo mimo jiné stabilní citový vztah (Vágnerová, 2005). Období dospívání je obtížné a vyústěním této vývojové fáze je separace od rodičů, odchod z domova a rozvoj vlastní osobnosti (Preuschoff, 2007). Jsou to zejména ženy, které oproti mužům odchod dětí z domova intenzivně prožívají a bilancují dosavadní život (Farková, 2009).

Osamostatnění dcery ze symbiotického vztahu s matkou je nutným požadavkem pro její individualizaci (Poněšický, 2012). Blízkost a vzájemná podobnost dcer s matkou znesnadňuje jejich osamostatňování se a opouštění matčina hnízda (Cloud & Townsend, 2000). Některé matky postrádají schopnost psychického odpoutání od dcery, vnímají ji jako kopii sebe samé a mnohé ze sebe na ni také přenáší (Poncet-Bonissol, 2015). Dceru to táhne k matce obvykle více a silněji než syna. Zde sehrává důležitou funkci otec, který by měl napomocť dceři k vyvedení od matky do okolního světa (Cloud & Townsend, 2000). Dále by měl dceru utvrdit v její samostatnosti, ženskosti a být symbolem svobody (Poněšický, 2012). Otec jako třetí osoba vstupuje mezi matku a dceru, rozbíjí jejich jednotu, narušuje vztah a uvolňuje sevření. Matka by měla otci umožnit přístup k dceři, aby došlo k jejich oddělení a dívka začala směřovat k autonomii i ženství (Poncet-Bonissol, 2015). Matka malé dívky si obvykle nedokáže představit, že se od ní jednou

dcera odloučí. Avšak k odlučování nedochází až v období dospívání, ale od raných let. Individuální vývoj během celého života zahrnuje střídající se etapy odlučování a osamostatňování s etapou opětovného sblížení. V některých kulturách přírodních národů existují tradiční rituály, jež dcerám napomáhají k odpoutání od rodiny a matkám k propuštění dcer do vlastního života (Riedelová, 2011).

V průběhu vývoje dcery od separace k individualizaci jí hrozí dvě extrémní situace. A to, že zůstane zcela závislá na matce nebo naopak se od ní odvrátí. Ideální vyústění vývoje je vlastní osamostatnění dcery a zároveň zachování spojitosti s matkou a kontinuity jejich vztahu (Poněšický, 2012). Odloučení oddalují či znemožňují nemoci, handicapy, neboť taková osoba postrádá některé schopnosti a stává se tak závislejší na péči od druhých. Pouto je posilováno a brzdí se rozvoj nezávislosti (Rufo, 2009). Fingermanová (1997) se na základě své studie domnívá, že matky a dcery, které mají v období dětství a dospívání dcery značně blízký vztah, mohou mít potíže při osamostatňování dcery. Problémy v brzkých letech plynoucí z větší individualizace dcery připravují ženy na nesnáze s rostoucí nezávislostí v pozdějších letech.

Pokud dojde k adekvátnímu vyřešení problémů týkajících se procesu separace – individualizace, může být pak vztah uspokojující pro obě zúčastněné strany. V opačném případě je schopnost dcery oddělit se narušena, dále se může dcera cítit ohrožená touhou matky po závislosti. Pro matku je odcizení dcery zničující, neboť postrádá zdroj emocionálního uspokojení, pociťuje hněv, zmatek, v některých případech osamostatnění dcery může vést u matky až k depresi. Proces oddělování se od matky nebývá ukončen během dospívání, ale zůstává tématem v jejich vztahu i nadále. Nalezení zdravé vzájemnosti mezi matkou a dcerou umožňuje jejich další růst a rozvoj v průběhu života (Kabat, 1998).

3.3. Komunikace ve vztahu matky a dcery

Ženy mají tendenci si více povídat než muži. V rámci povídání lze o vztah pečovat, ale taktéž lze dojít k nedorozuměním i zraněním citů. Již jako děti se děvčata a chlapci v této oblasti liší. Dívky se zaměřují na svoji nejlepší kamarádku, které se svěřují. Prozrazování tajemství a jejich vzájemná znalost představuje cestu k uzavření spojení. Chlapci si spíše hrají v početnějších skupinkách a důležitá je pro ně samotná činnost.

Přirozeně matky mluví na své děti více než muži a více na dcery než na syny (Tannen, 2006).

Sdílená konverzace je jedním z největších potěšení pro mnohé ženy. Jednou z významných vlastností rozhovoru dcery s matkou je sdělování i těch nejmenších detailů každodenního života. Zájem o tyto detaily života představuje pro mnohé ženy známku důvěrnosti, naopak nezájem vzbuzuje pocit, že důvěra vyprchala. Sdílení osobních detailů přináší poznání, že nám někdo rozumí, že o nás jeví zájem, ale v případě neočekávaných reakcí druhé strany mohou být city raněny. Povídání může utužovat blízkost, hraje důležitou roli v životě žen a představuje klíč k dosažení uspokojivého vztahu. Projevy důvěrnosti a zájem o podrobnosti mohou působit dotěrně, pokud důvěrnost není žádaná a pokud nechceme být s vyptávajícím spojení. Matka pokládající otázky zaměřené na detaily života může být dcerou vnímaná jako nejlepší kamarádka nebo jako vyšetřovatel (Tannen, 2006). Styl i obsah komunikace poznamenává nálada komunikujících na obou stranách. Psychické změny, pocit, že dnes máme smůlu, osamělost, zhoršení zdravotního stavu, to vše může podnítit pocit rozladěnosti a tyto pocity se nepříznivě podepíší na komunikaci (Novák, 2008).

Povídání o běžných záležitostech a denních zážitcích je ženami považováno jako spojující. Takové sdílení vyzývá druhou osobu k vyjádření sympatií, projevení pochopení a popsání podobných zážitků (Tannen, 2006). Dle Preuschoffové (2007) kvalitní komunikace mezi matkou a dcerou predikuje i uspokojivý vývoj jejich vztahu. Doporučuje, aby ženy hovořily v první osobě, nezevšeobecňovaly, vyjadřovaly se konkrétně, braly navzájem zřetel ke svým pocitům a utvořily prostor pro jejich sdílení. Sdílením radosti i vzteku a hovořením o svých emocích pocitujeme pouto, které nás s druhým pojí (Filliozat, 2011). Z výsledků výzkumu, který byl zaměřen na komunikaci matky a dcery, přičemž matky měly onkologické onemocnění, respektive jejich jedinečné pouto, bylo zkoumáno jako potenciál k šíření informací o zdravotních problémech žen, vyplynulo, že matky i dcery měly celkem vysokou úroveň znalostí o rakovině prsu a děložního čípku. Tento výzkum byl zaměřen na afroamerické ženy a prostřednictvím rozhovoru bylo dotazováno 32 dvojic matek a dcer, tedy celkem 64 žen. Jejich odpovědi byly srovnatelné, z čehož lze usuzovat, že obě ženy sdílí své znalosti z oblasti zdraví. Vzájemná obousměrná komunikace, v níž dcery i matky poskytují a přijímají rady z oblasti zdraví, může zvyšovat jejich blízkost (Mosavel, Genderson, Ports, & Carlyle, 2015).

Odlišný pohled může mít matka s dcerou na četnost jejich osobního či telefonického kontaktu (Tannen, 2006). Na základě výsledků výzkumu lze říci, že dcery se svými matkami mají častý kontakt. 21 % dcer uvádělo, že s matkou mluví každý den, 35 % několikrát za týden a 14 % jednou týdně (Gonyea, Paris, & de Saxe Zerden, 2008).

„Emoce lásky přichází, když se svěřujeme a navzájem si přitom otevíráme srdce. Všechno, co v sobě ukrýváme, byť proto, abychom druhého nezranili, nás navzájem oddaluje“ (Filliozat, 2011, s. 73).

3.3.1. Konflikty

Spory mezi matkou a dcerou se vyskytují mnohem častěji než u kteréhokoli jiného vztahu rodiče a dítěte. Konflikty mají svůj význam i účel. Mohou být chápány jako proces vyjednávání identity dcery. Cílem sporů je místo odloučení od matky spíše snaha najít rovnováhu, změnit postavení ve vztahu, být matce nablízku, ale za jiných podmínek. Neshody u dcery podporují rozvoj dovednosti řízení konfliktu, dcera se učí, že je přirozené mít svůj názor a umět vyjádřit rozhořčení. V rámci konfliktů však nesmí docházet z matčiny strany k ponižování dívky a znevažování jejích názorů. V období adolescence je typickým znakem neshod boj dcery za nezávislost. Dospívající je přesvědčená o svých kompetencích a problém spatřuje v rodičích, kteří nevěří jejímu úsudku (Apter, 2004). Oponování dcery matce je přirozené, neboť hledá vlastní názory a postoje (Preuschoff, 2007). Pro vztah matky a dcery je typický spor o autonomii. Nedostatek psychické vzdálenosti může posilovat vznik konfliktů odvíjejících se od potřeby osamostatnění (Boyd, 1989).

Obtíže v rozhovoru může také způsobit překročení hranic a zasáhnutí do území, kam dcera nechce matce povolit vstup. Výjimečné nejsou ani situace, kdy dcera zamění podporu, kterou matka zamýšlela, za kritiku a nastává zdánlivě z ničeho konflikt. Neshody mohou zapříčinit taktéž neslučitelné rozdíly v povaze a zvycích matky a dcery. Mnohá nedorozumění vznikají z odlišnosti mezi sdělením a jeho skrytým významem. Něco, co bylo míněno v dobrém, může nést neúmyslný zraňující skrytý význam (Tannen, 2006). Hádky se často týkají rozdílných názorů na účes, oblečení, tón hlasu, studium, dochvilnost, finance. Tématem jejich sporů mohou být i základní otázky týkající se jejich vzájemného spojení, uznání a respektu. Některé hádky vznikají v důsledku dojmu buď dcery, která se cítí nepochopená, anebo matky, která se naopak cítí zamítnutá (Apter, 2004).

Na konflikty ve vztahu matky a dcery se zaměřila ve svém výzkumu Fingermanová (1997). Data pro studii získala od 48 dyád zdravých starších matek ve věku nad 70 let a jejich dospělých dcer formou individuálních rozhovorů a formulářů, kde dotazované na Likertově škále hodnotily množství konfliktů ve vztahu v různých věkových obdobích dcery a jak často vyjadřují určitým způsobem své pocity. Většina matek i dcer hodnotila období dospívání jako nejkonfliktnější fázi v jejich vztahu. Všeobecně lze říci, že problémy vrcholí v adolescenci a mladé dospělosti a dále s rostoucím věkem dcery i matky četnost konfliktů klesá. Jako zdroj konfliktů uváděly respondentky každodenní záležitosti, nezávislost, sexualitu a neuspokojení potřeb dcery. Neshody týkající se každodenních záležitostí i sexuality mohou zapříčinit napětí mezi matkou a dcerou, které pramení z potřeby dcery po osamostatnění a utvoření své identity. Zdroje potíží tedy souvisely s vývojovou potřebou nezávislosti dcer.

Odlišný názor má Novák (2008), který se na základě svých zkušeností domnívá, že puberta není tím nejobtížnějším obdobím matky a dcery. Podle něj potíže pramení z transformace projevů lásky a vývojových změn vztahu.

3. 3. 2. Skryté významy v komunikaci

Význam každého výroku má dvě roviny. Význam sdělení je slovníkovou definicí slov, na které se dokážeme shodnout. Interpretace slov je ve skrytém významu, na této rovině se shodneme s obtížemi. Proto je důležité vnímat a pochopit rozdíl mezi sdělením a skrytým významem daného sdělení, resp. co matka řekne a co dcera slyší a naopak. Význam rozhovoru mezi matkou a dcerou má dlouhou historii. Cokoliv jedna právě vysloví, nabírá na významu nejen z vyřčených slov, ale i ze všech minulých vzájemných rozhovorů. Matka i dcera tak očekávají určitý typ reakce a jsou i připraveny vykládat si, co slyší, ve známém duchu (Tannen, 2006). Významy v interakcích matky a dcery jsou založeny již v dřívějších odpovědích (Apter, 2004). Vycítění skrytého významu za výrokem jakéhosi sdělení mezi řádky může být příčinou konfliktu. Na straně matky se lze setkat se skrytým významem zodpovědnosti a u dcery s významem, že je velká a nemusí dělat vše na základě rad matky. Sdělení mohou být jasná a zřetelná, ale také paradoxní, kdy je sdělena informace, nicméně sdělující si přeje pravý opak a ten mimoslovně projevuje. Nepochopení a nerozšifrování skrytého významu může opět podnítit nedorozumění a konflikt (Novák, 2008).

V rámci komunikace se můžeme setkat také s dvojnou vazbou, nejasným a rozporným sdělením, kdy část sdělení je negací druhé části. Mnohdy je výrok popřen mimikou nebo tónem, tedy metakomunikací (Novák, 2008).

4. VÝVOJ VZTAHU MEZI MATKOU A DCEROU

Poslední kapitola teoretické části nastiňuje průběh vývoje vztahu matky a dcery od počátku utváření jejich vzájemného pouta až po úmrtí matky. Zmíněny jsou také situace, se kterými jsou konfrontovány a které se více či méně podepisují na kvalitě vztahu a jeho dalším průběhu. Je vhodné mít na paměti, že níže popsany vývoj probíhá v interakcích s mnoha proměnnými, včetně aspektů a procesů, které byly popsány v předchozí kapitole.

Vývoji vztahu mezi matkou a dcerou se v české literatuře věnuje M. Vágnerová (2005, 2007), J. Lagmeier a D. Krejčířová (1998), Novák (2008), ze zahraniční literatury je to například D. Tannen (2006) nebo T. Apter (2004, 2013). Velmi inspirativní se pro mě stala kniha od Y. Poncet Bonissol (2015). Ze zahraničních studií je podle mého názoru cenná práce L. R. Fischerové (1981) mapující dopad životních proměn na straně dcery na vztah s matkou. Na vztah mezi stárnoucí matkou a dospělou dcerou se zaměřila K. L. Fingermanová (1996, 1997). Jedná se o podnětné výzkumy, domnívám se však, že by byly vhodné i aktuálnější studie podobného zaměření.

Minulost je jedním z faktorů, který odlišuje vztah rodič – dítě od jiných typů vztahů. V průběhu vývoje dítěte a postupem času se proměňuje povaha tohoto vztahu. V dětství jsou děti na rodičích závislé, v pubertě se proti nim bouří, v dospělosti budují vlastní rodiny. Péče o potomka v kojeneckém věku obnáší jiné náležitosti než péče o dítě ve školním věku. Vztahy rodičů s adolescenty jsou odlišné než s dospělými. Vypěstlost potomků umožňuje určitou vzájemnou fyzickou vzdálenost a nastoleny jsou jiné problémy od těch, které rodiče každodenně řešili v dětství (Fingerman, 1997). Dítě vyhledává pozornost některého ze svých rodičů, dospívající touží více po soukromí. Avšak bez ohledu na věk jsme i nadále citliví na pohled matky, který zůstává referenčním bodem v našich životech (Apter, 2013). Pro děti je důležitý čas, který s nimi rodiče tráví, a uznání, které jim projeví. Potřeba matčiny péče se proměňuje, s věkem spíše klesá, nadále však zůstává důležité vědomí, že v případě nutnosti je matka stále k dispozici a lze u ní nalézt útočiště (Jaynesová, 2010).

Pouto mezi matkou a dcerou je intenzivní a ojedinělé vznikající díky těhotenství od počátku, kdežto vztah s otcem začíná vznikat po porodu a postupně zraje (Preuschoff, 2007). Vztahy žen s jejich matkou mají jisté charakteristiky. To, jak muži a ženy navazují vztah s matkou, dospívají a odcházejí z domova, se liší mezi pohlavími. Tato odlišnost je dána anatomicky, neurologicky, hormonálně i emocionálně (Cloud & Townsend, 2000).

Mateřství je někdy ženami vnímáno jako časově omezené období. Ale není tomu tak. Vztah matky a dítěte je propleten celým životem dotyčných a vyvíjí se (Tannen, 2006). Dobré matce by nemělo být cizí naslouchání a věnování pozornosti proměňujícím se potřebám dítěte (Jaynesová, 2010).

Ve vztahu matky s dcerou lze zaznamenat několik vývojových přechodů. Jedná se o události, kdy se dcera stává například manželkou a matkou (Boyd, 1989). Svoji výzkumnou pozornost právě na vývojové přechody zaměřila Fischerová. Vztah matky a dcery lze podle ní chápat jako cyklus, během kterého jsou tyto dvě ženy vystaveny specifickým přechodům. Jedná se o adolescenci dcery, jak bylo již výše zmíněno, rovněž o její vstup do manželství a mateřské role a matčino stáří a její nemohoucnost. Tyto přechodové fáze přináší větší či menší změnu stavu vztahu a jejich pozic. Manželství a rodičovství proměňuje vztah na třech rovinách. Za prvé se mění pozice z dospělý – dítě na dospělý – dospělý. Za druhé se proměňuje perspektiva rolí z komplementárních rolí matka – dcera na kolegiální matka – matka a za třetí se rozšiřuje rodinná struktura (Fischer, 1981). Tyto situace mohou dceři poskytnout nový přístup k hlubšímu porozumění matky (Apter, 2004). Přijetí těchto změn a přizpůsobení se jim je výzvou jak pro matku, tak také pro dceru v jejich složitém a celoživotním spojení (Tannen, 2006). Vztahem mezi dospělou dcerou a její matkou se výzkumně zabývaly taktéž výzkumnice Baruchová a Barnettová. Pro některé dcery může matka představovat vzor, kterému se chtějí podobat nebo se jí podobat nechtějí. Ženy v rozhovorech popisovaly změny jejich vztahu, které dávaly do souvislosti s plynutím času. Popisy proměn vztahu ukázaly, že typické konflikty pro vztah se týkaly otázek autonomie, identity, a zpravidla byly řešeny kolem dvacátého roku věku dcery. Kolem čtyřicátých let věku dcery mnohdy již disponují lepší schopností navození rovnováhy ve vztahu (Baruch & Barnett, 1983).

Literatura psychoanalytické perspektivy se zaměřuje především na vztah matky a dcery v raném věku, ale ne na jeho vývoj v pozdějších letech. Je však známo, že vztah matky a dcery zůstává komplikovaným během celého života (Kabat, 1998).

4.1. Dcera dětského věku a matka v mladé dospělosti

Většina žen se již během očekávání narození holčičky s dosud nenarozenou dcerou ztotožní (Preuschoff, 2007). Těhotenství ženy a bezprostřední prožívání změn urychluje

utvoření citové vazby. Narození potomka je obvykle mezníkem v zintenzivnění vztahu rodičů k jejich novorozeněti (Vágnerová, 2007). Dále je narození potomka spojeno s přijetím nových úkolů spojených s rolí rodiče (Langmeier & Krejčířová, 1998). Rodiče si mnohdy vysní očekávané dítě, ale po narození musí svého potomka přijmout takového, jaký je, jeho vzhled, pohlaví i vlastnosti (Preuschoff, 2007). Vědomí o pohlaví dítěte, tedy zda se jedná o chlapečka nebo holčičku, ovlivňuje, jak je dítě rodiči i svým okolím vnímáno a od počátku tak výchova a socializace probíhá směrem k jeho odpovídající genderové roli (Janošová, 2008).

Utvoření pouta mezi rodičem a dítětem je nezbytné pro jeho mentální a emoční vývoj. Dítě potřebuje cítit lásku, doteky, laskání, potřebuje slyšet lidské hlasy. Všechny tyto činnosti spoluutváří pouto jistoty (Preuschoff, 2007). Úsměv, zpočátku bezděčný, až po několika měsících nabývá sociálního významu, matku k dítěti intenzivně citově připoutává. V rámci jejich interakce lze pozorovat tzv. zrcadlení, při němž matka nebo další blízká osoba napodobuje výrazy tváře dítěte. Později zrcadlí a napodobuje i dítě dospělého (Říčan, 2004).

V prvních letech života dítěte hovoříme o dyadické interakci dítěte s matkou, matka i dítě jsou velice úzce propojeni a spolehlivý vztah podněcuje v dítěti vnitřní jistotu a stabilitu. Matka je zdroj ukojení potřeb (Vágnerová, 2005). Skrze vášnivé pouto s primárním pečovatelem dítěte, kterým je zpravidla matka, zažívá kojeneček první zkušenost milovat a být milován. Malé děti mají přirozenou tendenci sledovat matčin obličej, pokud však matka tuto potřebu kontaktu tváří v tvář ignoruje, věnuje se pouze fyziologickým potřebám, může to mít u dítěte následek v potížích ve vyjadřování svých potřeb, myšlenek a v nejistotě v blízkých vztazích. Emocionální absence ze strany matky může ovlivnit sebevědomí dítěte i jejich vzájemnost. Často se tak děje u žen s depresí nebo u uživatelů návykových látek. Takové matky jsou fyzicky přítomné svým dětem, ale citově nedostupné a neangažované. Dopad zkušeností však nemusí být trvalý a jednostranný, neboť vztah utváří i dítě, které ovlivňuje matčiny reakce (Apter, 2013). Specifické připoutání dítěte k matce, k němuž dochází kolem sedmého měsíce, se projevuje strachem z cizích osob i separační úzkostí (Říčan, 2004). Zpočátku dítě matku vnímá jako součást sebe sama, žijí v tzv. symbióze, po uvědomění si jejich oddělenosti se citová vazba transformuje, s čímž souvisí separace ze závislosti na matce (Vágnerová, 2005). Spojení dítěte a matky je zpočátku biologicky dané, nicméně udržování závislosti v pozdějším věku narušuje vývoj dítěte (Badinter, 1998). Splynutí je zásadní tak, jako i to, že musí

skončit. Opuštění dyády ulehčuje třetí osoba, kterou bývá zpravidla otec, ten je zdrojem různorodosti. Dítě vnímá, že má jinou kůži i hlas, jiným způsobem si s ním hraje i jej nosí. Dítě si prostřednictvím otce uvědomí, že kromě matky tu je ještě někdo další (Rufo, 2009). Malá holčička objevuje svoji odlišnost od mužů a vnímá i odlišnost od matky, a to zejména v dimenzi ženskosti. Proto malé dívky rády zkusí matčiny věci. Vědomí téhle odlišnosti se může podílet na vzniku pocitů závidi, bezmocnosti a méněcennosti. Matka by si měla tyto rozpory uvědomit a dceři pomoci pochopit, že ona je zatím malou holčičkou, která se postupně připravuje na budoucí roli ženy (Poncet-Bonissol, 2015).

V době nástupu do mateřské školy se dítě nachází v období vzdoru, kdy osciluje mezi potřebou prosazení své samostatnosti a potřebou být rodičům nablízku. Absolvování mateřské školy je důležité z hlediska odpoutávání se dítěte od rodičů a zde se také setkává s dalšími osobami, jež se pro něj mohou stát také identifikačními vzory (Rufo, 2009). V předškolním věku představují rodiče důležitou autoritu a také identifikační vzor, kterému se touží podobat (Vágnerová, 2005). Během dětství mají dívky tendenci si udržovat blízký vztah s matkou (Apter, 2004). Psychologické ztotožnění usnadňuje citová pohoda mezi dítětem a rodičem, dítě přejímá jeho postoje, hodnoty a tužby. Nicméně i v tomto období, tak jako v předchozích vývojových fázích, dítě neustále bojuje s touhou po matčině něze, přijetí a zároveň potřebou se od ní odpoutat (Říčan, 2004). Malá děvčata považují svoji maminku za vševědoucí, z čehož plynou nereálná a nesplnitelná očekávání. Nastávají situace, kdy matka s dobrým úmyslem dceři poradí, avšak nevhodně. Dívka se pak cítí zrazená a matka se stává terčem obviňování (Tannen, 2006). Svou roli zde sehrává také sexuální identifikace. Dívka se identifikuje s matkou a přijímá ženskou roli (Říčan, 2004).

4.2. Dospívající dcera a matka ve střední dospělosti

V období dospívání je pro adolescenty typický dlouhodobý proces emancipace a odmítání matčiny péče, kontroly a proměny vztahů k rodičům (Vágnerová, 2005). Pokud je vztah k rodičům jistý a méně konfliktní, tak i proces emancipace nutný pro osobní zrání probíhá snáze (Langmeier & Krejčířová, 1998). Ve vztahu mezi dospívající dívkou a rodiči se prohlubuje vzrůstající autonomie (Janošová, 2008). Během dospívání je dívka vystavena mnoha výzvám. Měla by přijmout fyzické proměny, vypořádat se s novým postavením mezi vrstevníky i v rodině a zároveň úspěšně uplatnit vlastní autonomii. Tyto změny vyvíjí

nátlak na vztah mezi dospívající dívkou a její matkou. Dynamika jejich vztahu je v dospívání velmi významná. Pokud byl jejich vztah konfliktní již dříve, pravděpodobně vývojové problémy mnohdy tyto obtíže zvýrazní. V přizpůsobivém vztahu lze spíše předpokládat, že matka se stane důvěrnou osobou pro svoji dceru (Trad, 1995).

V období dospívání musí dcera své pouto s matkou rozvolnit, aby našla vlastní identitu a rozvíjela dále svoji osobnost. Tomuto rozvolnění napomáhá přítomnost otce. Pokud jsou v rodině zastoupeni oba rodiče, poznává dívka odlišné vzory vztahů a že v rámci různých vztahů může mít různorodá očekávání. Matku vidí jako někoho jí podobného, kdežto otce odlišného (Preuschoff, 2007). Absence otce v rodině může zapříčinit úzký vztah matky s dcerou, který znesnadňuje odloučení dcery (Riedelová, 2011). I přes mnohé nesnáze jsou vztahy s rodiči pro dospívající důležité, na rodičích zůstává závislá jejich existence. Vedle lásky a vřelosti k rodičům stojí také kritika, zloba i nenávisť, resp. pubescentní negativismus. Pro dospívajícího je důležité, aby jeho názory byly brány v potaz. Konfrontace a spory v rodině střídají harmonická období (Říčan, 2004). I přes bouřící se a vzdorovité chování se dospívající pokouší přitáhnout pozornost rodičů a získat jejich uznání (Trad, 1995).

Dospívající dívky jsou hrdé na nově získané dovednosti potřebné pro život. Přesto však nejsou mnohé z nich tohoto věku v jedné zásadní oblasti dobře vybaveny, neboť postrádají schopnost posoudit své vlastní slabé stránky. Dovedou dobře argumentovat, jsou schopny abstraktního myšlení, mají bohatou imaginaci, obecné principy aplikují na konkrétní příklady, ale vážně oblast posouzení a hodnocení rizik, zvláště pokud jsou zainteresované. Matky jsou si vědomy nebezpečí a zažívají dilema mezi potřebou dceru chránit a respektovat její soukromí. Dcera vnímá strach jako zbytečný (Apter, 2004).

Matka s dospívající dcerou si jsou často vzájemnou oporou, i přesto se však v jejich vztahu může vyskytnout rivalita. Dcera touží po podpoře ze strany matky při zvládnání a naplňování ženské role, avšak zdůrazňování jejich kvalit a předností ženy v matce vzbuzuje ambivalentní pocity. Matka pociťuje radost z dobrého vývoje dcery, ale sama je znejistěna ve své mateřské a ženské roli (Vágnerová, 2005). Není výjimkou, že se někteří rodiče srovnávají s vlastními dospívajícími dětmi. V případě matky může být pro ni zneklidňující přitažlivost a fyzická atraktivita její dospívající dcery (Macek, 1999). V dětství dívka toužila po podobnosti s matkou, v období dospívání však nikoliv. Někdy odlišnosti od matky zveličuje a bojuje s ní kvůli objasnění rozdílů, což matka prožívá jako

odmítnutí. Matčino poukazování na podobnost („Vím, jak se cítíš.“) je základem podráždění dívky (Apter, 2004). Neobvyklé nejsou v tomto období ani hádky, které bývají rozpoutány z neškodného rozhovoru vlivem nepatrného předmětu sporu (Tannen, 2006). Matky s dospívajícími dcerami, které se téměř nikdy nehádaly, jsou vzácné, nicméně zřídka jsou šťastnější než ty, které se do konfliktů dostávaly. Hádkám se tyto páry často vyhýbaly díky lžím (Apter, 2004). Nedorozumění mezi rodiči a dospívajícími jsou přirozenou součástí této fáze společného života. Rodiče by však měli hájit své postavení a nedovolit potomkům, aby s nimi jednali jako s vrstevníky. Je zde namísto adekvátní sladění a uplatnění autority i citlivosti (Doherty, 2006). Obtíže mohou nastávat i v situacích prosazování dceřiny individuality. Předmětem neshod jsou rozdílné názory na oblečení, hry, barvu pokoje a mnoho dalšího. Dceři se nezamlouvá pocit, že matka nerespektuje její volby, a matka pociťuje selhání. Pro život člověka je nezbytná vlastní identita. A proto by měla matka dceři spíše napomáhat stát se samostatnou bytostí, podporovat její nezávislost, vůli, individuální identitu, usměrňovat špatná rozhodnutí a snést její vzdalování se a odlišnost (Cloud & Townsend, 2000).

V rámci emočního vývoje dcery je stěžejní sebeúcta (Preuschoff, 2007). Matka napomáhá dítěti budovat sebeúctu tím, že jej bezpodmínečně přijímá a dítě má možnost vnímat vlastní hodnotu. Příliš kritická matka ohrožuje sebedůvěru a sebeúctu dcery, protože si pak není jistá sama sebou a zda obstojí v rolích manželky nebo matky. Dceři by se naopak mělo dostat pochvaly za snahu i její schopnosti, měla by nabýt pocitu, že je schopná uspět (Jaynesová, 2010). Pravděpodobnost vyšší sebeúcty bude mít dívka tehdy, když i vztah s otcem je uspokojivý. Matka by měla respektovat vyjádření všech emocí dcery včetně negativních, jako je žárlivost či hněv. Dále by jí měla dopřát uznání a hodnotu za to, jaká je, bez ohledu na výkon a schopnosti, měla by ji nechat řešit problémy, podporovat v tom, co jí přináší radost, aby posilovala její sebeúctu a ona v budoucnu dovedla vyjádřit vlastní názor a bránit svá práva (Preuschoff, 2007). Pozitivní dopad na sebevědomí dcery má matka, která ji ve vývoji podporuje a má z něj radost. Neblahý vliv a pochybný výsledek má přemíra snahy dceři předat veškeré své zkušenosti a ochraňování jí před zklamáním. Mezi matkami lze nalézt i takové, které mají obavy spojené s uvolněním vazeb s dcerou. Tyto matky nekladou důraz na pohlavní příslušnost dcery, sexuální vývoj, potlačují u ní sexualitu i přirozené agresivní pohnutky, což vede k sebeobrazu spojeného s úzkostí a nejistotou, což je překážkou na cestě k osamostatnění (Poněšický, 2012).

Sexualita je jednou z oblastí, kde může docházet mezi dcerou a matkou k nedorozuměním (Tannen, 2006). Jsou to právě matky, které si uvědomují fyzický vývoj a proměny dcery více než jakýkoli jiný člen rodiny. Hovory na dané téma nejsou snadné, protože se jedná o velmi intimní téma (Apter, 2004). Objevování vlastní sexuality dceru zpravidla distancuje od matky, jelikož se jí nechce se vším svěřovat (Riedelová, 2011). Výzkum týkající se komunikace o sexualitě mezi matkou a dcerou podrobil 449 matek a jejich dospívajících dcer rozhovorům. Výzkum byl realizován roku 1978 v Detroitu. Ženy byly tázané na šest témat týkajících se sexuální oblasti – menstruace, randění a milenci, sexuální morálka, proces početí, pohlavní styk a antikoncepce. Bylo zjištěno, že všechna tato témata se již stala předmětem diskuse matek a dcer a mnohé z nich i nadále s určitou frekvencí o některých oblastech hovoří. Vyplývá, že témata dotýkající se sexuality, o kterých debatují, jsou nejčastěji o menstruaci, randění a chlapcích. O pohlavním styku nebo antikoncepci mluví méně často. Dcery spíše iniciují hovory o randění a chlapcích, zatímco matky přichází s hovory o sexuální morálce a užívání antikoncepce. Rozsah komunikace týkající se sexuality se odlišuje od společenské a rodinné strukturální charakteristiky (Fox & Inazu, 1980). Zpočátku většina dospívajících dívek preferuje vysvětlení ohledně sexuální oblasti od matek, později však své sexuální pocity spíše skrývají (Trad, 1995).

Z pohledu matky může být společný život s dospívající dcerou krásný, ale i těžký. Její věk si již žádá, aby její názory byly brány vážně. Mnohdy rodič zaznamenává u svého potomka projevy chování, gesta, způsob řeči, které byly od něj převzaty. Matka se identifikuje se svojí dcerou, což má své pozitivní, ale i negativní stránky. Rodič by si měl zanechat odstup, neprožívat život dítěte jako svůj a nežádat jej o naplnění tužeb a napravení svých chyb, dále by neměl zapomenout na separaci a také se do určité míry odloučit od dítěte (Říčan, 2004). Zejména u matek se objevuje seberealizace prostřednictvím vlastní dcery. Matka promítá své tužby do života dcery, navádí ji, ač mnohdy nevědomě, do situací, které jsou pro ni důležité a které by chtěla sama prožívat, nadměrně se zajímá o její intimní život a podobně. Tato seberealizace je často nevhodně projevenou láskou ze strany matky (Campbell, 1996). Některé z matek si přejí být dceřinou přítelkyní. I když si uvědomují, že v jejich dospívání bylo přátelství s matkou obtížné či dokonce nemožné, a proto doufají ve štěstí s vlastními dcerami. Dívka se v rámci vztahu s matkou snaží změnit svoji pozici, přičemž matky se učí nové kroky v oblasti komunikace a jednání. Může se zdát, že dospívající dívka se snaží vzdálit matce, ale jednou z jejích

největších obav je její opuštění. Dcery si často stěžují na její rušivý vliv a kontrolu, ale mají hlubokou potřebu její lásky, pochopení a podpory. Touží po nezávislosti, zároveň vyžadují spojení. Přejí si, aby matka respektovala jejich růst, zralost a nezávislost, ale neopustila je (Apter, 2004). Tak jako dcera se postupně stává dospělou ženou, tak i matka by měla v rámci přechodu měnit styl svého rodičovského působení s ohledem na potřeby dítěte z nadvlády na vliv. Dále by měla poskytovat více a více volnosti, což by u dcery mělo vést k přijímání větší zodpovědnosti (Cloud & Townsend, 2000).

Proces dospívání je nelehký, vyúsťuje přirozeně v separaci od rodičů, odchodu z domova a rozvoj vlastní osobnosti (Preuschoff, 2007). Separace je pro téměř každou dívku obtížným úkolem, neboť na jedné straně cítí touhu po splynutí a na straně druhé touhu po odlišení (Poncet-Bonissol, 2015). Pokud proces oddělení neproběhne hladce, může zapříčinit závislost na rodičích a neschopnost odpoutání. Během dospívání jak chlapci, tak dívky hledají svoji cestu životem a mnohdy někteří z nich o svých schopnostech i vzhledu začnou pochybovat. Na těchto pochybnostech se podílí v případě dospívajících dívek neustálá konfrontace s ideály ženy v médiích (Preuschoff, 2007). Je tak zejména na rodičích, aby svému potomku ukázali, že lidská hodnota není stavěna na vzhledu (Jaynesová, 2010). Hledání své identity je tedy nelehký úkol. Dívky jsou nabádány k rozvoji své osobnosti a zároveň mnohými tlaky, jež na ně působí, nuceny k přizpůsobení. Výchova by měla dívce poskytovat přiměřenou míru svobody. Nadbytek či nedostatek svobody může evokovat nežádoucí projevy chování, jako například vzdor, lhaní nebo vyhýbavé chování. Výchova v pubertě by neměla být totožná s výchovou v předchozím vývojovém období. Matka by měla dceru obdobím dospívání spíše doprovázet, vést dialog, naslouchat a nebýt příliš kritická. Nicméně matka jako rodič má zodpovědnost za to, co své dceři dovolí či ne (Preuschoff, 2007). „*Matka by měla ustoupit do pozadí, nabídnout pouze svou přítomnost, nevtíravou dostupnost, která je pomocí, a projevat city s mírou na pravém místě – takový postoj je potřeba zaujmout, aby se dcera mohla jednou stát sama sebou*“ (Poncet-Bonissol, 2015, s. 39). V následujících letech jsou to právě dcery, které na rozdíl od synů udržují i nadále bližší vztah s matkou (Janošová, 2008).

4.3. Dospělá dcera a matka starší dospělosti

V rámci rodiny se vyvíjí trvalé a hluboké citové vztahy, které uspokojují psychickou potřebu jistoty. Vztahy, včetně lásky, jsou v rodině vzájemné, jeden z členů lásku přijímá a zároveň poskytuje. Emoční angažovanost v rodinných vztazích nepomíjí, nýbrž se přetváří. Mladí dospělí se svým rodičům v mnoha ohledech vyrovnávají, a to jak svojí inteligencí, tělesnou silou, tak i například výkonností. Nicméně teprve tehdy, až mají i oni své děti, vyrovnávají se rodičům v jedné důležité funkci, a to v plodnosti (Matějček, 2005).

Fáze expanze, kdy se partnerům či manželům narodí potomci, kteří se vyvíjí, je následně vystřídaná fází disperze, kdy děti opouští domov, a na závěr se objeví fáze nezávislosti, kdy soužití rodičů je již bez potomků. Tento vývoj však nevede k přerušení emočních pout a k neochotě vzájemné pomoci (Langmeier & Krejčířová, 1998). Primární rodina sice ztrácí na své významnosti, i přesto však zůstává zdrojem opory. Dochází ke sblížení matky s dcerou, zpravidla se ustálí představa o jejich vzájemné rovnocennosti, vztah i frekvence kontaktů je stabilizovaná. Dospělé děti jsou v případě potřeby ochotny pomoci a podpořit. Mezigenerační vliv má přirozeně za následek, že příslušníci různých generací mají odlišné hodnoty, zájmy i potřeby, což může být důvodem napětí a rozepří mezi dětmi a rodiči. Dospělé děti jsou nuceny si uvědomit, že jejich rodiče začínají stárnout (Vágnerová, 2007). Kvalita vztahu s matkou ovlivňuje jedince i dlouho poté, co se stal nezávislým a opustil domov. Mnoho lidí, ačkoli mělo těžké vztahy se svojí matkou, jsou v budoucnu zcela funkční a způsobilí v mnoha životních oblastech (Apter, 2013).

V určitých fázích vztahu matky a dcery, například pokud se matka ocitá ve středním či starším věku a dcera v mladším věku, může i milující matka prožívat pocity závidění a konkurenceschopnosti vůči dceři (Streep, 2009). Matka by měla být diskrétní, smířit se se svým věkem a nesoupeřit s dcerou (Poncet-Bonissol, 2015).

I jako dospělé ženy usilují dcery o matčin souhlas a její reakce má pro ně nemalý význam. Dcera se nestává dospělou, když přeruší vazbu s matkou, ale když přijímá vztah k ní jako součást své identity (Apter, 2004). Vyrůst a osamostatnit se neznamena přestat milovat matku a sdílet s ní některé oblasti svého života, ale zachovat si svůj osobní život a intimitu (Poncet-Bonissol, 2015).

Starší lidé zpravidla touží, aby v pozdním stáří nezůstali sami. Jistá část dospělé populace se však stěhuje za lepšími pracovními nabídkami, mnohdy i do vzdálených míst od bydliště rodičů. Fyzické vzdálení v některých případech může být pro vztah prospěšné a někdy napomůže k odloučení z nadměrné závislosti (Říčan, 2004). Ženy investující veškerou energii do mateřské role se cítí značně osaměle po odchodu dětí z domova (Corneau, 2007). I přesto vše však zůstává jednou z nejdůležitějších úloh rodičů podpořit a umožnit svým dětem odchod z domova (Yalom, 2001).

Neopakovatelná proměna vztahů v rodině je iniciovaná těhotenstvím dcery a narozením potomka (Matějček, 2005). Což potvrzuje studie, z jejíž výsledků mimo jiné vyplynulo, že těhotenství dcery zapříčiňuje reorganizaci ve vztahu dcery s matkou, a to směrem k lepší dyadické interakci. Tento výzkum zkoumal dopad přechodů dcery, tedy vstup do manželství a mateřství, na vztah matky a dcery. Výzkum byl realizován u 43 dcer a jejich 39 matek hloubkovými rozhovory a dále dotazníky administrované dcerám, matkám i dalším rodinným členům. Mateřství zvyšuje touhu dcery po důvěrnosti, blízkosti a spojitosti s matkou. Narození vlastního potomka či sňatek obvykle vede dceru k tomu, že se cítí blíže ke své matce než kdykoli předtím (Fischer, 1981). Když se dcera rozhodne stát se matkou, může v těhotenství zažívat symbolickou či doslovnou konfrontaci s matkou (Streep, 2009). Těhotenství dcery a narození jejího potomka představuje v životě matky a dcery jistou křížovátku důvěrnosti a autority a proměňuje jejich vzájemné pouto. Mateřství zprostředkovává dceři pohled z perspektivy matky, avšak ji nestaví do rovného vztahu, neboť matka má v této oblasti mnohem více zkušeností. Dcery ocení matčinu snahu pomoci, ale neustálé rady v péči o dítě u ní mohou vyvolat pocity neschopnosti (Tannen, 2006). S narozením prvního dítěte se ženská identita zásadně proměňuje. Tento posun je dán změnou stavu – primární identita jako dcera se přesouvá k bytí matka a její dcera. Dr. Stern poukazuje, že každá nová matka vědomě či nevědomě přehodnotí vlastní matku (Streep, 2009). Nejen ona, ale obě zároveň mají tendenci se přehodnotit a zapojit se a angažovat se více v životě té druhé. Tato změna s sebou nese proces redefinování a vyjednávání ohledně nových pozic a perspektivy jejich rolí (Fischer, 1981).

„Vztah mezi matkou (tj. nastávající nebo už jsoucí babičkou) a její těhotnou dcerou dostává nutně novou kvalitu. Jsou si zpravidla najednou psychicky mnohem blíže než v období předcházejícím. A pokračuje to porodem, šestinedělím, kojením a prvními měsíci soužití s malým vnoučátkem. Citové souznění matky s dcerou je zvláště intenzivní v těchto nejčasnějších fázích života vnoučete“ (Matějček, 2005, s. 378).

4.3.1. Vliv vztahu ženy s matkou na vztah k její dceři

Každá žena by se měla zamyslet nad svým vztahem k vlastní matce a případně si odžít staré křivdy a bolest, vyjádřit hněv, aby se již neopakovalo stejné schéma vůči její dceři. Omylům a nedorozuměním lze předejít matčíným uvědoměním si a přiznáním před dcerou, že i ona je jen lidskou bytostí a má mnoho otázek dotýkajících se její minulosti. Vyhybavost či nepřítomnost matky ne zcela vždy plyne z nedostatku její lásky k potomku, nýbrž vypovídá o minulých zážitcích, zejména z dětství, které formovaly její osobnost. Svůj vztah k matce a citová zranění může žena přenášet na svoji dceru. Dokonce v ní může vidět dávné utrpení a začít ji tak zanedbávat, neboť kontakt s ní v ní oživuje bolestné vzpomínky. Jiná matka při konfrontaci se svojí minulostí může navázat naopak velmi těsný vztah, který však dceru omezuje. V tomto případě dcera zaplňuje matčinu prázdnotu, nahrazuje, co jí chybělo, a odčínuje staré křivdy. Matka na dceru přenáší vlastní citovou nenaplněnost. Některé matky si ze svých dcer dělají vlastní klony. Mnohdy tak činí, neboť jejich matky jim nedovolily realizaci vlastních tužeb, nýbrž těch jejich, a tak opakují scénář a snaží se, aby i jejich dcery je následovaly (Poncet-Bonissol, 2015).

Na tom, jakým způsobem roli matky žena zastává, se podepisuje její individuální vývoj a její vlastní matka. Pokud matka ženy byla vyrovnaná, lze přepokládat, že i ona snáze obstojí v roli matky. Naopak výchova narušenou matkou může znesnadnit dceři naplnění mateřské role, neboť ona sama může zreprodukovat nepřiměřené jednání své matky (Badinter, 1998).

4.4. Dcera ve střední a starší dospělosti a matka ve stáří

Ve středním věku, kdy dospělé dcery začnou pomáhat stárnoucím matkám, se proměňuje přirozeně i jejich vztah, jenž se stává složitěji provázaným, což s sebou nese vzájemnou závislost (Gonyea et al., 2008). Na straně matky již obvykle dochází k úbytku kompetencí, trpí chronickými onemocněními, což narušuje rovnováhu ve vztahu matky a dcery, a jejich postavení se tak stává asymetrické. Dospělý člověk zaujímá dominantní pozici vůči rodičům a staří rodiče se mnohdy stanou závislími. Vztah dcery s matkou je intimní, sdílí společně důvěrné věci, nicméně i zde se jejich vztahu konflikty nevyhýbají. Zpravidla jsou zapříčiněny tendencí obou žen k uplatňování svých zkušeností a názorů získaných během života (Vágnerová, 2007).

Výzkum vedený K. L. Fingermanovou (1996) se zaměřil na zdroje napětí ve vztazích stárnoucích matek a dospělých dcer. Studie se účastnilo 48 dyád matek a dcer, které byly dotazovány v rámci rozhovorů odděleně i společně a dále jim byl předložen dotazník zaměřený na demografické údaje, rodinné zázemí, osobní pohodu, aspekty vztahu. Ženy se nachází v různých etapách svého vývoje a právě vývojové rozdíly mohou zapříčinit napětí ve vztahu. Odpovědi ohledně zdrojů napětí se týkaly rušivých vlivů, vyloučení, nepatřičné péče, odkazování na obecné zvyky a nevyžádané a tudíž nežádoucí rady, které se týkaly oblastí, jako je výchova dětí, nakupování až po zdravotní péči. U dcer napětí významně vyvolávala také dotěrnost z matčiny strany, což může mít souvislost s většími investicemi matek do vztahu. Matky totiž inklinovaly k pojmenování právě dcery jako nejdůležitější osoby. 75 % matek řadilo dceru mezi tři nejdůležitější osoby, 58 % dcer považovalo matku za jednu ze tří nejvýznamnějších osob. Proto některé matky mohou pociťovat vyloučenost ze života dcery.

Vztah žen byl také zkoumán v souvislosti s prožívanou zdravotní krizí, konkrétně řečeno zlomeninou kyčle, což je vážným zdravotním problémem starších osob, u 6 starších žen ve věku 65 let a výše a jejich dospělých dcer. Ženy byly tázané individuálně, ve dvojicích a skupinové diskusi. Internalizace ženské rodové linie zahrnuje způsob, jakým matky a dcery přijímají a vstřebávají aspekty jejich ženského dědictví do svých životů. Pochopení a internalizace ženského původu předpovídá směřování jejich životů, ovlivňuje jejich identitu, hodnotový systém a také vnímání síly pro řízení krizí. Ve výrocích žen byla zdůrazňovaná důležitost ženské provázanosti a podpory napříč životním cyklem. Pro nynější porozumění byla významná historie jejich vztahu před zdravotní krizí (Shawler, 2004).

Postupem času, kdy sama dcera začíná stárnout, je vztah s její starou matkou stabilizovaný. Citová vazba a intimita vztahu spíše narůstá. Někteří potomci mají snahu rodičům radit a někdy mají až tendenci s nimi manipulovat, brát odpovědnost i za jejich rozhodování (Vágnerová, 2007). Staří rodiče často již samostatně nezvládají namáhavější fyzickou práci nebo potřebují pomoc při vyřizování různých záležitostí na úřadech. Je to mnohdy zvláštní pocit pro potomky mít nad svými rodiči moc (Říčan, 2004). U dcer se předpokládá, že pravděpodobně zastanou pečující roli o rodiče než synové (Gonyea et al., 2008). Synové se na péči o staré rodiče podílejí na mužských pracích, dcera zastává denní rutinu, hygienu a jídlo. Vliv na to, kdo bude pečovat o rodiče, má také geografická vzdálenost. Dále bylo vypořádáno, že dcery, které nemají dobrý vztah s matkou, o ni i

přesto pečují. Do pečovatelské role mohou být vmanipulovány matkami i okolím nebo jejich preferencí morálky a povinností před cťou (Novák, 2008). Pečující dcera může prožívat ve svých pocitech vůči stárnoucí matce zlost a vztek, když ji nemohoucí matka neustále kontroluje, vyžaduje její přítomnost a neuvědomuje si, že i ona má nárok na své soukromí a život. Svých myšlenek litují a vyčítají si je. Takové rozporuplné tíživé pocity často nosí ve svém nitru. Dcery s matkami prožívají jejich bezmoc ve stáří. Je to pro ně zklamáním, ale i připomínkou, že i ony na tom budou jednou podobně. Jejich vztek může pramenit i ze zklamání, že jejich matka již není tou silnou ženou (Šiklová, 2009). Změny psychiky u matky, které obnáší úpadek kognitivních funkcí, zpomalení a změny v prožívání, zdánlivé sobectví, často se měnící a kolísavé emoční ladění, ztráta sebeobsluhy, to vše zatěžuje vztah dospělých dcer ke starým rodičům. Péče o rodiče může vzbudit v dceři uspokojení, ale také může představovat zátěž (Vágnerová, 2007). Péče o nemocné nebo starší členy rodiny je prospěšná, ale také stresující. Členové rodiny, kteří se starají o starší rodinné příslušníky, jsou vystaveni vyššímu riziku zdravotních problémů, fyzického vyčerpání, zhoršení zdravotního stavu, úzkosti a depresivním symptomům (Gonyea et al., 2008). „*Stáří a bezmocní, nebo dokonce umírající rodiče, to je vlastně „zrada“ na jistotách, které nás dětstvím provázely*“ (Šiklová, 2009, s. 18).

V případě již nemohoucí matky je namístě, aby dcera s ní trávila čas i komunikaci, kde spíše záleží na komunikaci samotné než na obsahu. Pro matku je důležité, že vidí, že ji dcera věnuje čas, pozornost, vnímá ji, poslouchá a má pro ni pochopení. Když nasloucháme vyprávění určité osoby, můžeme tak nahlédnout na její vnímání reality. Rozhovor se starým jedincem je pro něj zdrojem radosti, neboť dokládá, že o něj někdo jeví zájem (Šiklová, 2009).

Jelikož matky dcer v dospělosti se nachází ve stáří, je pro ně aktuální mimo jiné téma smrti a umírání. Vzhledem k tabuizaci daného tématu ve společnosti a představě stáří jako nehodnotné fáze života je i pro dcery obtížné jej při rozhovoru otevřít. Netroufají si a přijde jim až morbidní otevřeně hovořit se svojí matkou o umírání, pohřbu a dalších souvisejících záležitostech. I ony se s problémem smrti vyrovnávají (Šiklová, 2009). Smrt vlastního rodiče vyvolává silnou emoční reakci a zármutek. Vztah rodiče a dítěte je unikátní a odchodem rodiče jedinec ztrácí nenahraditelnou a pro něj významnou vazbu. Reakce pozůstalých jsou ovlivněny okolnostmi úmrtí, věkem a zdravotním stavem zemřelého. Odchod rodiče může u potomka zesílit jeho identifikaci s ním s cílem zahrnout do sebe typické charakteristiky jeho osobnosti a zachovat jej na symbolické úrovni

(Vágnerová, 2007). Pro dcery je smrt matky velikou ztrátou, se kterou se velmi obtížně vyrovnávají a někdy se ani nemusí vyrovnat (Tannen, 2006).

Terapeutka L. C. Douglass (1999), která se specializuje na žal, závislosti a typicky ženské záležitosti, vede psychoedukační semináře zaměřené na ztrátu matky. Sama autorka tvrdí, že situaci úmrtí své matky pociťovala jako nejhlubší připojení k ní. Byla to pro ni chvíle nejhlubší zranitelnosti protkaná mírem a klidem. Zranitelnost konečného okamžiku prorazila veškeré hranice, které kdy mezi nimi existovaly.

Tannen ve své knize uvádí výroky některých žen po matčině úmrtí: „*Chybí mi každý den.*“, „*Část mne zemřela ten den také.*“ A další řekla, že „*od matčiny smrti má dojem, jako by obloha byla každý den trochu zamračená: už nikdy nepozná úplně slunný den.*“ (Tannen, 2006, s. 181).

VÝZKUMNÁ ČÁST

Předchozí kapitoly teoretické části uvádí relevantní informace týkající se zkoumané problematiky. Od obecnějších témat, jako je význam rodiny, matky, otce i sourozenců na vývoj osobnosti jedince, je pozornost dále zaměřena přímo na vztah matky a dcery, specifikům jejich vztahu, komunikaci v této dyádě a vývoji vztahu od počátku až po smrt matky. Teoretická část tedy napomáhá porozumění výzkumnému tématu.

Jednotlivé kapitoly výzkumné části uvedou obecně výzkumný problém a cíle práce, dále popíší metodologii výzkumu a jeho výsledky.

5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Magisterská diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie, jehož garantkou je doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. a spoluřešiteli jsou PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D. a další tři studentky pátého ročníku prezenčního studia psychologie: Bc. Barbora Burešová, Bc. Zuzana Purová a Bc. Klára Večerková. Výzkumný problém projektu je tedy zaměřen na komplexní deskripci a analýzu běžných vztahů mezi matkami a dcerami. Na vztah je nahlíženo z více úhlů pohledu, a to z pozic matky nebo dcery v různých věkových obdobích.

Cílem této diplomové práce je zmapování specifik vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu dcer ve věku střední a starší dospělosti (30 – 50 let). Výsledkem je deskripce subjektivního vnímání a prožívání tohoto vztahu dcerami.

S ohledem na cíle a výzkumný problém byly stanoveny tři výzkumné otázky:

- Jak dcery charakterizují svůj vztah s matkou?
- Co vzájemný vztah z pohledu dcer zatěžuje, co dcerám vadí?
- Co vzájemný vztah z pohledu dcer zlepšuje, posiluje a podporuje?

6. POPIS METODOLOGICKÉHO RÁMCE A METOD

6.1. Typ výzkumu

Pro výzkum byl zvolen kvalitativní výzkumný přístup, a to s ohledem k citlivosti zkoumaného problému a možnosti proniknout hlouběji do zkoumané problematiky. Dle Miovského (2006) je pro daný typ výzkumu typický potenciál umožňující hlouběji a komplexněji zkoumat danou problematiku. Pro kvalitativní výzkum je charakteristický otevřený přístup výzkumníka k významu jednotlivých proměnných, které jsou objevovány až v průběhu výzkumu. Dalšími přednostmi je získání vhledu a podrobného popisu problému, zkoumání lze provádět v přirozených podmínkách, zkoumání napomáhá k počáteční exploraci fenoménů a mezi výzkumníkem a dotazovaným dochází k navázání vztahu (Hendl, 2005).

Kvalitativní výzkum lze chápat jako holistický. Snahou je zkoumání osoby, skupiny nebo nějaké události podle možností v celé své šíři a pochopení všech rozměrů ve vzájemných souvislostech a návaznostech (Ferjenčík, 2000). Definovaný jev je zkoumán do hloubky a kontextuálně za účelem získání maximálního množství dat (Švaříček & Šedřová, 2007).

Jako typ výzkumu bylo zvoleno fenomenologické zkoumání. Tento typ zkoumání se volí při nedostatečně prozkoumaném fenoménu a v případě snahy vstoupit do vnitřního světa osoby a prozkoumat, porozumět a analyzovat význam prožité zkušenosti. Utváří se popis a interpretace sdělených prožitků, které poskytují vhled. Data a informace se obvykle získávají prostřednictvím rozhovorů s otevřenými otázkami. V rámci fenomenologického zkoumání se využívá obsahové analýzy, porovnávají se segmenty dat i vznikající kategorie a témata. Snahou výzkumníka je data syntetizovat tak, aby byla zachycena rozmanitost perspektiv účastníků (Hendl, 2005).

6.2. Metody sběru dat

Pro získání potřebných informací bylo využito dotazníkového šetření pomocí webového serveru. Jedná se o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu. Každá členka výzkumného týmu obdržela odkaz na dotazník v elektronické

podobě, který se snažila co nejvíce šířit ve svém okolí a oslovovat instituce či spolky, kde se vyskytují či shromažďují pravděpodobné budoucí respondentky. Sběr dat probíhal od března 2015 do února 2016. V první fázi výzkumu, respektive při zpracování diplomových bakalářských prací, členky výzkumu realizovaly polostrukturovaná interview tváří v tvář s ženami. Nyní v druhé fázi výzkumu bylo snahou získat co nejvíce informací od většího množství žen. Sada otázek, na kterou byly ženy v první fázi osobně dotazované, byla tak zprostředkována většímu počtu lidí. Dle Ferjenčíka (2000) je dotazník standardizované interview předložené v písemné podobě. Výhodou zvoleného nástroje sběru dat je tedy získání informací od většího počtu osob, úspora času, ženy mohou dotazník vyplnit v libovolnou denní dobu v pohodlí svého domova. Nicméně zjevnou nevýhodou je, že není možné kladení doplňujících otázek či nabádání k širším a hlubším odpovědím a není možné rozvíjení témat vynořujících se z vyprávění dotazovaných. V dotazníku však byly použity otevřené otázky, aby ženám byl poskytnut prostor k vyjádření. Účelem otevřených otázek je přirozená stimulace respondenta k vyprávění (Švaříček & Šed'ová, 2007).

Tento postup lze považovat za obdobu strukturovaného interview. Strukturované interview stojí na rozhraní dotazníkových metod a interview, má pevné schéma, není zde prostor pro improvizaci, jsou zajištěny standardizované podmínky (Miovský, 2006). Strukturovaného rozhovoru se využívá při minimalizaci efektu tazatele na kvalitu vedeného rozhovoru (Hendl, 2005).

Dotazník obsahuje 32 základních otázek, na které jsou tázané všechny dcery. V případě, že jsou dcery vdané nebo mají děti, je dotazník rozšířen o další 4 doplňující otázky specifické pro jejich současný rodinný stav. Každá z otázek v dotazníku spadá do jedné ze tří oblastí, ze které vychází, a váže se tak k výzkumným otázkám. Jedná se o tyto oblasti:

- charakteristika vztahu matky a dcery – 12 základních otázek a 4 doplňující otázky
- negativní aspekty vztahu matky a dcery – 11 otázek
- pozitivní aspekty vztahu matky a dcery – 9 otázek

6.3. Metody zpracování a analýzy dat

Pro kvalitativní výzkum je příznačný induktivní proces, kdy teprve po sběru dat výzkumník v množství informací pátrá po vyskytujících se pravidelnostech (Švaříček &

Šed'ová, 2007). Při kvalitativní analýze jde o systematické nenumerické organizování dat s cílem nalezení témat a pravidelností (Hendl, 2005).

Pro zpracování dat byla data z elektronických dotazníků exportována do programu Microsoft Excel a následně si je každá studentka upravila, sjednotila a přizpůsobila dle svého uvážení, aby se v datech dobře orientovala. Já si následně textový dokument vytiskla do tištěné podoby. Pro zpracování dat byly použity postupy obsahové analýzy, které zahrnují kódování, kategorizaci a definování témat (Hendl, 2005). Analýza dat byla započata otevřeným kódováním získaných informací. Kódování dat je proces, během něhož prvotní data převádíme do datových jednotek a přiřazujeme jim názvy. S těmito jednotkami je možné dále pracovat. Vytvořené datové jednotky nejsou definitivní, neboť v průběhu analýzy se k nim můžeme navracet, výstižněji pojmenovávat, rozdělovat nebo slučovat. Obsahová analýza zahrnuje mnoho dílčích metod a postupů k analýze textových dokumentů. V této práci bylo využito metody vytváření trsů, kdy docházelo k seskupování výroků do skupin na základě nějaké podobnosti, například tématu nebo opakujícího se znaku. Pro jednotlivé trsy je příznačný tematický překryv, do trsu jsou tedy zahrnuty výroky týkající se ohraničeného tématu. Tak vznikaly obecnější kategorie na základě porovnávání dat. Dále byl použit postup zachycení vzorců. V rámci daného postupu vyhledáváme určité opakující se vzorce či struktury odpovídající zaznamenaným jevům (Miovský, 2006).

V průběhu kódování a při pročítání jednotlivých dotazníků bylo využito také poznámkování. Jde o tvorbu poznámek při analýze. Poznámky o kódech a vztazích slouží k propojení částí dat, nikoli k dodání nových dat (Hendl, 2005).

6.4. Etické problémy

Každý výzkumník by se měl zaobírat etickými otázkami a souvislostmi svého výzkumu (Švaříček & Šed'ová, 2007). Mezi základní etická pravidla chránící účastníka výzkumu Miovský (2006) řadí souhlas s účastí ve výzkumu a ochranu soukromí a osobních údajů účastníků výzkumu.

V našem případě jsme informovaný souhlas nezískávaly písemnou formou. V úvodních informacích k internetovému dotazníku byl ženám ozřejměn cíl výzkumného projektu a smysl dotazníku, ženy byly ujištěny o anonymitě, ochraně jejich údajů a

předpokládaném průběhu. Mohly tak zvážit všechny informace a na základě souhlasu s podmínkami a jejich dobrovolností se mohly výzkumného šetření zúčastnit. V průběhu odpovídání a vyplňování dotazníku měly ženy také možnost odstoupení od výzkumu. V případě zájmu o výsledky mohly účastnice uvést vlastní emailovou adresu, která je uchována nezávisle na jejich dotazníku.

Vůči získaným informacím se přistupovalo nezaujatě a neutrálně, aby byla zachována empatická neutralita.

7. SOUBOR

7.1. Charakteristika výzkumného souboru

Tato magisterská diplomová práce je součástí výzkumného projektu Katedry psychologie. Cílová populace je rozdělena dle pozice matka nebo dcera a věkového vymezení. Nemusí se jednat o páry matka – dcera. Každá členka výzkumného týmu má přidělen jeden ze čtyř výzkumných souborů:

- Dcery I – mladá dospělost, tedy 20 – 29 let
- Matky I – střední a starší dospělost, tedy 30 – 59 let
- Dcery II – střední a starší dospělost, tedy 30 – 50 let
- Matky II – stáří, tedy od 60 let

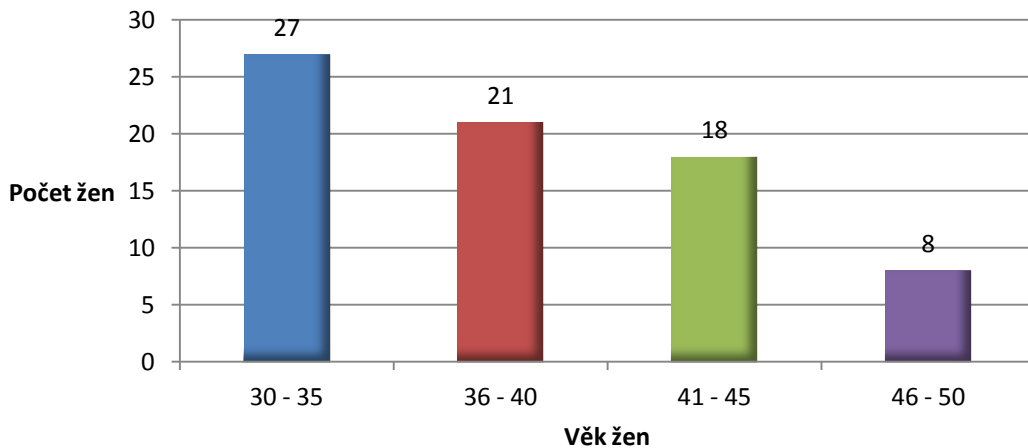
Moje diplomová práce je zaměřena na vnímání a prožívání vztahu matky a dcery z pohledu výzkumného souboru Dcery II (30 – 50 let). K účasti na výzkumu mohly přistoupit ty ženy, které se rozhodly na základě své dobrovolnosti k účasti a splňovaly následující kritéria:

- věk dcery 30 – 50 let
- dcera dosud žijící matky
- v rodině dcery se nevyskytly mimořádně dramatické události
- u dcery ani její matky se nevyskytuje duševní onemocnění nebo závislost na návykových látkách

Pro soubor Dcery II bylo získáno celkem 80 dotazníků, z toho však jich bylo 6 vyřazeno a to z důvodu vyplnění otázek pouze písmenky nebo z důvodu nesplnění kritérií – matka není naživu, otec umřel oběšením v dceřiných šestnácti letech a v dalším případě dcera uváděla fyzické napadení ze strany matky. Dalších 26 dotazníků je nekompletně vyplněno a z toho 17 dotazníků má vyplněno pouze první otázku, i přesto byly do výzkumu zahrnuty, neboť dobře saturovaly dané kategorie a subkategorie. Z tohoto důvodu, tedy zařazení i nekompletních dotazníků, na jednotlivé odpovědi odpovídá různý počet žen. Zpracováno tedy bylo 48 kompletních dotazníků.

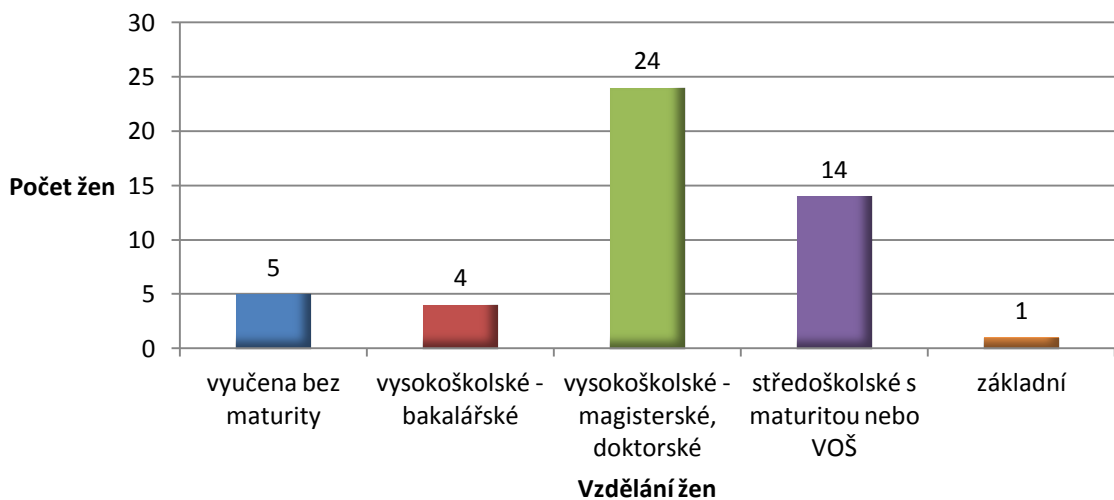
Účastnice byly dotazovány mimo jiné taktéž na základní demografické údaje. Ženy ve výzkumném souboru nejsou rovnoměrně věkově zastoupeny, neboť s přibývajícím věkem jejich počet klesá (Graf č.1). Průměrný věk dcer je 38 let.

Graf č.1 - Věk respondentek

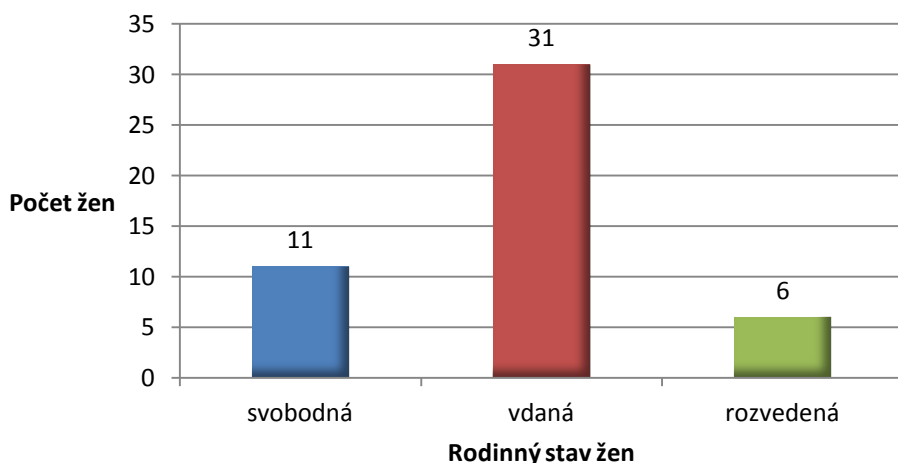
Ani z hlediska vzdělání není výzkumný soubor rovnoměrně zastoupen. V souboru zcela jednoznačně převažují ženy s vysokoškolským vzděláním (Graf č. 2).

Graf č. 2 - Vzdělání respondentek

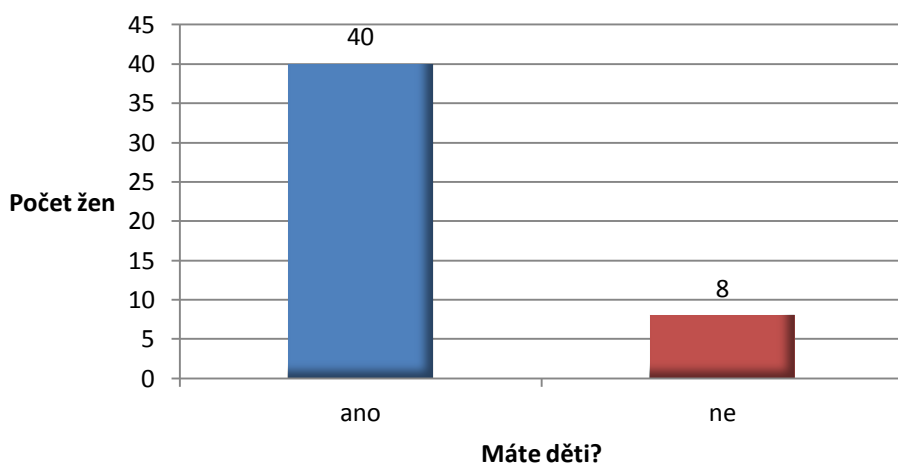
Z hlediska rodinného stavu převažují vdané ženy, což lze vzhledem k věku předpokládat (Graf č. 3).

Graf č. 3 - Rodinný stav respondentek

Dále do grafu byla zpracovaná otázka zjišťující, zda účastnice výzkumu mají již své potomky nebo nikoliv (Graf č. 4).

Graf č. 4 - Odpověď na otázku: "Máte děti?"

7.2. Výběr výzkumného souboru

Při výběru výzkumného souboru bylo využito nepravděpodobnostních metod výběru, tedy kombinací více metod. Konkrétně se jedná o metodu prostého záměrného výběru, kdy jsou osoby oslovovány na základě svých určitých vlastností nebo stavu. Výzkumu se tedy účastní jedinci splňující kritéria a zároveň jsou ochotni k zapojení. Dále se jednalo o metodu záměrného výběru přes instituci. Miovský (2006) tento postup popisuje jako využití určitého typu služeb či činnosti instituce, která je určená pro skupinu

osob, o kterou jevíme výzkumný zájem. Využita byla také jedna z nejužívanějších metod v kvalitativním výzkumu, a to metoda sněhové koule. Tato metoda stojí na principu, kdy první účastníci výzkumu nominují další možné účastníky nebo nám na ně zprostředkovávají kontakt. Na principu dobrovolnosti a aktivního zájmu účastníků je založena metoda samovýběru. Potenciální účastnice mohly nalézt odkaz na dotazník na internetových stránkách a rozhodnout se o zapojení do výzkumného šetření (Miovský, 2006).

8. VÝSLEDKY

V následující kapitole budou detailně rozebrané a popsané výsledky výzkumu. Rozbor se v této práci týká výzkumného souboru Dcery II, tedy dcer ve střední a starší dospělosti.

Výsledky jsou rozděleny na základě výzkumných otázek do tří částí. První část se zaměří na charakteristiku vztahu, druhá část na negativní aspekty vztahu a poslední část bude věnovaná pozitivním aspektům vztahu. V každé této části jsou dále vymezeny okruhy plynoucí z otázek dotazníku. Zpravidla každá otázka tvoří jeden okruh. V některých případech bylo do jednoho okruhu sloučeno i více otázek. Každý **okruh** je znázorněn tučným písmem a podtržením. V jednotlivých okruzích jsou specifikovány **kategorie**, v textu znázorněny tučným písmem. V rámci kategorií jsou dále definovány **podkategorie** vyznačené tučným písmem a kurzívou. Pro lepší pochopení, vzhled a dokreslení interpretace výsledků jsou využity autentické citace výroků žen. *Citace* jsou psané kurzívou a v uvozovkách. U každého okruhu je uveden celkový počet respondentek, které na danou otázku odpovídaly. Počet je dále uváděn u kategorií a některých podkategorií. Někdy počty u kategorií přesahují celkový počet odpovídajících žen, neboť některé odpovědi byly zařazeny do více kategorií či podkategorií. V závěru této kapitoly jsou zodpovězeny výzkumné otázky.

Pro lepší názornost toho, jak jsou výsledky výzkumu v kapitole koncipovány, shrnuji v Tabulce č. 1 výzkumný cíl, otázky a jednotlivé části výzkumu. Dále v kapitole Přílohy jsou uvedeny další tabulky, které přehledně shrnují ke každé části výzkumu jednotlivé okruhy a v rámci okruhů vymezené kategorie (Příloha č. 4).

Tabulka č. 1: Schéma výzkumu

Cíl výzkumu	Výzkumné otázky	Části výzkumu
Zmapování specifik vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami	Jak dcery charakterizují svůj vztah s matkou?	Charakteristika vztahu
	Co vzájemný vztah z pohledu dcer zatěžuje, co dcerám vadí?	Negativní aspekty vztahu
	Co vzájemný vztah z pohledu dcer zlepšuje, posiluje a podporuje?	Pozitivní aspekty vztahu

8.1. Charakteristika vztahu matky a dcery

Obecná charakteristika vztahu N = 74 (vychází z otázky - Volně charakterizujte svůj vztah s matkou? Jak by se dal popsat?)

Nejvíce dcer (n = 41) popisovalo **pozitivní a milující vztah** se svojí matkou. Hodnotily jej výrazně kladně jako *pěkný, výborný, krásný, láskyplný* nebo zdůraznily, že *se mají rády*. I přesto však některé *připouští občasně neshody* „Myslím, že máme pěkný vztah. Někdy se neshodneme, ale s věkem se víc respektujeme.“ Dále dcery poukazovaly na některé z pozitivních aspektů jejich vztahu jako je *vzájemná pomoc, spolehnutí, podpora, důvěrnost, respekt, blízkost, otevřenost a porozumění* „S maminkou máme otevřený vztah, velmi pěkný a harmonický... Stýkáme se velmi často, téměř denně a vzájemně si pomáháme.“ Z odpovědí také vyplynulo, že ve vztahu se uskutečňuje *vývoj k lepšímu*.

Mnoho dcer (n = 19) se v charakteristice vztahu s matkou dotklo tématu **pozic ve vztahu**. Ženy popisovaly vztah jako *kamarádský*, některé dokonce přímo vyjádřily, že *matka je jako kamarádka*. Naopak ve dvou případech dcery popisovaly *výměnu pozic*, kdy se právě dcery cítily ve vztahu jako ty starší „Kamarádský, v podstatě nikdy jsem si nepřipadala moc jako dcera. Spíše mám pocit, jako by to u nás bylo naopak, já ta starší, máma ta mladší...“ Výjimečnou odpovědí bylo, že matka vnímá stále dceru jako dítě. Tato žena popisovala pro ni nepříjemnou matčinu tendenci neustále radit a pomáhat.

Některé z dcer (n = 8) vztah k matce vnímají jako **běžně fungující vztah**, popisují jej jako obyčejný nebo normální „Běžný vztah s normálními výkyvy a problémy, nepochopením plynoucími z rozdílnosti věku a pohledu na život.“

Nicméně v charakteristice byl také zmíněn **negativní a problematický vztah** (n=13), ženy jej vnímají jako špatný, popisují nepochopení, odcizení, napjatost, hádavost, absenci něčeho společného, sklon k obviňování a další. Některé respondentky se shodovaly na označení *chladný vztah*.

Bydlení N = 57 (vychází z otázky – Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?)

U všech dcer (N = 57) lze rozlišit podle výpovědí **typ bydlení**. Značná většina respondentek uvádí, že *s matkou nebydlí* (n = 51). V tomto případě ženy bydlí převážně

s *děťmi a svými partnery či manžely*. Pouze pár žen uvádí, že *bydlí s matkou* (n = 3) nebo *s matkou bydlí po určité době, kdy bydlely odděleně* (n = 3).

Ženy (n = 19) uváděly spíše **pozitivní změnu vztahu po dceřině odstěhování**. Samostatné bydlení je tedy vnímáno jako přelom prospívající vztahu. Dochází k většímu vzájemnému porozumění, ženy jsou si vzácnější a nehádají se. V odpovědích často zazněla všeobecná **změna k lepšímu** „*Nebydlím, a od doby co jsem se odstěhovala, se náš vztah utužil a zlepšil.*“, ojedinělými odpověďmi bylo **uvědomění si dcery, že nenese odpovědnost za matku** „*Nebydlím. Od té doby jsem si v sobě zpracovala, že nenesu odpovědnost za její život a spokojenost.*“

Zbýlé ženy (n = 14) uváděly, že **vztah je beze změn po dceřině odstěhování** „*NE, vztah se nezměnil, vždy jsme vycházely dobře.*“

Výjimečnou odpovědí (n = 1) byla **negativní změna vztahu po dceřině odstěhování** „*Nebydlíme...Ona v Praze, já na vsi u Kolína... Změnil se... Postupně ochlazoval...*“

Souhlas s rozhodnutími N = 54 (vychází z otázky – Záleží Vám na tom, aby vaše matka souhlasila s vašimi rozhodnutími?)

Mnoha dcerám (n = 24) **relativně záleží na matčině souhlasu**. I přesto, že dcerám v dospělosti záleží na souhlasu matky a jsou jím potěšeny, tak na souhlasu nutně netrvají a v jejich rozhodování nenabývá zásadní významnosti, tudíž **souhlas není rozhodující** „*V některých věcech mi to pomůže či potěší, ale není to zásadní.*“, „*Potěší mě to. Ale v podstatě svůj život řídím nezávisle na jejím souhlasu.*“ Některé z dcer však podotýkají, že jejich **matka rozhodnutí akceptuje** „*Záleží, ale nemusí tomu tak být vždy, má rozhodnutí toleruje.*“ Některým z dcer na souhlasu **záleží trochu nebo částečně**. Dále dcery uváděly, že **v případě souhlasu se cítí lépe** „*Jsem ráda, pokud to tak je, ale není to podmínka.*“

Část respondentek (n = 19) uváděla, že jim **zásadně záleží na matčině souhlasu**. „*Je to sice iracionální, ale záleží. Pokud nesouhlasí, jsem citelně rozladěná, svůj názor si obhájím, ale nálada se mi zhorší.*“

Mezi dcerami se však objevily i takové (n = 11), kterým **nezáleží na matčině souhlasu**. Tyto ženy zpravidla odpověděly velmi stručně a své odpovědi více nerozváděly.

V rámci **podrobnější charakteristiky souhlasu s rozhodnutími** lze uvést *situační ovlivnění*. Dcerám záleží na matčině souhlasu, pouze v některých záležitostech „*Jak kdy a jak v čem.*“

Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost N = 54 (vychází z otázek – Pociťujete mezi vámi spíše citový odstup a uzavřenost, nebo otevřenost a citovou blízkost? Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?)

Značná část (n = 33) dcer potvrdila vnímání **převládající citové blízkosti a otevřenosti**. Blízkost a otevřenost se dle jejich názoru projevuje *vzájemným svěřováním*.

Některé ženy (n = 13) však naopak ve vztahu ke své matce připouští **převládající citový odstup a uzavřenost**.

Mezi ženami se však objevily i takové (n = 8), které nedokázaly jednoznačně říci, zda v jejich vztahu panuje spíše odstup a uzavřenost nebo blízkost a otevřenost. Lze tedy říci, že pociťují jakousi **nevyhraněnost citového odstupu a uzavřenosti nebo otevřenosti a citové blízkosti**. Tato nevyhraněnost je dána zpravidla *situačním ovlivněním* „*Záleží na situaci, určitě si jsme navzájem důležité a udělaly bychom pro sebe vše, ale lezeme si na nervy.*“, „*Záleží na situaci, není to vyhraněné.*“

V **podrobnější charakteristice citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti**, lze uvést, že některé z dcer se shodly, že *citová blízkost a otevřenost v jejich vztahu je příčinou konfliktů* „*Jsmo si blízké a mluvíme otevřeně. Proto se taky občas hádáme.*“ Jedna žena se svěřuje, že právě proto, aby předešla hádkám, se snaží držet zpátky.

Co se týká **spokojenosti či nespokojenosti s mírou citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti** dcery (n = 21) uváděly spíše *spokojenost s mírou* uzavřenosti nebo otevřenosti a tudíž ani nestojí o změnu týkající se větší blízkosti nebo odstupu. Některé z dcer (n = 14) přímo specifikovaly *spokojenost se současným stavem*, který je pro ně uspokojivý a dostačující. Mezi dcerami však byly i takové (n = 19), které vyjádřily *nespokojenost s mírou* uzavřenosti a otevřenosti v jejich vztahu. Tato nespokojenost se projevovala touhou po větší otevřenosti a blízkosti. Pouze

ve dvou případech tuto touhu sdílely obě ženy v páru. V několika případech by **větší blízkost a otevřenost uvítala dcera** (n = 9). Dcery se o blízkost ve vztahu snažily a svá **přání sdělily** „Když to jde, obejmů ji, jsem na ni milá, aby cítila lásku a dokázala se více otevřít.“ Jedna z dcer však uvádí, že pravděpodobně svojí touhu neumí projevit a jiná žena se setkala s nepochopením ze strany matky. Některé respondentky se domnívají, že **větší blízkost by uvítala matka** (n = 7). Dcery popisují, že by matka pravděpodobně stála o častější návštěvy, ale že své přání nedává najevo nebo touhu neumí projevit. V jednom případě žena uvádí, že tuto touhu matky pocítuje za jejími nepřímými narážkami na nespokojenost současného stavu „No jo, tebe to zase nezajímá.“ Dále některé z dcer uvedly pochybnost, že právě ony nebo jejich matky **neumí touhu projevit** „Možná, najevo to neumím dát. Stejně asi jako ona?“

Empatie N = 53 (vychází z otázek – Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí Vaše matka? Myslíte, že vaše matka rozumí tomu, jak se cítíte?)

Převážná většina dcer (n = 48) uvádí **porozumění pro matčiny pocity** „Rozumím, znám ji, vím, jak se cítí, poznám, když něco nechce řešit, o některých věcech ani nemusí mluvit a já vím, o co jde a co si o tom myslí. Mám dojem, že v tomhle mě na ní nemůže nic překvapit.“ Některé však popisují **ne zcela úplné porozumění**. Matce rozumí částečně, ne vždy a ve všech ohledech. Dále vyjadřovaly určitou **nejistotu v porozumění**. Některé z dcer, které si nejsou jisté zcela úplným porozuměním matčiným pocitům, se domnívají, že právě **odlišnost brání porozumění** „Myslím, že nikdo se neumí úplně vžít do toho druhého, protože máme prostě jiné povahy.“

Menšina žen (n = 5) připouští **neporozumění pro matčiny pocity**, i přes neporozumění však jedna dcera **vyjadřuje pochopení pro matku**, uvědomuje si, že matka neměla jednoduchý život, prožila nějaké těžkosti „Myslím, že vím, jak se cítí, ale nerozumím tomu či neumím si to spíš představit. Měla smůlu na blízké lidi v životě – svou matku, prvního i druhého manžela. Nese si to s sebou, mívá deprese. Takže spíš, díky tomu, že toto neprožívám, se neumím vžít do šíře jejich pocitů.“ V odpovědích bylo dále poukázáno na rozdílnost.

Do **podrobnější charakteristiky empatie** lze zařadit **změnu v čase**. Respondentky zmiňují, že porozumění pro matčiny pocity se postupně zlepšuje a tudíž ji v současnosti

rozumí lépe. Změna vedoucí k většímu porozumění matce nastala **po narození dceřiných dětí**. Dceřino mateřství a zaujetí role matky jí napomáhá k empatii „*Když jsem neměla svoje vlastní děti, mám dvě dcery – 3 a 5 let, tak jsem jí jednoznačně nerozuměla. Teď už se dokážu vcítit, vím, co v určitých situacích matka prožívá a proč.*“

Velká část žen (n = 35) vnímá jednoznačně matčino **porozumění pro dceřiny pocity**. Některé dcery uvádí **částečné porozumění**, matka jim rozumí, ale ne zcela, ne ve všem a ne vždy. V odpovědích bylo také poukázáno na jedinečnost zkušeností, které mohou bránit plnému porozumění druhému.

Několik dcer (n = 13) se domnívá, že v jejich vztahu panuje **neporozumění pro dceřiny pocity** ze strany matky. Jedna z dcer například uvádí matčinu marnou snahu o pochopení, jiná dcera příčinu neporozumění spatřuje v matčině nevědomosti o mnohých věcech.

Pár dcer (n = 5) otázku týkající se empatie ze strany matky **nebylo schopno posoudit**.

Vyjadřování vlastních potřeb a přání N = 51 (vychází z otázky – Mluví s vámi matka o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?)

Matka svá přání a potřeby vyjadřuje přímo, zaznělo převážně v mnoha odpovědích respondentek (n = 37). Dcery popisovaly, že jsou k sobě otevřené, znají vzájemně svá přání a potřeby a vyjadřují se přímo, neboť náznaky mohou zůstat nepochopeny. V některých párech však matka svá **přání a potřeby vyjadřuje málo nebo pouze některá**. Někdy se také může stát, že matka své tužby **vyjadřuje jen při problémech**.

Jsou však také **matky nevyjadřující svá přání a potřeby** (n = 7). Některé údajně i **existenci svých tužeb popírají**, nic nevyžadují a nepotřebují „*Nemluví, pokud chci něco vědět, musím se ji vyptávat a ani tehdy nic neřekne, protože ona nic nepotřebuje.*“

Výjimečnou situací nejsou ani případy, kdy **matka přání a potřeby vyjadřuje v náznacích** (n = 7). V jedné z odpovědí zaznělo dokonce, že náznaky mají formu **vydírání**. V jiném případě zase dcera cítí **matčinu obavu z obtěžování**, jelikož se domnívá, že má dcera svých starostí dost.

Respektování dceřiny samostatnosti a originality N = 51 (vychází z otázky – Respektuje vás matka dostatečně jako samostatnou a originální bytost?)

Valná většina žen (n = 41) potvrzovala ve svých odpovědích **dostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti**. Ženy z velké části odpovídaly velmi stručně a kladně. Některé dcery poukazují na *situční ovlivnění* respektu. Jsou tedy situace, kdy se cítí být respektované matkou, ale v jiných situacích tomu tak není „*Myslím, že někdy ne tak docela, ale tomu se člověk těžko ubrání.*“ Z odpovědí také vyplynulo, že v míře respektování dcery nastává *změna v čase*. Některé respondentky uvádí, že v současné době je matka respektuje, ale dříve tomu tak nebylo. V malé míře se ve výrocích žen objevilo, že *matka dceru respektuje od narození dítěte dcery, matka se učí respektu* nebo někdy se *matka na dceru dívá jako na stále malou holku* „*Jsou chvíle, kdy mám pocit, že se na mě dívá jako na malou holku, která se neumí sama rozhodnout.*“

Určitá část respondentek (n = 7) pociťuje spíše **nedostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti**.

Ojedinelou odpovědí (n = 1) byl **respekt s výhradami**.

Dvě dcery **nebyly schopné odpovědět**.

Reakce na úspěchy N = 50 (vychází z otázky – Jak matka reaguje na vaše úspěchy?)

Bezmála všechny dcery na výše uvedenou otázku odpovídaly kladně, popisovaly matčiny pocity a reakce. S dceřinými úspěchy jsou téměř jednoznačně spojeny **pozitivní emoce matky** (n = 37). Mnoho dcer uvádí, že jejich matka *prožívá radost* a raduje se společně s dcerou. Dcery na matce radost vidí a někdy jim radost sdělí sama matka. Dále se k úspěchům dcery pojí *prožívání štěstí, hrdost, pyšnost, spokojenost, dojetí*. Respondentky také popisovaly jakési *matčino vnitřní prožití úspěchu dcery* „*Má velkou radost, jakoby to byl její úspěch a moc mi to přeje.*“, „*Moje úspěchy ji hřejou, má z nich radost.*“

Dále velmi četné byly **pozitivní reakce matky** (n = 11). Matky přímo *dceru chválí, chválí dceru před druhými lidmi* a mluví o jejích úspěších. Jedna z matek *oceňuje a oslavuje* „*Má radost, slavíme, chystá oslavu. Chválí mě, vypráví o mém úspěchu všude okolo.*“

K úspěchu dcer se vcelku výjimečně pojí **umírněnost reakce matky** (n = 4). Dcery buď užily přímo pojem umírněný, v jiném případě dcera uváděla, že matka její **úspěchy spíše přehlíží** a stroze pochvává „*Většinou přehlížením a mlčením. Maximálně rychle prohodí mezi řečí, že jsem šikovná.*“ Jiné matky **pochybují o úspěchu** své dcery nebo **nepovažují úspěchy za důležité** „*Pochybovačně, na všem najde něco negativního.*“

Ojedinele se respondentky (n = 2) svěřily, že jejich **matka se nezajímá o úspěchy dcery**.

Frekvence kontaktu N = 50 (vychází z otázek – Jak často se vidíte osobně? Je to pro vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší matce?)

Z odpovědí žen, lze odvodit různorodost frekvence kontaktu matek a dcer. Nejčastější odpovědí, co se týká **frekvence osobního kontaktu**, bylo **několikrát týdně** (n = 18). Dcery uváděly četnost přibližně 1x – 3x za týden. Některé specifikovaly, že spolu chodí na nákupy, že se vídají o víkendu, v případě nemoci se shledají méně, dle svých možností a od doby, kdy je maminka v důchodu se vídají minimálně jednou týdně „*Velmi často, nebydlíme spolu, ale každý týden se minimálně jednou navštívíme, chodíme spolu na nákupy, na výlety.*“ Dále se dcery s matkami vídají **několikrát měsíčně** (n = 11). I zde uváděly přibližně 1x – 3x za měsíc. Některé dcery jsou s matkou v **denním kontaktu** (n = 6), jedná se zpravidla o ty dcery, které bydlí s matkou v jednom domě nebo jsou jejich bydliště v těsné blízkosti. Naopak dcery, které žijí v zahraničí a od matky je dělí značně velká vzdálenost, uvádějí frekvenci kontaktu pouze **několikrát ročně** (n = 8). Některé ženy uváděly odpovědi bez číselného údaje například velmi často, párkrát, narázově.

V rámci **podrobnější charakteristiky frekvence kontaktu** lze uvést **vliv charakteru bydlení na četnost osobního kontaktu**. U žen, které bydlí společně nebo v blízkosti sebe, lze přirozeně očekávat vyšší frekvenci kontaktu, než je tomu u těch párů, které od sebe dělí velká vzdálenost. Otázka na frekvenci kontaktu byla mířena na osobní kontakt, nicméně i přesto se některé respondentky (n = 5) zmiňovaly o **telefonickém kontaktu**. Uváděly, že jejich osobní kontakt je doplněn telefonickým hovorem či hovorem přes skype. Jednalo se zejména o páry s menší frekvencí kontaktu. Jedna z dcer dokonce uváděla, že ačkoli se s matkou vídají dvakrát do měsíce, díky technickým možnostem jsou

v denním kontaktu, volají si nebo píší. Dále je telefonický hovor iniciován v případě, že je nutné něco probrat či vyřešit.

V odpovědích dále s velkou převahou zaznělo, že **frekvence osobního kontaktu je uspokojivá pro dcery** (n = 42).

Nicméně pro některé dcery (n = 8) je **frekvence osobního kontaktu neuspokojivá**. Zde několik žen, opět spíše ty, které se vídají méně často, uvádí, že **četnost kontaktu je malá** a ony by uvítaly častější frekvenci. Naopak jedné dceři četnost kontaktu nevyhovuje, neboť se vídají **příliš často**.

A na závěr daného okruhu se zmíním ještě o **matčině spokojenosti či nespokojenosti s frekvencí osobního kontaktu**. Větší počet dcer (n = 26) uvádí, že **frekvence je vyhovující** i pro matku. Jsou však i matky, u kterých dcery (n = 19) vycítily, že **frekvence není uspokojivá** a zaregistrovaly spíše přání po častějším kontaktu „*Ona by chtěla víc, ale to nejde, ani nemám tolik času, ani bych nechtěla.*“ Všechny páry, v kterých by dcery uvítaly častější kontakt, je nespokojená s frekvencí i matka. Pouze v jednom případě dceři četnost osobního kontaktu nevyhovuje, ale matce ano, jelikož se vídá s dalšími dcerami. Několik dcer (n = 5) danou otázku **nedokáže posoudit**, a tudíž neví.

Změny ve vztahu po dceřině svatbě N = 49 (vychází z otázky – Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co jste se vdala?)

Z výzkumného souboru celkem 33 žen odpovědělo, že jsou vdané nebo byly vdané.

Nadpoloviční většina (n = 20) dcer shrnula, že jejich **vztah je beze změny po dceřině svatbě**. Ženy více nerozváděly své odpovědi.

Část vdaných dcer (n = 13) zaznamenala **pozitivní změnu ve vztahu**. Dcery popisovaly jisté společné **spiklenectví, větší pochopení matky** a jejich reakcí a společné **probírání mezilidských vztahů** „*Řešíme víc vztahy, radí mi, jak na chlapy, to jsem jí před svatbou nesvěřovala.*“

Změny ve vztahu po narození dceřiných dětí N = 48 (vychází z otázky – Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co máte dítě / děti? Jakou? Pomáhá vám matka hlídat děti, podílí se na jejich výchově?)

Větší část dcer (n = 25), které jsou již samy matkami, v této oblasti připouští **změnu ve vztahu po narození dětí**. Dcery tedy vnímají určitý posun ve vztahu s matkou v souvislosti s narozením potomků. Dcery tuto změnu specifikují jako **větší pochopení matky** „*Ano. Když se dcera narodila, pochopila jsem, jak MOC mě máma má ráda.*“, „*Ano, jsme si ještě více bližší... Pochopila jsem zpětně spoustu situací, proč se v nich maminka chovala tak, jak se chovala.*“ Dcery dále popisují, pochopení kolik energie stojí věnování se dětem a budování pěkného vzájemného vztahu s nimi. Pochopení se týká také strachu o dítě, dále bylo zmíněno větší pochopení matčiných výchovných postupů a tudíž tolerance k jejímu jednání a další. Lze tedy říci, že prožívání mateřské role dceři zprostředkovává hlubší porozumění matce. Některé dcery uvedly blíže nespecifikovanou **změnu k lepšímu** „*Ještě lepší než dřív, i když to bylo i dříve dobré.*“ Dcery se také někdy na matku obrací s **žádostí o radu** „*Ano, hlavně když byly děti hodně malé, ráda jsem chodila mamince pro rady...*“

U zbylé části dcer (n = 15) lze konstatovat, že jejich **vztah je beze změn po narození dětí**.

Bez ojedinělých případů téměř všechny **matky pomáhají s hlídáním dětí a podílí se na výchově** (n = 38). Dcery uvádí, že matčina pomoc byla někdy nepravidelná, například o prázdninách. V některých případech dcery zmiňují, že dříve matka pomáhala, nyní když jsou však děti dospělé, již není třeba. Jedna z respondentek uvádí, že v případě svého prvního dítěte jí matka pomáhala, v situaci druhého dítěte téměř vůbec.

Dvě dcery zmiňují, že **matka nehlídá a nepodílí se na výchově**. Tyto ženy své odpovědi dále nerozváděly.

Pomoc matce ze strany dcery N = 49 (vychází z otázky – Pomáháte matce s něčím?)

I zde téměř všechny dcery své matce v určitých ohledech pomáhají a nějakým způsobem jí jsou nápomocny. Lze tedy říci, že **dcery matce pomáhají** (n = 43). Nejčastější oblastí, ve které ženy svým matkám pomáhají, jsou **domácí práce**. Dcery

pomáhají s úklidem, vařením, praním, žehlením „*Pomáhám s nějakým větším úklidem, s pečením na Vánoce, když je třeba něco akutního.*“ Dále se pomoc týká **psychické podpory, nákupů, informačních technologií, práce na zahradě, odvozů, administrativy, pomoci s nemovitostmi** a také **finanční pomoci** „*Občas finančně, jinak především jako psychická podpora, vrba.*“, „*Snažím se jí pomoc stejně jako ona mně, ve věcech, ve kterých se třeba lépe orientuji, nebo i jen svou přítomností a pochopením.*“, „*Společně nakupujeme, vařím o víkendech, odvezu ji, kam potřebuje.*“

V několika odpovědích zaznělo, že **dcera nepomáhá matce** (n = 3). Jedna z dcer specifikuje, že v současné době matce nepomáhá a jiná dcera uvedla, že bohužel nepomáhá.

Některé ženy (n = 3) sdělily, že **matka pomoc odmítá**, ačkoli by jí rády byly nápomocné „*Ráda bych jí pomáhala, ale ona to nedovolí.*“, „*Pomoc odmítá, ale zároveň většinou vše zvládá sama. O pomoc požádá jen v souvislosti s informatikou.*“

V rámci **podrobnější charakteristiky pomoci matce ze strany dcery**, lze uvést, že v odpovědích se občas objevovalo tvrzení, že dcera poskytuje **pomoc při požádání matky** „*Ano kdykoliv a s čímkoliv se na mě obrátí.*“ Lze tedy usuzovat, že některé dcery aktivně svojí pomoc matce nenabízí, ale pokud si matka o pomoc řekne a na dceru se obrátí, tak jí vyhoví. Některé dcery přiznávají, že jejich **pomoc je nepravdělná**. Pomáhají, ale ne tak často a jen někdy, a to zejména v situacích nemoci matky či nutné potřeby.

8.2. Negativní aspekty vztahu matky a dcery

Horší období vztahu N = 57 (vychází z otázky – A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?)

Větší část respondentek (n = 18) udává, že jejich vztah byl **horší v období dospívání** „*Určitě v době dospívání jsme k sobě neměly úplně blízko. Nedokázaly jsme se moc pochopit, byly jsme si spíše vzdálené.*“ Dcery uvádí, že to bylo období, které bylo náročné pro jejich vztah. Dcera s matkou měly potíže se vzájemným pochopením, dále poukazují na typické zákazy matek týkající se například hodiny návratu domů, nepřijímání rad a neshody ve stylu oblékání. Některé ženy specifikovaly **nejhorší období na přelomu puberty a dospělosti** přibližně kolem dvacátého roku věku „*Nejhorší si myslím, že to bylo*

tak před 20 lety, kdy jsem byla hodně divoká a nepřipouštěla jsem si, že by mě vůbec mohl někdo kritizovat a radit mi. “

Některé dcery (n = 3) pocítují, že jejich vztah byl **horší v dětství**. Respondentky popisují svůj pocit nedokonalosti vůči dokonalé matce, nedostatek láskyplných projevů z její strany a touhu po její mateřské lásce *„Ano, v raném dětství, necítila jsem se přijatá, nevnímala jsem dostatečně vytvořené zázemí, ve škole důraz na pěkné známky, v jiném případě byla nepříjemná atmosféra. Máma není apriori mateřský typ. “*

Mnohé dcery (n = 18) popisovaly ve svých odpovědích horší období v kontextu rozmanitých okolností, nicméně všechny souvisí s partnerstvím či manželstvím a vývojem rodiny. Lze tedy říci, že dochází ke **zhoršení vlivem rodinné situace**. Ženy se zmiňovaly o horším období jejich vztahů, kdy otec opustil rodinu a celkově se schylovalo k rozvodu. Na vztah měl dopad **negativní vliv předrozvodové a rozvodové situace rodičů**. Velmi obdobnou oblastí nepříznivě se podepisující na vztahu dcery s matkou je **negativní vliv nespokojeného manželství matky na vztah** *„Moje puberta byla hodně náročná pro náš vztah. Plus moje mamča žila v nespokojeném vztahu s mým otcem. S novým manželem se zlepšil i náš vztah. “* Dále dcery popisují, že vztah byl **horší v kontextu osamostatnění dcery a před odstěhováním** *„Nejhorší období bylo po svatbě a mém odchodu z domova a založení vlastní rodiny a ještě dlouho potom. “*, *„Celou dobu, ve které jsem byla na mámě závislá – než jsem se osamostatnila. Časté střety v domácnosti atd... “* Dále byl vztah **horší v kontextu dceřiny známosti**. Partnera dcery matky považovaly za nevhodného, a tudíž jej ani neschvalovaly *„Horší období bylo v době, kdy jsem si vybrala svého životního partnera. V této době se náš vztah zhoršil, matka mi toto rozhodnutí vyčítala. “* Některé dcery popisovaly zhoršení v rámci přirozeného vývoje života, neboť vztah byl **horší v kontextu narození dceřiných dětí**. Některé matky toužily být velmi užitečné svým dcerám, pomáhat jim s výchovou a péčí o dítě tolik, že na druhé straně to mohlo vést k pocitům nadměrného zasahování do života dcery. Ve výjimečném případě situace vyústila tak, že se matka snažila všemožně zabránit dceři s dítětem odjezdu a návratu za dceřiným manželem. Nicméně byla popsána i situace, kdy matka odmítala pomoc dceři a vyžadovala její pozornost *„V době, kdy jsem měla sama děti. Neochota mi pomoci, výčitky, že se jí dost nevěnuji... “* Další nepříjemná období, vyskytující se v odpovědích výjimečně, dcery spojují se zadlužením, osobními problémy, důchodem a péčí o matku.

Několik dcer (n = 4) registruje zhoršení vztahu s matkou nyní, lze tedy říci, že vztah je **horší v současnosti** „Nyní je nejslabší... Nelíbí se mi, jak se chová ve starším věku... K prababičce... Jak podléhá otci, kterého si nevážím...“ Ve vztahu s matkou se dle odpovědí v současné době projevuje netolerantnost, náladovost a dcerám se nelíbí jaká matka je v současnosti.

Bylo však i několik respondentek (n = 14), které nevnímají žádné horší období vztahu, a vztah je tedy dle jejich názoru **beze změny**. Poukazují, že vztah je stále stejný, stabilní, nepřipouští velké výkyvy a nevybavují si žádné zhoršení. Pokud dojde k nějakému nedorozumění, nepřikládají mu velký význam „Taky asi ne, je dobrý. Někdy si třeba vyměníme názory, ale to nejsou nějaké ostré hádky a nejde o období, ale třeba o konkrétní věc, kterou pak vyřešíme.“

Neshody a nedorozumění N = 55 (vychází z otázky – Co nejčastěji vyvolává neshody a nedorozumění mezi vámi?)

Větší část žen (n = 40) **neshody a nedorozumění potvrzují** ve svém vztahu s matkou. Za příčinu neshod dcery považují **odlišnost názorů a povah**. Ženy mají na věci jiný úhel pohledu, rozdílné názory a zastávají jiná stanoviska „Odlišný způsob pohledu na situaci, nejsem tak pesimistická, ani kritická. Kritika od ní mně vadí stále. Odlišný způsob řešení problému.“ A dále **neochota akceptovat odlišnosti**, nerespektování různosti a trvání si za svým postojem ústí opět v nedorozumění.

Některé dcery (n = 15) naopak **neshody a nedorozumění popírají**. Tyto dcery právě zdůrazňují **respekt k odlišnostem** a názorům druhé osoby, otevřenou komunikaci nebo vědomí sporných témat, o kterých se nebaví „Máme odlišné názory v určitých směrech, ale nevyvolává to neshody spíše diskusi mezi námi, respektujeme se i v odlišnostech.“

V odpovědích byla také specifikována určitá **témata konfliktů**. Jako nejčtenější sporné téma byla udávána **výchova dětí** (n = 7). Matka s dcerou mají odlišný přístup v rámci výchovného působení a péče o děti „Výchova mého dítěte. Ale už je to celkem v klidu. Po jeho narození cca první 3 roky to bylo náročnější. Moc jsem to prožívala. Ona to myslela dobře.“ Neshody dále zapřičiňují **finance** (n = 3). Matka se domnívá, že dcera příliš utrácí nebo vydaje považuje za nesmyslné a zbytečné. Také **nevyžádané rady** (n = 4)

vyústují do konfliktů. Dcera může rady vnímat jako zbytečné poučování a na straně matky se mohou objevit pocity nedocení „*Rady moje mámy do každodenního života, co a jak mám dělat, a to, že já její rady dostatečně nedoceňuji. Málo si vážím jejich informací a rad, málo jí děkuji.*“ Další z mnoha příčin neshod mezi matkou a dcerou mohou být **očekávání** (n = 2). Může se jednat o rozdílná očekávání nebo nenaplněná očekávání a s tím spojené jakési nároky „*Asi nějaký nárok na něco – např. více pomoci či angažovanosti ve vztahu k mým dětem, matky vnoučatům.*“ Další příčinou může být **povaha žen** (n = 7). Některé dcery popisovaly, že je dráždí matčina odlišná povaha. Na straně matky může být problém ulpělost, malý smysl pro humor, nedůslednost a náladovost a to u obou žen. Naopak jedna dcera uvádí, že konflikt může v jejich vztahu vyplynout z její vlastní nedochvilnosti. Dalším konfliktním tématem bývají **členové rodiny** (n = 4), neshody vznikají kvůli sourozencům nebo manželovi či přítelovi matky.

V rámci **podrobnější charakteristiky neshod a nedorozumění** uvádím ojedinelé odpovědi (n = 2) popisující, že právě drobnosti či **drobné neshody vedou k velké hádce** „*Většinou nějaká úplná blbost, jako třeba že jí volám a ona mi to nebere. Nebo se chce bavit a já nemám náladu poslouchat.*“

Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky N = 55 (vychází z otázky – Co vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?)

Z odpovědí vykryštalizovaly tři oblasti, které dcery na matce dráždí. První oblastí je **problematická komunikace** (n = 13). Dcerám vadí matčina **upovídánost** a s tím spojené například skákání do řeči a hovory o tématech, které dceru nezajímají „*To mamčino mluvení, jak spustí. Mluví a mluví, to je strašně vysilující a rozčiluje mě to.*“ Dále dcery rozčiluje **tendence k opakování se** „*Mluví sice mírně (hlas zvyšují spíš já), ale stále dokola opakuje svoji verzi a neargumentuje.*“, **vulgární mluva, nenaslouchání, neschopnost otevřeně se vyjádřit** „*Nedokáže pochválit, neřekne ani co jí vadí, mlčí nebo se „tváří“.*“ Ojedinelé dcery popisovaly, že nemají rády rozvěklé hovory, křik, matčinu nepřístupnost diskuse, kdy dcera nemá prostor k vyjádření se, komunikaci matky s otcem, neustále vyptávání se, překrucování a polopravdy.

Další oblastí je **problematické chování matky** (n = 24). Zde se dcery zmiňují o matčině **tendenci ke zveličování a přehánění**. Dcerám vadí, když matka dělá z banality

problém nebo dokáže dovést věci až do krajností. Problematickou je také **tendence k poučování a poskytování nevyžádaných rad**. Rady jsou vnímané jako zbytečné, nežádoucí jsou různá doporučení, jakým způsobem co dělat, což někdy vede až k vnučování názorů. Podráždění na straně dcery dále vyvolává matčina **tendence ke kritizování** „Kritizuje, co mám na sobě a jaký mám účes, ale postupem doby se hroty obrušují. Dokážu si představit, že v dohledné době mi to nebude vadit vůbec.“ Dcerám se ani nezamlouvá, když se matka staví do **podřízené pozice**, kdy se matka chová jako malé dítě, staví se do závislé pozice nebo se neustále sebelituje a stěžuje si „Někdy se chová jako malé dítě, bez rozumu. A staví se do role chudinky, ač to dělá nevědomky.“ Ojediněle dcery uvádí podceňování dcer samotných, kouření, trávení času u počítače, neustálá aktivita a další.

Další oblast se týká **problematických povahových vlastností matky** (n = 23), které dcery velmi dráždí. Jedná se o **vznětlivost, urážlivost, tvrdohlavost, netaktnost** „Občas netaktní upozornění na chyby mé nebo mého syna.“, **ulpělost** „Setrvávání ve své neomylné pravdě.“, „...je zaseknutá na názorech, které není ochotná změnit, „starého psa novým kouskům...“ je její oblíbené.“ Dále mezi méně časté odpovědi lze zařadit přehnaná starostlivost, manipulativnost, perfekcionismus, pesimismus, potřeba kontroly, umíněnost, naivita, ovlivnitelnost, hysteričnost a další.

Některé dcery (n = 6) **popírají problematické oblasti v chování a řeči matky**, není nic, co by je rozčilovalo.

Touha po odlišení od matky N = 54 (vychází z otázky – Je něco, v čem nechcete být jako matka? V čem se chcete odlišit?)

Mezi respondentkami je několik žen, které odpovídaly na výše zmíněnou otázku naprostým opakem. Jsou dcery (n = 3), které touží se odlišit matce **ve všem**, ale také ty (n = 7), které nemají touhu po odlišení **v ničem**.

Dcery (n = 18) ve svých odpovědích vyjadřovaly touhu odlišit se **ve stylu života**, často se jednalo o oblasti, v nichž nedosáhla úspěchu jejich matka. Nejčastěji ženy zmiňovaly touhu být jiné **v manželském / partnerském soužití**. Dcery specifikovaly, že by nežůstaly ve vztahu ze strachu být samy, dále se nechtějí matce podobat v jejím chování k partnerovi, nenechaly by si nic líbit od manžela, bránily by sebe i děti a přejí si celkově

uspokojivější manželství či partnerství. Dále se chtějí dcery lišit **ve stylu osobního života**, nechtějí být zavřené doma a do společnosti chodit jen po boku svého muže, touží po větší svobodě, nechtějí být závislé citově ani finančně, chtějí být samy sebou, jedna z dcer uvádí následující „*Nechci kouřit a pít, pořádat časté večírky, žít vedle muže, ale ne s ním, nestarat se o své zdraví, nesportovat, žít konzumní život, utrácet za hlouposti.*“ Dále se některé dcery shodují v touze po odlišení **v profesním životě**, nechtějí trávit tolik času v zaměstnání jako jejich matky a neustále jen pracovat.

Některé respondentky (n = 7) se chtějí odlišovat od matky **v povahových vlastnostech** (n = 27), zpravidla se jedná o ty vlastnosti, které se jim na matkách nezamlouvají. Ženy popisovaly matčinu submisivitu, chladnost, vypočítavost, vzteklost, hádavost, kritičnost, náročnost na sebe sama či umanutost. Více dcer se shodovalo v přání **mít optimističtější pohled** a nebýt tudíž tak pesimistické „*Nechci být bručoun.*“, „*Chci mít na život více optimistický pohled a být sama k sobě méně náročná a tvrdá.*“ Dále se dcerám nezamlouvá matčina **vztahovačnost, hysteričnost a pedantství**.

Další oblastí, kde se dcery (n = 7) touží odlišit od matky, je **mateřská role**. Jedná se zejména o **výchovu dětí** „*Chci vychovávat své děti jako děti a nenechat je předčasně dospět kvůli mým případným starostem, či problémům.*“ Ženy dále uvádí **touhu po lepším vztahu k dětem**. Přejí si mít s nimi spíše přátelský vztah naplněný láskou, pochopením a oporou „*Chci být svým dětem oporou ale v dospělosti partnerem, nikoli rodičem. Chci být empatičtější, ale ne sentimentální a patetická.*“

Některé dcery (n = 3) si jsou vědomy a **připouští přirozenou podobnost matce** „*Jsem jí podobná a mám stejné potíže v životě, nejsme dokonalé, ale učíme se.*“, „*Ano, je hysterická, jsem bohužel také.*“, „*V hodně věcech. Bohužel tím, kolik času jsme spolu v mém životě strávily, s pláčem sleduji, že bývám často stejně nesnesitelná jako ona :-)*“

Kritika N = 53 (vychází z otázky – Kritizuje vás matka? V čem?)

Nadpoloviční většina dcer (n = 30) přiznává, že je **matka kritizuje**. Některé však podotýkají, že jsou **kritizovány málo a jen občas**, kritika není někdy vnímaná zle, ale spíše ji dcery chápou jako dobře míněnou radu. Naopak některé ženy uvádí **kritičnost matky ve všem** „*Ano, téměř ve všem, jak vařím nebo nevařím, jak se starám o děti, nebo nestarám, jak moc pracuju, jak málo jsem doma, jak mám doma nepořádek.*“

Další část respondentek (n = 22) tvrdí, že je **matka nekritizuje** vůbec. V těchto případech některé z nich poukazovaly na **otevřenou komunikaci** v jejich vztahu, kdy matka otevřeně řekne svůj pohled či názor a respektuje dceru i její rozhodnutí „*Ne, říká své názory, ale respektuje mé, nevnímám nic jako kritiku.*“

Pouze jedna z dcer **není schopná odpovédět**, jelikož neví.

Co se týká **oblastí, které jsou kritizovány**, vnímají dcery nejvíce matčinu kritiku **ve výchově a péči o děti** (n = 8). Některá matka má pocit, že dcera vnoučata rozmazluje, málo se jim věnuje a jiné se zase nezamlouvá stravování dítěte. Další oblastí je **domácnost** (n = 4) a s tím spojené běžné domácí práce jako je vaření a celkově péče o domácnost. Kritizovány jsou **zájmy dcery** (n = 3). Některá matka by uvítala dceřin větší zájem o politiku, jiné se zase zdá, že se dcera o politiku zajímá až moc. Byl popsán i případ, kdy je dcera kritizována pokud se věnuje svým zájmům či zábavě, neboť matka od ní očekává vzor pracovitosti a dokonalosti. Další obsáhlou oblastí, kde jsou dcery kritizovány, jsou jejich **povahové vlastnosti** (n = 6). Matky kritizují například lenost, lehkovážnost a nezávislost „*Ano, myslí si, že jsem líná a neorganizovaná.*“, „*Ano, občas v tom, že některé věci беру více na lehkou váhu.*“ V ojedinělých případech kritickým očím matky neunikne ani **vzhled a styl oblékání** dcery (n = 4) „*Většinou v tom, jak se oblékám, že pořád nosím džiny jak cowboy nebo drobný v kapse jak chlap z hospody...*“, „*Bydlím jinde, přijedu na víkend domů a už ve výtahu vím, co začne, (bez uvítání, bez pozdravu)*“ *co to máš s vlasama? Ty boty jsou hrozné. Chodíš jak hastroš. Máš chodit krásně oblékaná. Máš teď zas nějak víc pupínků, že?*“

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity N = 53 (vychází z otázky – Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?)

Několik dcer (n = 24) **negativní, rozporuplné a nepříjemné pocity popírá** ve vztahu vůči matce.

Větší část respondentek (n = 29) **negativní, rozporuplné a nepříjemné pocity potvrzuje**. Několik dcer zmíněné **pocity připouští velmi málo**, v jejich vztahu se tedy objevují ve velmi malé míře jen občas. Některé ženy rozporuplné pocity vnímají **v kontextu hovorů o otci** „*Občas ano, když přijde řeč na otce.*“ Také **nenaplněná očekávání** u dcer vedou k nepříjemným pocitům, kdy dcery očekávají od matky naplnění

jejích představ „*Jen určité situace – jak jsem psala, že bych si dříve představovala větší pomoc a angažovanost vůči vnoučatům.*“ Ambivalentní pocity vyvolává v některých případech **vzájemná odlišnost**, ať už rozdílnost názorů nebo povahových vlastností „*Asi nepochopení našeho vztahu, přecitlivělost z mé strany a hrubost z její.*“

Do **podrobnější charakteristiky negativních, rozporuplných a nepříjemných pocitů** můžeme zařadit podkategorii, ve které se některé respondentky (n = 2) shodovaly, a to, že nepříjemné pocity vyvolávají **odlišnosti bez zásadního významu**. Jedná se například o rozdílné názory či nějaké neshody, kterým ženy nepřipisují velkou významnost, a tudíž ani nemají dopad na vztah. **Negativní pocity plynou ze vzájemného neporozumění** a nepochopení dle několika dcer (n = 3). Dále se tyto pocity někdy týkají **nevyřešených záležitostí z minulosti** (n = 2) a s tím souvisí mnoho nevyřčeného mezi matkou s dcerou. Jedna z žen zaznamenala **změnu v čase**, tyto pocity vnímala spíše v minulosti, ale v současné době nikoli. Další žena specifikovala, že tyto pocity má v rámci vzpomínek na dětství.

Srovnávání a soupeření N = 51 (vychází z otázky – Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?)

Převážná většina dcer (n = 40) **srovnávání a soupeření ve vztahu popírá**. Respondentky psaly jednoznačné a velmi stručné odpovědi.

Několik dcer (n = 9) **srovnávání ve vztahu s matkou potvrzují**. Opakovaly se odpovědi, kde se dcery světovaly se srovnáváním **v oblasti domácnosti** a s tím souvisejících tradičních ženských domácích prací „*Srovnávání možná ve vaření.*“ a **fyzickém vzhladu** „*Ano, moje matka vypadá na svůj věk úžasně, ale stále má snahu srovnávat se se mnou a mou sestrou.*“ Ojedinele se vyskytovalo srovnávání v **přijetí a oblíbenosti u druhých** „*Trochu ano – v akceptaci ostatními, v tom, jak a kterou vyhledávají.*“ Jedna dcera uvádí, že se s matkou srovnává sama „*Já se srovnávám s ní. V tom, co jsem psala, jak nahlíží na svět, je manuálně neskutečně zručná, aktivní. Ráda bych v tom byla jako ona.*“

Pouze dvě dcery udávají, že **ve vztahu vnímají soupeření** „*Soupeření se občas objeví z její strany, já k tomu nemám důvod, ale máma má občas pocit, že straním tátovi.*“

V rámci **podrobnější charakteristiky srovnávání či soupeření** uvádím, několikrát v odpovědích opakované **srovnávání dcery se svými sourozenci** (n = 3). Matka se nesrovnává se svojí dcerou, nýbrž dcera je srovnávána se svojí sestrou nebo dalšími sourozenci „*Ne mezi námi. Jsem srovnávána se svojí sestrou. Hlavně v tom, že ona již založila rodinu a já ne.*“

Pocity ublížení a odmítnutí N = 51 (vychází z otázky – Může se někdy matka cítit z vaší strany ublížená či odmítnutá?)

Převážná většina respondentek (n = 30) **potvrzuje pocity ublížení a odmítnutí**. Domnívají se tedy, že se matka může cítit ublížená nebo odmítnutá z jejich strany. Tyto pocity připouští na základě **nedostatku věnování se matce** a to jak nedostatku pozornosti tak také kontaktu „*Možná když mluví a já čtu ty noviny a říkám jí jen „hmmmm“ a je vidět, že mě to nezajímá.*“

Menšina dcer (n = 10) **popírá pocity ublížení a odmítnutí**. Tyto ženy odpovídaly stručně a mnohdy jednoslovně.

Výjimečně některé respondentky (n = 3) nevěděly, a tudíž **nebyly schopny posoudit** tyto pocity v jejich vztahu s matkou.

V rámci **podrobnější charakteristiky pocitů ublížení a odmítnutí**, lze uvést, že určitá část dcer odpovídala na výše uvedenou otázku tak, že **doufá, že se matka necítí ublížená a odmítnutá** (n = 8). Několik dcer (n = 2) vnímá **změnu v čase**. Domnívají se, že se matka mohla cítit ublížená či odmítnutá dříve v některých situacích, ale v současnosti ne „*Možná jen když jsme někdy naznačili, že by se mohla nasadit pro nás více. Jinak ne. To bylo spíše dříve.*“ Pocity ublížení mohou mít v některých případech spíše **krátkodobý charakter** (n = 2) „*Často, ale brzy se oklepe.*“ Jedna z dcer spojuje matčiny pocity ublížení a odmítnutí s jejím **odchodem z domova a založením vlastní rodiny** „*Odmítnutá a ublížená byla jistě po mém odchodu, po narození dcery a před tím, když jsem po škole odcházela z domova – chtěla, abych (abychom) si našli práci blíže rodišti.*“

Vliv matky na život dcery N = 51 (vychází z otázky – Snaží se matka někdy ovlivnit váš život podle svých představ?)

Několik dcer (n = 22) **potvrzuje vliv matky** na život dcery. Ovlivnění ze strany matky pociťují **prostřednictvím rad**, které poskytuje. Vcelku jsou **radly vnímané pozitivně**, nicméně některé rady matky nejsou slučitelné s pohledem dcery na danou záležitost, přesto dcery popisují matčin respekt.

Část dcer (n = 29) ve svých odpovědích na položenou otázku **popírá vliv matky**. Je poukazováno na výměnu názorů v rámci **otevřené komunikace**, proto dcery nepociťují zásahy do svého života ze strany matky „*Ne, pokud má jiné názory na moje činy, poví mi to a řekne mi svůj pohled na situaci, ale to jak žiju, respektuje a nezasahuje mi do života podle svých představ.*“ S tím, že dcery nevnímají matčino zasahování do jejich životů, souvisí také matčin **respekt k dceři** a jejím rozhodnutím „*Někdy chce poradit, ale závěrečné rozhodnutí respektuje.*“

V **podrobnější charakteristice vlivu matky na život dcery** byla zaznamenaná **změna v čase** (n = 6). Dcery si jsou vědomy matčiných zásahů v minulosti, nyní už ne. Matka buď nemá již možnost zasahování, nebo to vzdala.

Pocity zklamání N = 51 (vychází z otázek – Zklamala Vás někdy matka svou reakcí? Myslíte, že jste vy někdy zklamala matku?)

Zcela převážná většina respondentek (n = 45) **potvrzuje pocity zklamání** ve vztahu. Zklamání se objevuje na straně dcery, ale i matky. **Matky zklamou dceru neočekávanou reakcí** „*Ano, když se urazí.*“ Velmi specifickou a ve výzkumném souboru ojedinělou odpovědí byla situace, kdy dceru matka zklamala tím, že po ní vyžadovala vzdání se dědictví ve prospěch bratra. Naopak respondentky se domnívají, že ony jako **dcery zklamaly matku nenaplněním jejich představ a očekávání**. Jedná se o rozmanité představy týkající se různých věcí jako například nepředpokládané chování, nezaložení rodiny, potíže s muži „*Určitě. Je zklamaná, že jsem se neprovdala a nezaložila rodinu.*“, „*Pravděpodobně v dětství – krádež nějakých peněz...*“

Zbylé dcery (n = 6) **popírají pocity zklamání matkou**. Někdy specifikují, že ke zklamání nedošlo, ale dcery **matčino chování spíše zamrzí** „*Nemůžu říct, že zklamala. Spíš mne něco občas zamrzí.*“

8.3. Pozitivní aspekty vztahu matky a dcery

Lepší období vztahu N = 56 (vychází z otázky – Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?)

Dle úsudku větší části (n = 27) žen je jejich **vztah beze změny** „Každé období mého dospívání bylo v něčem báječné, nedá se říct, že by jedno nebo druhé bylo lepší.“ Dcery tedy nepovažují jinou životní fázi jako lepší období v jejich vzájemném vztahu s matkou. Naopak některé poukazují na to, že **vztah je stále stejný** a stabilní „To asi ne. Je takový setrvale dobrý pořád :)“ nebo že je **vztah neustále krásný a dobrý** „Náš vztah je krásný odjakživa.“

Několik respondentek (n = 9) se shoduje, že **nejlepší období vztahu je v současnosti** „Ne, nyní jde o zatím nejlepší období.“

Dále některé dcery (n = 20) vnímají **lepší období vztahu dříve**, tedy někdy v minulosti. Toto nejlepší období se pojí s různými životními fázemi či událostmi. Za nejhezčí období ve vztahu s matkou mnohé dcery považují **dětství**, neboť matka s dcerou měly k sobě blíže a prožívaly spolu různé zážitky „Asi v dětství. Měla jsem vždy pocit bezpečí.“ Dále ke zlepšení vztahu došlo v kontextu **narození dítěte dcery**, kdy se dcera stala sama matkou „Když se mi narodil první syn. Jelikož nás narození syna opět dalo dohromady. Po osamostatnění a odstěhování k partnerovi jsme už neměly tolik času se vidat, narození syna nás opět více spoutalo.“ Některé dcery za lepší období vnímají **ukončení puberty a následnou dospělost** „V 19 letech, když jsem začala studovat vysokou školu a skončila mi puberta, se náš vztah zlepšil. Začala jsem s mamkou více komunikovat, pomáhat jí. Ona tolik nekřičela, byla milá, hodná, chápavá.“ Jedna žena uvádí velmi konkrétně nejlepší období jejich vztahu, jedná se o období mladší a střední dospělosti „Vztah byl nejlepší od mých 20 let do 35 let. Předtím byl hrozný a potom taky. V meziobdobí byl vztah lepší v tom, že jsem dokázala s matkou normálně komunikovat, těšit se na ni a mít ji ráda.“ V dotaznících se objevily také odpovědi, které jsou svými přesnými opaky. Jedna z žen uvádí jako nejlepší období vztahu s matkou období před svatbou a mateřstvím, naopak jiná dcera popisuje zlepšení po svatbě a výše jsem již zmínila, že mnohými dcerami je fáze po narození dítěte vnímaná pozitivněji „Do mé svatby a mateřství, byly jsme si blízké, sdělovaly si vše, smály se, s mamkou byla děsná sranda.“ „Od mé svatby a narození dětí se zlepšil.“ Ojedinele zazněly odpovědi, kde ženy vnímají lepší období vztahu s matkou, když ještě žily u rodičů, za svobodna a před novým

matčiny partnerem. Zlepšení vztahu některé ženy zaznamenaly v **nelehkých životních situacích**. Jedná se například o období dceřiny partnerské krize, dále období, kdy se matka starala o umírajícího otce „*Ano, takové období bylo a vrací se pokaždé, když například onemocní můj otec. Je to vždy doba, kdy matka hledá více oporu a náš vztah je hezčí sdílením společné starosti.*“

V **podrobnější charakteristice lepšího období vztahu** lze uvést, že některé z dcer specifikovaly **oblasti zlepšení**. Zlepšení dcery zmiňovaly v oblasti komunikace, vztah se stal intenzivnějším a pohodovějším.

Oblast porozumění a sblížení N = 54 (vychází z otázek – V čem si naopak rozumíte? Je něco, co vás vzájemně sblíží?)

Určitá část dcer (n = 11) poukazuje na **celkové porozumění** s matkou, kdy si rozumí ve všech směrech nebo téměř úplně ve všem.

Respondentky (n = 31) se zmiňují o **vzájemné podobnosti a z toho vyplývajícím porozumění a sblížení**. Ať už se jedná o shodné povolání, stejné postoje, shodné zájmy a záliby, to vše dceru s matkou sblíží. Dcery zmiňují **podobnost názorů**, které se týkají pohledu na život, ale také celkem často zmiňovaly politické názory „*Rozumíme si tak celkově, v pohledu na svět. Radíme si s oblečením, kam jet na dovolenou, prostě takový ty provozní věci, ale i ty názorový, jak se chovat, názory na politiku a tak.*“ Zmiňovanými oblastmi porozumění byly také **oblast výchovy a péče o děti, domácnost** a s ní související běžné domácí činnosti a práce, **smysl pro humor, společné zájmy**, kde ženy zmiňovaly zájem o veřejné dění, kulturu, cestování, zahradničení. Dále porozumění panuje mezi dcerou a matkou ve **volnočasových aktivitách**, tedy ve způsobu trávení volného času. Porozumění mimo jiné nachází i v oblasti společných **hodnot**, kde dcery poukazovaly na lásku k dětem, rodinu a zdraví. „*Bereme rodinu a děti jako nejdůležitější, chceme dělat všechno tak, aby se dítě rozvíjelo v harmonickém prostředí, mělo co nejvíce kladných podnětů ve vývoji. Chceme, aby se všichni členové naší rodiny cítili dobře. Máme rády umění – malujeme a kreslíme, rády navštěvujeme památky a stará města, zajímáme se o dějiny umění a architekturu. Rekreačně sportujeme – jezdíme na kole, chodíme na vycházky, oba moji rodiče jsou bývalí gymnasti a naučili nás najít ve sportu ventil a relaxaci.*“

Konkrétně některé ženy (n = 23) jako oblast sblížení vyzdvihují **pohled na významnost rodiny**. Ženy a jejich matky jsou orientované na **rodinu**, která je pro ně hodnotná. Dceru a matku sblíží **děti** a jejich **vzájemná láska** „*Máme se rády a jsme si blízké... Co nás ještě více sblíží, jsou moje děti a péče o ně, jelikož mi moje maminka hlídá děti, když ji poprosím a je to potřeba.*“

Jako specifickou oblast sblížení dcery (n = 4) uváděly **těžké životní situace**. Tyto nevlídné okolnosti, jako jsou například **zdravotní potíže matky**, vedou ke sblížení.

Sblížení také přináší právě **sdílení starostí a problémů** „*Jsmo si blízké, když má některá z nás problémy, zdravotní obtíže, řeší nějakou záležitost. Ale spíše své starosti sdílí mamka se mnou, než já s ní. Tam tu blízkost vnímám nejsilněji.*“

Sblížení dcery (n = 5) dále vnímají v rámci **vzájemné komunikace**. Dcery tedy kladně hodnotí **společné hovory** s matkou a s tím spojené společně strávené chvíle například u kávy. Cení si také **otevřené komunikace** „*Nejvíce nás sblíží to, že si můžeme o všem narovinu promluvit.*“

Několik dcer (n = 5) **nebylo schopno specifikovat** a neví o nějaké oblasti, v níž by s matkou nacházely vzájemné porozumění.

Zbylé čtyři dcery **popírají porozumění a sblížení**. S matkou si nerozumí.

Matka jako vzor N = 54 (vychází z otázky – Vnímáte matku jako vzor?)

Převážná část dcer (n = 33) **potvrzuje matku jako vzor** a chtějí se jí podobat. Dcery specifikují určité oblasti, které se jim na matce zamlouvají a v kterých se jí touží podobat. Matka je **vzorem ve výchově a péči o děti** (n = 8), **vzorem v chování k ostatním** (n = 3), **vzorem v manželství** (n = 2), kdy si je dcera vědoma pěkného vztahu mezi matkou a otcem či obdiv ustání nelehkého manželství s otcem lékařem a profihorolezcem. Dále je pro ně vzorem v **roli matky** (n = 2), dcery vnímají svoji matku jako dobrou či výbornou mámu. Pro některé dcery je máma vzorem celkové **ženskosti** (n = 2) a **vzorem v péči o domácnost** (n = 3). Dcery dále obdivují a jsou pro ni **vzorem matčiny schopnosti** (n = 4) „*V šikovnosti na vše, na co šáhne.*“, „*Ano, má úžasné znalosti o pozemcích, práci s nimi. Má dar – krásně kreslí.*“ a **odolnost** (n = 4) či jakási vnitřní síla překonat různá úskalí v životě, zvládnout toho celkově hodně, nevzdávat se „*Hlavně v tom, jak i v chudobě*

vždycky dokázala zařídit, co bylo potřeba, ušetřit z mála, aby mi zajistila aktivity v dětství, kterých ostatní měli dost, a nikdy jsem ji neslyšela hořkovat, že nemá peníze.“, „Ano, hlavně v tom, že se nikdy nevzdává a to za žádných okolností.“

Matky jsou pro svoje dcery (n = 12) **vzorem v některých povahových vlastnostech**. Dcerám se zamlouvá jejich **cílevědomost, pečlivost, aktivita, dobrotivost, obětavost, poctivost, ochota pomoci a laskavost** „Asi podvědomě ano, jsem cílevědomá jako ona.“, „Je mi vzorem ve své lásce, laskavém přístupu k lidem a všem tvorům. Je od přirozenosti velice dobrotivá a ve všech lidech hledá jejich lepší vlastnosti. Pokud někdo jedná podle ní nesprávně, nezlobí se a snaží se pochopit proč tak jedná. Říká, že za každou agresivitou je nějaké utrpení a že zlý člověk potřebuje pomoc, protože trpí. Každého umí za něco pochválit.“

Určitá skupina dcer (n = 20) **popírá matku jako vzor**. Matka není v žádné oblasti tedy pro dceru vzorem „Vnímám ji jako největší antivzor.“, „Úplně jako vzor ne. Je to hodný člověk. Rozhodně je pracovitá. Ví, že dělá, co umí.“ Jedna dcera zmiňuje, že vzorem je pro ni otec.

Jedna z dcer o tomhle tématu nikdy **nepřemýšlela**.

Míra podpory ve vztahu ze strany matky N = 51 (vychází z otázky – Cítíte ze strany matky dost podpory?)

Převážná část respondentek (n = 41) ve svých odpovědích na položenou otázku **potvrzuje dostačující míru podpory od matky**. Některé z dcer mají podporu od matky zcela ve všem „Určitě. Podporu mám ve všem, ať bych se rozhodla dělat cokoli. I když třeba s něčím úplně nesouhlasila, třeba s bývalým přítelem, řekla mi to, ale nikdy se nestalo, že by mě nepodpořila.“ Jedna z dcer popisuje matčinu podporu jako všeobjímající, ale zároveň k ní má negativní postoj, neboť matka podporuje až příliš „Její vlastní způsobem ano, možná až příliš, taková ta podpora, všeobjímající, která občas až dusí.“ Naopak některá z respondentek vnímá podporu ze strany matky, ale přála by si v některých věcech trochu větší. Pro někoho je zase velmi důležité vědomí ochoty matky „Ano, hlavně v tom, že vím, že mi je ochotná kdykoli v čemkoli pomoci, když bude třeba.“

Několik žen (n = 9) však nevnímá a **popírá dostačující míru podpory od matky**.

Jedna žena uvádí, že **podporu nevyžaduje** ani neočekává, neboť právě podporu potřebuje matka.

Do **podrobnější charakteristiky míry podpory ve vztahu ze strany matky** lze uvést **situační ovlivnění**, neboť dcera cítí dostatek podpory pouze někdy, a jiná uvádí, že v minulosti ji matka poskytovala podpory méně „*Jak kdy. Dříve méně, ale nyní jsem spokojená.*“ V odpovědích bylo také poukázáno, že dceři se od matky **dostává finanční podpory, citové však ne** „*Ne, dovede podpořit pouze finančně (pokud by byl velký problém) – citově podpořit nedokáže.*“

Hrdost ze strany matky a její projevy N = 51 (vychází z otázek – Myslíte, že je na vás matka v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?)

Téměř všechny dcery (n = 45) **potvrzují hrdost ze strany matky**. Ženy tedy vnímají, že je matka na ně hrdá. Velmi často uváděnými oblastmi, kde dcery pociťovaly hrdost, bylo **vzdělání** (n = 13). Ženy se domnívaly, že matka oceňuje jejich studijní úspěchy, vysokoškolské vzdělání nebo schopnost vystudovat i během mateřství nebo zaměstnání „*Určitě. Vystudovala jsem VŠ, z toho má radost a pocit hrdosti.*“ Dále **povolání či práce dcery** (n = 18), kde jsou matky rády, že má dcera slušnou a zajímavou práci, nebo oceňují profesní úspěchy „*Určitě ano. V tom, co jsem dokázala v profesním i soukromém životě.*“ Matky jsou hrdé na **vnoučata** (n = 6) i na **dceřinu výchovu dětí** (n = 4), zamlouvá se jim její způsob výchovy, a celkově jsou hrdé na **dceřinu rodinu** (n = 3) a její fungování „*Myslím, že celkově mě vnímá kladně, chválí mě za citlivý přístup k dítěti i v rodině, za organizační schopnosti, pracovní úspěchy a podobně.*“ Ženy pociťují také hrdost na **manželství dcery** (n = 5) a s ním spojený výběr manžela „*Mám dobrou práci, pěkný byt, dobrý vztah s manželem.*“ Matčinu hrdost cítí také na jejich **samostatnost a soběstačnost** (n = 8) „*Je hrdá i na to, že jsem samostatná a nezávislá.*“, „*Myslím, že ano – v tom, že se umím sama postarat o syna a svou domácnost.*“ Dále se již s menší četností objevovala hrdost na **zájmy dcery** (n = 3), její **vnitřní sílu** (n = 3), **fungování v osobním životě** (n = 3). Dalšími ojedinělými odpověďmi byla hrdost na rozhodnost, nesobeckost, schopnosti dcery či její chytrost.

Projevy hrdosti ze strany matky dcery zaznamenávají ve formě přímého **pochválení dcery** (n = 5) „*Řekne mi to, pochválí mě, „pochlubí“ se u známých.*“ nebo

přímého **sdělení hrdosti** (n = 20) dceři „*Mluvíme spolu o tom, řekne mi to přímo.*“ Ženy dále vnímají matčinu hrdost v její **konverzaci s druhými lidmi** (n = 13), kdy matka dceru chválí a mluví o jejích úspěších před ostatními, a způsobu jakým to sděluje. V některých případech se až matka chlubí dcerou a jejími úspěchy „*Pěkně o mě mluví před ostatními, chválí mě atd.*“, „*Když o mě mluví s někým jiným, jde to poznat dle tónu hlasu, způsobu řeči.*“, „*Říká mi to, chválí mne, chlubí se mnou.*“ Některé dcery (n = 2) hrdost vyčtou z **pohledu a mimiky matky** „*Jak se podívá a z výrazu a tónu slov.*“, „*Je velice spokojená, přímo září a chválí mě.*“ V některých párech se hrdost matky projevuje jejím **nekritizováním a nezasahováním** (n = 2) do života dcery. Například v případě, kdy je matka hrdá na to, že je její dcera matkou a manželkou, odpovídá dcera: „*Od doby, co jsem spolu s mým mužem, a máme dítě, mi přestala mluvit do života a do výchovy.*“ V jiném případě je matka zase hrdá na kariévní úspěch dcery „*Je to jedna z mála oblastí, kde mne nekritizuje.*“

Tři dcery uvádí, že **neví** a nedokážou tedy posoudit a odpovědět.

A tři dcery **popírají hrdost ze strany matky**. Jedna z dcer uvádí, že její matka má zcela jiné priority a nezajímá se o ni.

Úcta k matce N = 50 (vychází z otázky – Čeho si na matce vážíte?)

Bez tří respondentek všechny ostatní ženy (n = 47) **chovají úctu k matce**. Jejich odpovědi, čeho si na matce váží, byly rozmanité, avšak i mezi velkým množstvím odpovědí se některé z nich opakovaly. Opakovala se například úcta za **podporu a ochotu pomoci** „*Vždy se věnovala mě i sestřím, vždy mě podporovala, vždy mi pomůže, mohu se na ní spolehnout.*“ Dále si ženy váží **výchovy a péče**, kterou jim matka poskytla „*Vychovala dvě děti v nelehkých podmínkách a ač to nebylo ideální, snažila se udělat maximum, abychom byli šťastní a spokojení.*“ Dcery si dále váží matky takové jaká je celkově, cení si tedy její **celkové osobnosti** a za to že je jejich máma. Dcery chovají úctu k mnohým matčíným **povahovým vlastnostem**. Respondentky vyzdvihovaly matčinu poctivost, pracovitost, otevřenost, laskavost, spolehlivost, přístupnost, obětavost, nesobeckost, upřímnost, pravdomluvnost „*Vážím si toho, že je tu vždy pro mě, vše co dělá, tak vím, že vždy s ohledem na mě, snaží se mě pochopit, vždy mi pomoci, poradit.*“,

„Pravdomlupnosti, snahy vždy a za jakoukoliv cenu pomoci.“, „Má dobré srdce. Pracovitosti. Jde do všeho naplno.“

Tři ženy **nepocítují úctu k matce** *„Je to smutné, ale asi ničeho.“*

Vděčnost k matce N = 50 (vychází z otázky – Vděčíte jí za něco?)

V této otázce se shodují všechny ženy, neboť každá dcera pocítuje vděk vůči matce. Dcery (N = 50) tedy **potvrzují vděčnost matce**. Velmi častou odpovědí byla obecně vděčnost **za život** (n = 19) a co matka dceři do života dala *„Vděčím jí za život a za to, jakého člověka ze mě vychovala.“, „V podstatě za celý svůj život.“* Již v některých uváděných odpovědích lze zaznamenat další oblast vděčnosti a tou je **výchova a péče** (n = 13), kterou jim matka věnovala *„Přivedla mě na svět. Spousta péče v dětství, lásky. Určitě ano.“, „Za svůj život, za to jak mne vychovala, za to jaká jsem.“* Dále dcery vděčí **za podporu** (n = 8) *„Za všechno, za celoživotní podporu a oporu v každé situaci, za studia.“, „Ano, hlavně za výchovu a za podporu v období rozvodu, kdy mi bylo nejhůř.“* Dcery zmiňují podporu v období studií, při zařizování vlastního bydlení, ale také podporu v nelehkých situacích jako je například rozvod. Dcery pocítují také vděk **za ochotu pomoci** (n = 9) a často zmiňují pomoc s dětmi nebo pomoc v náročných situacích *„Za pomoc v těžkých situacích.“, „Vděčím jí za život, za to jak mi pomáhá s dětmi, v době dodatečného studia a práce.“* Méně častými odpověďmi byl vděk **za lásku** (n = 3), vděk **za zkušenosti** (n = 3), **za dětství** a **za zázemí**.

Několik dcer (n = 8) uvedlo, že matce **vděčí za vše** *„Za moc, strašně moc. Snad skoro za všechno :-)“, „Za všechno! Za to, jak se ke mně chovala. Nikdy mne do ničeho nenutila, nechala mne, abych v sobě vypěstovala sama vztahy k běžným denním věcem (např. nikdy mne nenutila uklízet či vařit, nezískala jsem k tomu nechut', dnes jsem velmi pořádná a vařím a pečuji moc ráda...).* Nechala mne žít vlastní život, jen byla nablízku a radila, pokud jsem o rady stála, podporovala mne. Za všechno jsem jí vděčná.“

Definice „dobré matky“ N = 49 (vychází z otázky – Jak byste definovala „dobrou matku“?)

Celkově lze říci, že se jedná o otázku, na kterou ženy podávaly nejrozmanitější a nejrozmanitější odpovědi. I přes velkou pestrost odpovědí se však některé respondentky shodovaly. Mnoho dcer očekává od dobré matky **pozitivní vztah s dítětem**. Dcery popisovaly, že matka by měla být **milující** (n = 20), **pečující** (n = 6) a **poskytovat oporu** (n = 17). Dále je pro ženy důležité, aby matka **podporovala autonomii** (n = 4), projevovala **zájem o dítě** (n = 5), byla **respektující** (n = 4), **ochotná pomoci** (n = 7) a **budovala bezpečné zázemí** (n = 4). „Je oporou. Chce, aby dítě bylo šťastné. Věnuje se mu. Zajímá se. Poradí a pomůže, když je to v jejich silách.“, „Dá dítěti Lásku, pochopení, přátelství a dobrý pevný základ (citový i vědomostní), o který se dítě může opřít. Ve správnou chvíli nechá dítě odejít, nepřivlastňuje si ho a chápe, že každý je svá osobnost.“, „Dobrá matka, miluje své děti, umí je řádně vychovat, umí je podpořit a zároveň pokárat, kdy si myslí, že se nechovají správně. Umí svou lásku dát svým dětem najevo, není nevšimavá k problémům svých dětí. Snaží se s dětmi mluvit, stmeluje rodinu.“

Dále dcery definovaly dobrou matku skrze **povahové vlastnosti dobré matky**. Matka by tedy měla být **otevřená** (n = 7), **přístupná** (n = 3), **tolerantní** (n = 6), **obětavá** (n = 6), **kamarádká** (n = 7), **chápací** (n = 5), **empatická** (n = 2), **přející** (n = 2). „Hodná, milující, otevřená, štedrá, přístupná...“, „S velkým, hodným a obětavým srdcem.“ Dalšími z mnoha odpovědí, jež se však neopakovaly, byla srdečnost, klidnost, tvořivost, upřímnost, starostlivost, zdravá přístnost.

Některé dcery (n = 6) uváděly, že pro ně **vzorem dobré matky je vlastní matka**. „Jako tu moji. Je oporou, nenutí mi žít svůj život, umí báječně vařit a péct :-). Doma je skutečný domov – díky ní.“ „Jako tu moji. Nechá dítě vyrůst v samostatnou osobnost, pomáhá jí a radí, pokud potřebuje. Nesnaží se vychovat sebe samu či svou představu o ideálu, nesnaží se žít život svého potomka nebo nenutí svého potomka žít její život. Dává prostor dýchat a žít. A je nablízku s oporou, je-li potřeba.“

Velmi ojedinělou, avšak zajímavou, odpovědí bylo tvrzení jedné z dcer, že vlastně každá matka se snaží být dobrou mámou. Jiná dcera uvádí, že definovat dobrou matku nelze.

8.4. Shrnutí výsledků a odpovědi na výzkumné otázky

Jak dcery charakterizují svůj vztah s matkou?

Převážná část dcer popisuje vztah k vlastní matce jako pozitivní. Ve svých odpovědích píšou o vzájemné blízkosti, otevřenosti, důvěrnosti, toleranci, ochotě pomáhat. I přes všechna tato pozitiva neopomínají ani na výskyt občasných neshod a nedorozumění. Jen velmi výjimečně je vztah respondentkami vnímán negativně a jako problematický. Ženy výzkumného souboru převážně se svými rodiči již nebydlí. Změnu po odstěhování většina vnímá jako změnu k lepšímu. Dcerám na matčině souhlasu záleží, v případě jejího souhlasu se cítí lépe, jsou rády a jsou potěšeny. Souhlas však není podmínkou v procesu rozhodování a dcery pocítují akceptaci svých rozhodnutí ze strany matky. I přesto, že některé ženy cítí ve vztahu s matkou jistou míru citového odstupů a uzavřenosti, převládají páry dcer a matek s otevřeností a citovou blízkostí. S mírou zastoupení otevřenosti a blízkosti ve vztahu je mnoho dcer spokojeno s aktuálním stavem, nicméně téměř polovina dcer vyjádřila přání po větší blízkosti a otevřenosti ve vztahu. Matčiny pocity dcery vesměs rozumí, i když někdy porozumění není zcela úplné nebo jsou dcery nejisté, porozumění se časem zlepšuje. A naopak i dcery vnímají matčino porozumění pro její pocity. Matky svá přání a potřeby vyjadřují zejména přímo a otevřeně, vyjadřování tužeb v náznacích se vyskytuje jen ve velmi malé míře. Ženy se cítí být matkou dostatečně respektované. Ve výzkumném souboru se však ojediněle vyskytují i takové, které se necítí být respektované jako samostatné bytosti. Na úspěchy dcery matky reagují pozitivně, prožívají radost, štěstí i hrdost, dceru slovně pochválí nebo o jejích úspěších hovoří před ostatními lidmi. Frekvence kontaktu se odvíjí charakteru bydlení, konkrétněji od vzdálenosti bydlíšť obou žen. Nejčastější uváděnou frekvencí kontaktu bylo několikrát týdně nebo několikrát měsíčně. Někdy je osobní kontakt doplňován telefonickým kontaktem. Pro dcery a matky je převážně četnost kontaktu uspokojující. Nicméně pro některé frekvence není dostačující a ty zpravidla vyjadřují přání častějšího kontaktu. Četnost osobního kontaktu byla častěji nedostačující pro matky. Změny ve vztahu s matkou po svatbě větší část žen nevnímá. Naopak větší část žen zaznamenala pozitivní změnu ve vztahu po narození dětí. Ženy udávaly větší pochopení matky a celkově změnu k lepšímu. Dcery se dále svěřují, že jejich matky jim dle potřeby pomáhají s hlídáním dětí a podílí se na výchově. Naopak i dcery přiznávají, že pomáhají svým matkám a to zejména v oblastech domácích prací, finanční pomoci i psychické podpory, dále pomáhají s nákupy i prací na zahradě.

Co vzájemný vztah z pohledu dcer zatěžuje, co dcerám vadí?

Období dospívání bylo často hodnoceno jako nejhorší fáze ve vztahu. Další nejhorší období byla spojována s různými rodinnými situacemi. Negativně se na vztahu podepsalo například nespokojené manželství matky a rozvodové období, dále období osamostatňování dcery nebo nová známost dcery. Většina žen připouští občasný výskyt nedorozumění ve vztahu s matkou zapříčiněné odlišnými názory a neochotou akceptovat druhou stranu. Neshody se týkají výchovy dětí, financí, poučování ze strany matky i přehnané potřeby kontroly. Téměř všechny dcery vnímají nějakou problematickou oblast v chování či řeči matky. Poukazují na problematickou vzájemnou komunikaci, tendence ke zveličování nebo poskytování nevyžádaných rad. Negativně jsou dcerami vnímané i některé povahové vlastnosti matky jako je ulpělost, vznětlivost a urážlivost. Pouze několik dcer nemá potřebu se od matky odlišovat. Většina však cítí touhu po odlišení v některé oblasti a to zejména té, kde matka nebyla úspěšná. V odpovědích se objevovala touha odlišit se v manželství či partnerství, v mateřské roli nebo v některých povahových vlastnostech. Nadpoloviční většina dcer registruje kritizování ze strany matky. Nejčastěji se kritika dotýká výchovy a péče o děti a domácnosti. Ženy ve vztahu vůči matce pociťují jisté negativní či ambivalentní pocity. Nepříjemné pocity však připouští velmi málo nebo se jedná pouze o drobné neshody bez zásadní důležitosti. Srovnávání a soupeření je respondentkami převážně popíráno. Zbylé ženy občasné srovnávání připouští a to v oblasti domácnosti. V některých případech je dcera srovnávána nikoli s matkou, ale se svými sourozenci. Převážná část žen připouští, že se matka může někdy cítit ublížená či odmítnutá z jejich strany. Pouze několik málo dcer si je jistých, že se matka nemůže cítit odmítnutá, a několik dcer v to doufá. Nadpoloviční většina dcer zaznamenala matčiny zásahy prostřednictvím rad, nicméně tyto zásahy jsou někdy vnímané pozitivně. Ty dcery, které nepociťují ovlivnění ze strany matky, poukazují na otevřenou komunikaci a matčin respekt k dceřiným rozhodnutím. Ve vztahu matky a dcery se objevují i pocity zklamání, které jsou zapříčiněny neočekávaným chováním a nenaplněním představ. Několik dcer uvádí, že než zklamání pociťují spíše zamrzení.

Co vzájemný vztah z pohledu dcer zlepšuje, posiluje a podporuje?

Dcery převážně sdělují, že nevnímají jiné období jako to lepší, ale spíše popisují, že vztah je stále stejný a krásný. Případně konkretizují, že vztah je nejlepší v současnosti.

Pouze několik dcer považuje například dětství či narození potomků jako lepší období ve vztahu. Porozumění a sblížení dcera s matkou nachází zejména v těch oblastech, kde se podobají. Konkrétně se jedná například o podobné názory, společné zájmy, hodnoty, domácnost, oblast výchovy a péče. Mnohé dcery poukazují na celkové porozumění, kdy si s matkou rozumí téměř ve všem. Pro velkou část dcer je matka vzorem v některých povahových vlastnostech, ve výchově, manželství nebo chování k druhým lidem. Téměř naprostá převaha žen potvrzuje dostatečnou míru podpory ve vztahu ze strany matky. Téměř všechny dcery vnímají hrdost z matčiny strany. Hrdost se týká úspěchů ve vzdělání, profesní kariéře, manželství, vnoučat a samostatnosti své dcery. Dcera je za své úspěchy často od matky pochválená, je jí hrdost sdělena a některé matky sdílí úspěchy své dcery s ostatními lidmi. Dcery pocítují úctu k matce za její podporu, ochotu pomoci, výchovu a péči a vůči jejím některým povahovým vlastnostem. Všechny dcery svým matkám za něco vděčí. Nejčastěji uváděný byl vděk za život, za svoji výchovu, za podporu, za lásku a za zkušenosti. V otázce definice „dobré matky“ některé z žen uváděly jako příklad vlastní matku. Jiné dcery kladly důraz na pozitivní a milující vztah matky k dítěti a na povahové vlastnosti dobré matky, kam řadily otevřenost, přístupnost, tolerantnost, obětavost, empatii a další.

9. DISKUZE

V následující kapitole budou porovnány výsledky výzkumu se zjištěními jiných studií, půjde o zasazení výsledků do širšího teoretického kontextu a budou zváženy i nedostatky provedeného výzkumu.

9.1. Diskuse nad realizací výzkumného šetření

Tato diplomová práce a její výzkum je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie. Vedoucí tohoto výzkumu je doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc., dále na něm spolupracuje PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D. a další čtyři studentky, včetně mě. Ve výzkumu je reflektován vztah z pohledu dcer i matek v různém věkovém období. V rámci koordinace a jednotného směřování celého výzkumného šetření byly realizovány společné schůzky celého výzkumného týmu. Bylo uskutečněno celkem 5 schůzek všech členů. V první fázi výzkumu byly realizovány polostrukturované rozhovory s respondentkami. I nyní vzhledem k výzkumným cílům a otázkám byl zvolen kvalitativní výzkum realizovaný prostřednictvím internetového dotazníku s otevřenými otázkami vytvořený za účelem výzkumu.

Všechny členky výzkumu se snažily ve fázi sběru dat šířit odkaz na dotazník ve svém okolí všem ženám i mimo svůj výzkumný soubor, ale také oslovovat instituce či spolky, kde se ženy schází. Následně každá samostatně zpracovala a analyzovala dotazníky svého výzkumného souboru. Jsem si vědoma, že zde mohlo docházet ke zkreslení informací ze strany výzkumníka. Proto byly uskutečněny také schůzky pouze studentek, které se snažily vhodně, výstižně a objektivně definovat kategorie a následně tyto kategorie i podkategorie v rámci okruhů sjednotit. Sjednocení kategorií s výzkumným souborem Dcer I bylo nad očekávání velmi dobré. Kódy u jednotlivých okruhů se často podobaly nebo se daly vcelku snadno sjednotit. Domnívám se, že tomu tak bylo díky věkové blízkosti výzkumných souborů. Soubor Dcery II je nejvíce zastoupen ženami ve věku 30 – 40 let, s rostoucím věkem je méně respondentek. Sjednocování kategorií i s výzkumnými soubory Matek I a Matek II už bylo náročné a často nemožné. Domnívám se, že obtížnost ve sjednocení spočívá v těžkosti porovnávat například soubor Dcery I a Matky II, kdy respondentky jsou v různé pozici, ve velkém věkovém rozestupu a roli zde bezesporu sehrávají i mezigenerační rozdíly.

Za využitím elektronického dotazníku byla snaha získání informací od většího počtu osob, kdy realizace rozhovorů by byla nesmírně časově náročná. Jako pozitivní vidím ve zvoleném postupu možnost získání informací od skutečně většího počtu osob, ale také získání žen z různých částí státu a tudíž získání reprezentativnějšího souboru. Nicméně v potaz musí být brán fakt, že ženy, které se nerozhodly dotazník vyplnit z nejrůznějších důvodů, ať už neměly chuť se svěřovat a zabývat se tímto vztahem nebo mají komplikace ve vztahu s matkou, mohly přinést cenné informace. I přes celkem obsáhlý výzkumný soubor, se domnívám, že vzorek není zcela reprezentativní a v některých okruzích nedošlo k plné saturaci dat. V některých otázkách lze pozorovat značnou rozmanitost odpovědí, kdežto v jiných byly odpovědi často pouze jednoslovné a respondentky odpovědi více nerozváděly. Některé ženy byly celkově méně sdílné a neodpovídaly ani celými větami. Dále jsem si povšimla, že některé ženy v počátečních otázkách odpovídaly hlouběji, ale s narůstajícím počtem otázek se stávaly jejich odpovědi povrchnější. V tomto spatřuji stinnou stránku zvoleného nástroje sběru dat. Dotazník s otevřenými otázkami, lze sice považovat za obdobu strukturovaného rozhovoru, ale v případě polostrukturovaného rozhovoru a osobního kontaktu s participantkami je lze podněcovat k širším odpovědím, doptávat se a reagovat na postupně vyvstávající témata v rozhovoru. Díky zpětné vazbě některých účastnic výzkumu jsem zjistila, že některé z nich se k otevřeným otázkám stavěly negativně, neboť mají radši ty dotazníky, v kterých odpovědi pouze „odklikají“. V tom spatřuji i jeden z možných důvodů, proč některé ženy dotazníky nedokončily nebo dokonce skončily po vyplnění pouze první otázky, která se týkala charakteristiky vztahu. Další důvody, proč celkem 26 participantek nedokončilo kompletně dotazník, mohou spočívat v obsáhlosti dotazníku, nedostatku času, neochotě se zabývat a zamýšlet nad vztahem k matce, ale také v citlivosti některých otázek, obtíží ve vyjádření a nalezení správných slov a další.

9.2. Diskuze nad aktuálními výsledky s literaturou

Realizovaný výzkum je ojedinělý v českém prostředí. Tématu vztahu matky a dcery není věnovaná dostatečná výzkumná pozornost. Proto jsou z velké části výsledky porovnávány s výsledky zahraničních studií nebo se zahraničními zdroji, případně i informacemi z českých pramenů. Zjištění byla převážně v souladu s již známými poznatky,

i přesto je v diskusi poukázáno na jisté odlišnosti teoretických poznatků a dosažených zjištění. Tato odlišnost však může být daná mimo další i jiným sociokulturním prostředím.

Z výzkumného šetření vyplývá, že vztah matky a dcery je dcerami hodnocen kladně a pozitivně a je vnímán jako důležitý. Taktéž ze studie zaměřené na vztah matky a dcery vyplynula důležitost tohoto vztahu v různých kulturách (Rastogi & Wampler, 1999). Dokonce ženy v rámci definice „dobré matky“ jako vzor uváděly vlastní matku. V charakteristice jejich vzájemného vztahu účastnice zdůrazňovaly aspekty jako podpora, pomoc a blízkost (Bojczyk, et al., 2011). Vztahu matky s dcerou, i přes všechna pozitiva, nelze upřít jeho komplexnost. I v tomto vztahu se objevují konflikty či ambivalentní pocity. V průběhu analýzy vyvstávaly napříč různými okruhy určitá témata, která se opakovala. Ze zjištění lze odvodit pro vztah důležitost očekávání, komunikace, vzájemné podobnosti a další.

Realizovaný výzkum potvrdil významnost komunikace, na kterou je poukazováno napříč několika okruhy. Komunikace může mít jak příznivý, tak také neblahý dopad na vztah matky s dcerou. Dcery často poukazují na otevřenost komunikace, kdy jedna nebo druhá z žen otevřeně vyjadřuje svůj názor a z druhé strany se ženě dostává akceptace. Otevřená komunikace vede k tomu, že dcery nevnímají matčiny názory jako kritiku nebo ovlivňování. Společné hovory se pozitivně podepisují na porozumění a sblížení. Lepší období vztahu bylo specifikováno právě zlepšením komunikace. Komunikace se však může stát také problémovou. Dcerám se nezamlouvá a dráždí je někdy matčina tendence k opakování se, upovídání, vulgární mluva, ale i nenaslouchání. Komunikace má tedy významné místo ve vztahu matky s dcerou (Tannen, 2006). Do oblasti komunikace lze zahrnout i další zdroj neshod a tím jsou nevyžádané rady od matky, které jsou dcerami vnímané negativně a jako zbytečné. Dcery matčiny rady někdy vnímají jako poučování v oblasti jako je například výchova dětí, neboť pravděpodobně matka s dcerou mají trochu odlišné pohledy na správný způsob výchovy. K podobnému závěru, kdy právě nežádoucí rady a nepatřičná péče se podílí na vzniku napětí ve vztahu, došla ve své studii Fingermanová (1996).

Často bylo v odpovědích poukazováno na vzájemnou podobnost nebo rozdílnost. Podobnost názorů na život, výchovu a péči a shodné hodnoty vedou k porozumění a sblížení matek s dcerami (Filliozat, 2011). A naopak rozdílnost má nepříznivý dopad na vztah, neboť odlišnost názorů a povah matek a dcer se podílí na vzniku neshod (Apter,

2004). Na což poukazuje i Tannen (2006), že podobnost upevňuje vztah a sblízuje. Vzájemná odlišnost dle dcer brání hlubšímu porozumění. Velká část žen potvrzuje vnímání matky jako svého vzoru v některých oblastech. Jedná se například o tendenci podobat se matce v péči o domácnost, ve výchově o potomky i v manželské oblasti (Janošová, 2008; Newcomer & Udry, 1984; Smith & Self, 1980; Macke & Morgan, 1978). Nicméně i přesto, že některé ženy uvádí, že je matka pro ně vzorem, zmiňovaly zároveň také touhu po odlišení a to zejména v oblastech, kde se matce nedařilo nebo mají k této oblasti jiný postoj než má matka. Některé dcery přímo potvrzují, že si jsou vědomy podobnosti s matkou.

Domnívám se, že není překvapující zjištění, že právě ve vztahu matky a dcery mohou sehrávat důležitou roli vzájemná očekávání. Rodiče a zejména matka může dceru vnímat jako pokračování sebe sama a vkládat do ní mimo jiné i svá očekávání a přání. Dcery poukazují, že právě tato očekávání, která se mohou týkat neočekávaných reakcí a chování nebo nenaplnění očekávání a představ, vedou velmi často k pocitům zklamání (Novák, 2008). Očekávání s sebou přirozeně nesou i určité nároky vůči druhé osobě. Nenaplnění těchto nároků a rozdílná očekávání dcery výzkumného souboru zmiňují jako příčinu nedorozumění a konfliktů. Taktéž v oblasti negativních či ambivalentních pocitů byla očekávání vnímána jako příčina.

Dle Tannen (2006) blízkost umožňuje pohotověji vycítit prožívané emoce u druhé osoby. I já jsem si při analýze povšimla, že ženy uvádí ve vztahu ke své matce převážně vnímání otevřenosti a citové blízkosti, a dále tvrdí, že dokážou porozumět matčiny pocitům, ale i matka rozumí jejich emocím. Ve vztazích tak vládne porozumění a empatie.

V rámci odpovědí na nejhorší období vztahu bylo často uváděno vývojové období dospívání. Ženy popisovaly typické základy matek, neshody týkající oblékání. V tomto bodě se zjištění shodují s výsledky studie Fingermanové (1997), kdy ženy hodnotily dospívání jako nejkonfliktnější fázi v jejich životech. Nicméně Novák (2008) tvrdí dle svých zkušeností, že dospívání není nejobtížnějším obdobím.

Z výzkumu dále vyplynulo, že spíše než svatba, tak narození dceřiných dětí výrazně transformuje prozatímní vztah dcery s matkou. Proměnu dcery spatřují v obecné změně k lepšímu a dále v hlubším porozumění a pochopení matky. Zjištěné výsledky jsou v souladu se závěry Fischerové (1981), neboť i ona tvrdí, že vztah dcery s matkou je vystaven specifickým přechodům. Za tyto milníky ve vztahu považuje vstup do manželství i mateřství a dále matčino stáří. I další autoři považují tyto změny za výzvu, jejíž zvládnutí

může vést k hlubšímu porozumění matce a k vědomému či nevědomému přehodnocení vlastní matky (Apter, 2004; Matějček, 2005; Streep, 2009; Tannen, 2006).

Bezesporu nelze opomenout vliv matky na dceru, který jistě není zanedbatelný. Mnoho dcer připouští pocitování matčiných zásahů a ovlivňování, nicméně někdy jsou matčiny zásahy vnímány pozitivně. Dále byla zjištěna důležitost souhlasu matky pro dcery. Některé dcery uváděly, že na souhlasu nutně netrvají, ale pokud matka souhlasí s jejich rozhodnutími, cítí se potěšeny a jsou rády. Taktéž někteří další autoři hovoří o patrném vlivu matky na dceru, podrobněji jsou jejich názory uvedeny v teoretické části (Novák, 2008; Streep, 2009; Merrillová, 2006; Onayli & Erdur-Baker, 2013).

Výzkumné šetření nebylo zásadně v souladu s tím, jakou četnost a jaký význam kritice připisuje Tannen (2006).

Výsledky nepodporují taktéž závěry a tvrzení některých autorů ohledně soupeření ve vztahu matky s dcerou. Srovnávání i soupeření účastnice výzkumu jednoznačně popírají. Ojedinele připouští pouze srovnávání a výjimečně, konkrétně ve dvou případech, potvrzují soupeření (Tannen, 2006; Poněšický, 2012; Filliozat, 2011).

Provedený výzkum má svá omezení, jelikož jeho výsledky nelze generalizovat na celou populaci, a v potaz by mělo být bráno taktéž sociokulturní prostředí, v němž k realizaci došlo. I přesto se domnívám, že výzkum má svůj praktický přínos, neboť může posloužit v oblasti poradenství, případně lze na něj navázat dalším šetřením a může posloužit jako „odrazový můstek“ pro další studie, neboť v českém prostředí není vztahu matek a dcer věnovaná dostatečná výzkumná pozornost a tudíž není tato oblast dostatečně prozkoumaná. Téma této práce se bytostně dotýká každé matky a dcery, proto se domnívám, že práce může posloužit čtenářkám také jako inspirace k zamyšlení se nad svým vztahem.

9.3. Diskuze nad aktuálními výsledky s výsledky z předchozí bakalářské práce

V této kapitole budou aktuální výsledky porovnávány s výsledky z bakalářské diplomové práce Moniky Malé (2014), která se účastnila první fáze výzkumného šetření. Ve spolupráci však dále nepokračovala a tak jsem přijala možnost spolupráce na výzkumném záměru já.

Celkově lze říci, že mnou zjištěné výsledky jsou v souladu se zjištěnými závěry z předchozí práce, až na některé nuance. Shodné je například kladné a pozitivní hodnocení vztahu, dcery se cítí respektované, s úspěchy dcer se pojí pozitivní reakce matky, frekvence kontaktů je uspokojivá, změny ve vztahu jsou spojovány ne až tak se vstupem do manželství, nýbrž narozením dětí, matky dcerám pomáhají s hlídáním potomků a taktéž dcery pomáhají matkám, v některých případech až tehdy, když matka o pomoc požádá. Dcery připouští neshody a nedorozumění, kritiku i pocity zklamání. U obou výzkumných souborů příčinu neshod ženy spatřovaly v poučování a rozdílnosti. Dcery dále touží po odlišení se od matky, naopak nevnímají soupeření ani srovnávání, sbližuje je něco společného a dcery pociťují vůči matce vděk a úctu. Matky jsou na dcery hrdé v profesní oblasti, vzdělání či dětí.

Naopak menší rozdíly jsem zaznamenala v otázce odstupu a uzavřenosti versus blízkosti a otevřenosti, kde se necelá polovina respondentek přiklání k blízkosti a druhá k uzavřenosti. Ze současných výsledků však lze vyčíst, že drtivá většina žen vnímá ve vztahu otevřenost a citovou blízkost. Dřívější odpovědi na otázku odlišení se od matky jsou velmi různorodé, nicméně v nich nalézám možnost některých podkategorií k zařazení do kategorií v současném výzkumu. Taktéž oblast porozumění a sblížení je rozmanitá, ale v odpovědích obou výzkumných souborů lze nalézt podobnost. Odlišnost od předchozího výzkumu spatřuji v okruhu souhlasu s rozhodnutími. V předchozím výzkumu polovina dcer udávala, že souhlas není důležitý, ale dle aktuálního zjištění, převážná část dcer přiznává, že jim na souhlasu matky záleží.

10. ZÁVĚRY

Diplomová práce se soustředí na deskripci vztahu matek a dcer z pohledu dcer ve věku střední a starší dospělosti. Snahou bylo zmapovat, jak dcery vztah prožívají, hodnotí a jaký mu přisuzují význam. Výzkum založený na kvalitativním přístupu byl realizován prostřednictvím internetového dotazníku s otevřenými otázkami. Zpracováno bylo celkem 74 dotazníků.

Dcery celkově vztah hodnotí kladně, hojně poukazují na pozitivní aspekty vztahu. Matka je pro dcery důležitou osobou v jejich životech a záleží jim na souhlasu matky. Ve vztahu pociťují zejména otevřenost a citovou blízkost. S mírou otevřenosti a uzavřenosti je zhruba polovina dcer spokojena a druhá nikoli, neboť touží po větší blízkosti. Ve vztahu panuje převážně mezi matkami a dcerami vzájemná empatie. Drtivá většina matek se dcerám se svými přáními a potřebami svěřuje otevřeně. Matky ke svým dcerám přistupují s respektem k jejich osobnosti a samostatnosti. S úspěchem dcer se pojí pozitivní reakce a emoce ze strany matek jako je radost, štěstí nebo chválení dcery samotné nebo její oceňování před druhými lidmi. Frekvence osobního kontaktu, které je u mnoha párů matek a dcer několikrát týdně či několikrát měsíčně, je pro obě strany zpravidla uspokojivá. Přibližně polovina dcer změnu vztahu po uzavření manželství zaznamenala, druhá polovina nikoliv. Většina dcer však jako milník ve vztahu vnímá narození potomků, jenž vede k hlubšímu a lepšímu pochopení matek. Ve vztazích se vyskytuje vzájemná pomoc. Matky dcerám pomáhají s hlídáním dětí a dcery jsou matkám nápomocny v oblasti domácích prací, technických záležitostí a finanční pomoci.

Jako horší období ve vztahu dcery vnímaly své dospívání, které se vyznačovalo nepochopením, neshody a zákazy. Neshody připouští většina dcer a jako příčinu spatřují ve vzájemné odlišnosti a to jak názorů, tak povah. Konflikty se týkají výchovy dětí, financí, vzájemných očekávání i poučování. Jako problematická je dcerami vnímaná někdy komunikace s matkou nebo matčino chování i některé její povahové vlastnosti. K tomu se pojí otázka touhy po odlišení se matce. Většina dcer se v nějaké oblasti, ať už se jedná o profesní život nebo styl osobního života, chce odlišit. A to zejména v tom, co se jim samotným nezamlouvá, nelíbí nebo s čím nesouhlasí. Zhruba polovina dcer vnímá ve vztahu negativní, nepříjemné či ambivalentní pocity a taktéž polovina dcer přiznává, že jsou matkami kritizovány. Nejčastěji se kritiky týká péče o děti, domácnosti a zájmů. Soupeření bylo až na dvě výjimky jednoznačně popřeno a odmítnuto. Srovnávání se

objevuje zřídka, někdy ani ne ve vztahu dcer s matkou, ale dcera je porovnávaná se svými sourozenci. I přesto, že dcery popisovaly vztah pozitivně, však zároveň i připouští, že matka se někdy může cítit ublížená nebo odmítnutá a taktéž ve vztahu připouští pocity zklamání. Přibližně v polovině případů dcery pocíťují na svůj život matčin vliv. Jedná se například i o rady, které jsou vnímány pozitivně.

V otázce lepšího období vztahu mezi dcerami nepanovala jednoznačná shoda. Některé si nejsou vědomy nějaké lepší fáze, vztah je stále stejný, dle některých je nejlepší období právě nyní a některé lepší období ve vztahu vnímají v minulosti. Jedná se například o dětství či období, kdy se narodilo dceři dítě. Oblasti, kde panuje podobnost dcer s matkami, například podobnost názorů, společné zájmy, shoda v oblasti výchovy a hodnot, vedou k vzájemnému porozumění. Dcery s matkami sblížují dále děti, společně strávený čas a společné hovory. Pro většinu dcer je matka vzorem v oblasti výchovy, domácnosti a přístupu k druhým lidem. Některé dcery dokonce udávaly v rámci definování „dobré matky“ jako vzor vlastní matku. Dcery se cítí dostatečně podporovány matkami a vnímají hrdost matky v oblasti vzdělání, profese i dětí. Dcery pocíťují vůči svým matkám úctu a vděk za svoji výchovu, život, podporu i ochotu pomoci.

SOUHRN

Předkládaná diplomová magisterská práce je součástí výzkumného projektu Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Výzkum je veden doc. PhDr. Irenou Sobotkovou, CSc. a PhDr. Veronikou Očenáškovou, Ph.D. a spolupracují na něm další tři studentky psychologie. Výzkum je zacílen na deskripci a analýzu běžných vztahů dcer a matek. Výzkumná pozornost je zaměřena na posilující nebo zatěžující aspekty vztahu, jeho obecnou charakteristiku a komunikaci. Tato práce je zaměřena na dcery ve věku střední a starší dospělosti konkrétně tedy ve věku 30 – 50 let, jedná se o soubor Dcery I. Snahou je dozvědět se, jak Dcery I vnímají a prožívají svůj vztah k matce.

Práce je tradičně členěna na část teoretickou a výzkumnou. Teoretická část vychází z oblasti psychologie rodiny a vývojové psychologie. První kapitola je zaměřena na rodinný kontext, ve kterém se zpravidla odehrává vztah matky a dcery. Z historického hlediska i z hlediska funkcí v rámci výchovy je pojednáno o postavení otce i matky v rodině. Není opomenut ani sourozenecký vliv. Druhá kapitola je zacílená na mateřství, kterému nelze upřít významnost v životě ženy. Dále je poukázáno na mateřskou lásku i s ohledem do minulosti a idealizaci mateřské lásky. Třetí kapitola se již věnuje stěžejnímu tématu a tím je vztah matky a dcery. Vybranými studiemi je ilustrována důležitost zmiňovaného vztahu (Rastogi & Wampler, 1999), dále je poukazováno jak vztah matky a dcery ovlivňuje život dcery (Onayli & Erdur – Baker, 2013; Merrill, 2006; Novák, 2008). Vztah matky a dcery je jedinečný, proto je blíže pojednáno o vybraných specifikách tohoto vztahu. Jedná se o blízkost, podobnost, kritiku, ambivalenci, soupeření, očekávání, uznání a přijetí. Ve vztahu se taktéž odehrávají významné procesy podílející se na formování dívčiny osobnosti, ale taktéž ovlivňují osobnost matky. Jedná se o nápodobu, identifikaci a separaci. Významnou součástí vztahu dvou žen jako je matka a dcera je komunikace. Ženy ve společné konverzaci sdílí každodenní osobní detaily svých životů. Tyto projevy mohou značit blízkost a důvěrnost. Komunikace může být jak uspokojivá, ale taktéž problematická. Mohou vznikat konflikty z nejrůznějších příčin. Čtvrtá nejobsáhlejší kapitola popisuje vývoj vztahu matky s dcerou od jeho počátku až po smrt matky v celé své komplexnosti a šíři. Je poukazováno na různé milníky a proměny ve vztahu, aspekty a procesy, které neodmyslitelně k vývoji náleží. Kapitola je členěna dle vývojových etap lidského života a u dospělé dcery je blíže specifikováno, jak formuje vztah ženy s matkou její vztah k dceři.

Ve výzkumné části je popsána podrobně veškerá metodika a výsledky. Výzkum byl realizován kvalitativním přístupem, konkrétně je typem výzkumu fenomenologické zkoumání dle Hendla (2005). Ke sběru dat posloužil internetový dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem výzkumného šetření. Ke zpracování získaných informací bylo využito postupů obsahové analýzy, kdy v jednotlivých krocích byla data kódována a kategorizována. V rámci průběhu celého výzkumu bylo dbáno na dodržení etických zásad, jako je dobrovolná účast ve výzkumu, ochrana soukromí a osobních údajů účastnic. Výzkumný soubor Dcery I tedy dcery ve věku 30 – 50 let čítá celkem 74 účastnic. Získáno bylo celkem 80 dotazníků, z nichž 6 bylo vyřazeno z důvodu nesplnění požadovaných kritérií nebo neadekvátních odpovědí. Výsledky jsou prezentovány v rámci jednotlivých tří oblastí výzkumu a dále v rámci okruhů jsou vymezovány zjištěné kategorie a podkategorie pro lepší ilustraci doplněné citacemi výroků žen.

Zjištěné výsledky potvrzují pozitivní hodnocení vztahu a jeho významnost pro život dcer. Dcery jsou matkám za mnohé vděčné, chovají k ní úctu, je pro ně vzorem a některé dokonce uvádí vlastní matku jako vzor „dobré matky“. Ve vztahu je pocíťovaná zpravidla otevřenost a blízkost, vzájemné porozumění a empatie, vzájemná pomoc. Lze říci, že ve věku 30 – 50 let jsou dcery od matek dostatečně emancipované a matky tuto změnu přijaly, neboť dcery se cítí matkami respektované ve své samostatnosti a cítí podporu. Proměny vztahu dcery registrují v kontextu vstupu do manželství a zejména při narození potomků, což je v souladu se zjištěnými závěry Fischerové (1981). I přes všechna pozitiva mají vztahy matek s dcerami i své stinné stránky. Dcery připouští ve vztahu ambivalentní pocity, pocity zklamání, pocity ublížení, problematické oblasti i nedorozumění. Nelze tedy zjednodušovat, zda vztah je dobrý nebo špatný. I v milujícím vztahu mohou být témata či oblasti, které vzbuzují napětí a neshody. Vztahy dcer s matkami jsou velice složité. Výzkumné šetření ukázalo, že ve vztahu významnou roli hrají vzájemná očekávání, podobnost nebo rozdílnost, komunikace a blízkost. Všechny tyto aspekty mohou do vztahu přinášet radost, sblížení, ale taktéž problémy a neshody. Jak uvádí Novák (2008) blízkost může být dvojsečná.

Zjištěné závěry nelze automaticky zevšeobecňovat na celou populaci matek a dcer, přesto však mohou posloužit v poradenské praxi.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Apter, T. (2004). *You don't really know me: Why mothers and daughters fight and how both can win*. New York: W. W. Norton & Company.

Apter, T. (2013). *Difficult mothers: Understanding and overcoming their power*. New York: W. W. Norton & Company.

Badinter, E. (1998). *Materská láska: Od 17. Storočí po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.

Baruch, G., & Barnett, R. C. (1983). Adult daughters' relationships with their mothers. *Journal of marriage and family*, 45 (3), 601 – 606. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=18&sid=a2b6fac2-3260-46dc-8566-c98ab2a3c295%40sessionmgr114&hid=105>

Bojczyk, K. E., Lehan, T. J., McWey, L. M., Melson, G. F., & Kaufman, D. R. (2011). Mothers' and their adult daughters' perceptions of their relationship. *Journal of Family Issues*, 32 (4), 452 – 481. Získáno z <http://jfi.sagepub.com/content/32/4/452.full.pdf+html>

Bowlby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.

Boyd, C. J. (1989). Mothers and daughters: A discussion of theory and research. *Journal of Marriage and Family*. 51(2), 291-301. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d3b8fe2d-59dd-4970-a72a-8773e548f407%40sessionmgr120&hid=125>

Campell, R. (1996). *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat domů.

Cloud, H., & Townsend, J. (2000). *Prosím tě, mami... Jak nás ovlivnily naše matky*. Praha: Návrat domů.

Corneau, G. (2007). *Anatomie lásky: Vztahy otec – dcera, matka – syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál.

Čačka, O. (1996). *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum.

Dalloz, D. (2002). *Žárlivost a rivalita*. Praha: Portál.

- Doherty, W. J. (2006). *Kdo koho vychovává?* Praha: Návrat domů.
- Douglass, L. C. (1999). Motherloss: An adult daughter's depth perspective. *Journal of personal and interpersonal loss*, 4 (4), 309 – 315. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&sid=a2b6fac2-3260-46dc-8566-c98ab2a3c295%40sessionmgr114&hid=105>
- Farková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada.
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Filliozat, I. (2011). *Dokonalý rodič neexistuje*. Brno: Computer Press.
- Fingerman, K. L. (1996). Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and aging*, 11 (4), 591 – 606. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=a2b6fac2-3260-46dc-8566-c98ab2a3c295%40sessionmgr114&hid=105>
- Fingerman, K. L. (1997). Aging mothers' and adult daughters' retrospective ratings of conflicts in their past relationships. *Current Psychology*, 16 (2), 131-154. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=d3b8fe2d-59dd-4970-a72a-8773e548f407%40sessionmgr120&hid=125>
- Fischer, L. R. (1981). Transitions in the mother-daughter relationship. *Journal of Marriage and Family*, 43 (3), 613 – 622. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>
- Fox, G. L., & Inazu, J. K. (1980). Mother-daughter communication about sex. *Family Relations*, 29 (3), 347 – 352. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>
- Fromm, E. (1997). *Umění milovat*. Praha: Nakl. J. Šimona.
- Gonyea, J.G., Paris, R., & de Saxe Zerden, L. (2008). Adult daughters and aging mothers: The role of guilt in the experience of caregiver burden. *Aging & Mental Health*, 12 (5), 559 – 567. Získáno z

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=d3b8fe2d-59dd-4970-a72a-8773e548f407%40sessionmgr120&hid=125>

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

Horneyová, K. (2004). *Ženská psychologie*. Praha: Triton.

Chodorow, N. J. (2000). Reflections on The reproduction of mothering – twenty years later. *Studies in Gender and Sexuality*, 1 (4), 337 – 348. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=16&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>

Janneke, M. V. (1995). Reinventing the mother – daughter relationship. *American Journal of Psychotherapy*, 49 (4), 526 – 539. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=d3b8fe2d-59dd-4970-a72a-8773e548f407%40sessionmgr120&hid=125>

Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada.

Jaynesová, S. (2010). *Být dobrou mámou*. Praha: Návrat domů.

Kabat, R. (1998). The conjoint session as a tool for the resolution of separation-individuation in the adult mother-daughter relationship. *Clinical Social Work Journal*, 26 (1), 73 – 88. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>

Langmeier, J., & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

Lipovetsky, G. (2000). *Třetí žena*. Praha: Prostor.

Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.

Macek, P. *Adolescence*. Praha: Portál.

Macke, A. S., & Morgan, W. R. (1978). Maternal employment, race and work orientation of high school girl. *Social forces*, 57 (1), 187 – 204. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=17&sid=358fb376-2216-4bb4-933f-7269cecb690b%40sessionmgr198&hid=118>

Malá, M. (2014). *Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku střední a starší dospělosti*. (Nepublikovaná diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.

Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.

Merrill, D. M. (2006). Mothers-in-law and daughters-in-law: The role of mothers in determining the quality of relationships. *Conference Papers – American Sociological Association*. Získáno z

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Mosavel, M., Genderson, W. M., Ports, K. A., & Carlyle, K. E. (2015). Communication strategies to reduce cancer disparities: Insights from african-american mother-daughter dyads. *Families, Systems & Health*. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=24&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>

Newcomer, S. F., & Udry, J. R. (1984). Mothers' influence on the sexual behavior of their teenager children. *Journal of marriage and the family*, 46 (2), 477 – 485. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=358fb376-2216-4bb4-933f-7269cecb690b%40sessionmgr198&hid=118>

Notman, M. T. (2006). Mothers and daughters as adults. *Psychoanalytic inquiry*, 26 (1), 137 – 153. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=12&sid=a2b6fac2-3260-46dc-8566-c98ab2a3c295%40sessionmgr114&hid=105>

Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada.

Onayli, S., & Erdur-Baker, Ö. (2013). Mother–daughter relationship's links to daughter's self-esteem and life satisfaction. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5 (40), 167 – 175. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>

- Poncet-Bonissol, Y. (2015). *O matkách a dcerách*. Praha: Portál.
- Poněšický, J. (2012). *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- Preuschoff, G. (2007). *Výchova dívek*. Praha: Portál.
- Rastogi, M., & Wampler, K. S. (1999). Adult daughters' perceptions of the mother – daughter relationship: A cross – cultural comparison. *Family relations*, 48 (3), 327 – 336. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=a2b6fac2-3260-46dc-8566-c98ab2a3c295%40sessionmgr114&hid=105>
- Riedelová, I. (2011). *Když se matky a dcery navzájem hledají: Démétrin zármutek a Persefonin návrat – živoucí mýtus*. Brno: Emitos a Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Rufo, M. (2009). *Pust' mě, ale neopouštěj!* Praha: Portál.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Shawler, C. (2004). Aging mothers and daughters: Relationship changes over time. *Ageing international*, 29 (2), 149 – 177. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=a2b6fac2-3260-46dc-8566-c98ab2a3c295%40sessionmgr114&hid=105>
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Smith, M. D., & Self, G. D. (1980). The kongruence between mothers' and daughters' sex role attitudes: A research note. *Journal of marriage and the family*, 42 (1), 105 – 109. Získáno z <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=12&sid=358fb376-2216-4bb4-933f-7269cecb690b%40sessionmgr198&hid=118>
- Streep, P. (2009). *Mean mothers: Overcoming the legacy of hurt*. New York: HarperCollins Publishers.
- Šiklová, J. (2009). *Matky po e-mailu*. Praha: Kalich.
- Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Tannen, D. (2006). *Co to máš zase na sobě?: Jak spolu komunikují matky a dcery*. Brno: ZonerPress.

Trad, P. V. (1995). Adolescent girl and their mothers: Realigning the relationship. *American Journal of Family Therapy*, 23 (1), 11 – 24. Získáno z <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=40&sid=d1204416-2820-4f54-90ab-7f6cc8584cd2%40sessionmgr4003&hid=4206>

Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

Vališová, A., & Šubrt, R. (2004). *Jak získat a neztratit autoritu, aneb, Proč má maminka vždycky pravdu*. Praha: ISV.

Yalom, I. D. (2001). *Máma a smysl života*. Praha: Portál.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Zadání magisterské diplomové práce
- Příloha č. 2: Český a cizojazyčný abstrakt magisterské diplomové práce
- Příloha č. 3: Seznam otázek dotazníku pro dcery
- Příloha č. 4: Schéma okruhů a příslušných kategorií

Příloha č. 1: Zadání magisterské diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. SPÁČALOVÁ Vladěna	Olbramkostel 190, Olbramkostel	F140637

TÉMA ČESKY:

Vztah matky a dcery z pohledu dcer v období střední a starší dospělosti: pokračovací studie

TÉMA ANGLICKY:

The relationship between mother and daughter from the perspective of daughters in middle and older adulthood: Follow-up study

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru katedry psychologie, který je soustředěn na popis a analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Jde tedy o trvale aktuální téma, jemuž je věnována výzkumná pozornost spíše v rovině patologie (např. zanedbávání a týrání dětí), nikoli v rovině běžného vztahu. V teoretické části práce budou vymezeny relevantní pojmy především z oblasti vývojové psychologie a psychologie rodiny. Jednotlivé kapitoly se budou týkat mateřství, vývoje a specifik vztahu mezi matkou a dcerou a charakteristice věkového období střední a starší dospělosti (30 - 50 let). Bude podán přehled o současném stavu poznání v této oblasti. Výzkumná část bude navazovat na výsledky kvalitativního výzkumu realizovaného v první fázi projektu. Cílem výzkumu bude zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu starších dospělých dcer. Velikost výzkumného souboru nelze přesně odhadnout, předpokládáme minimálně několik desítek žen dcer ve věku střední, spíše starší dospělosti (30 - 50 let). Sběr dat bude proveden dotazníkovým šetřením pomocí webového serveru www.vmonline.cz. Půjde o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu. Pro zpracování dat budou použity postupy obsahové analýzy, případně software ATLAS. Výzkumná zjištění budou užitečná v poradenské psychologické praxi.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Apter, T. (2005). You don't really know me: Why mothers and daughters fight and how both can win. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
Cloud, H. (2003). Prosim tě, mami. Praha: Návrat domů.
Streep, P. (2009). Mean mothers: Overcoming the legacy of hurt. New York: Harper Collins Publishers.
Tannen, D. (2006). Co to máš zase na sobě? Brno: Zoner Press.
Vágnerová, M. (2007). Vývojová psychologie II. Praha: Karolinum.

Podpis studenta:

Spáčalová

Datum:

8.1.2016

Podpis vedoucího práce:

Očenášková

Datum:

8.1.2016

ABSTRAKT MAGISTERSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku střední a starší dospělosti: pokračovací studie

Autor práce: Bc. Vladěna Spáčalová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D.

Počet stran a znaků: 99 stran, 198 533 znaků

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 63

Magisterská diplomová práce je součástí výzkumného záměru Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Práce je soustředěna na deskripci specifík vztahu matek a dcer a to z pohledu dcer ve věku střední a starší dospělosti. Práce je tradičně členěna na část teoretickou a praktickou. Pro teoretickou část je stěžejní popsání vztahu matky a dcery, specifík daného vztahu, procesů ve vztahu, komunikace a konfliktů a na závěr je popsán vývoj vztahu matky a dcery od jeho počátků až po smrt matky. Výzkumná část popisuje realizovaný výzkum kvalitativním přístupem. Jedná se o fenomenologické zkoumání. Sběr dat byl proveden internetovým dotazníkem s otevřenými otázkami. Ke zpracování dat byly použity postupy obsahové analýzy. Výzkumný soubor obsahuje celkem 48 žen, které kompletně vyplnily dotazník, dalších 26 žen ukončilo dotazování předčasně. Dcery vztah převážně vnímají kladně, nicméně přes mnoho pozitiv, jež jim vztah přináší, přiznávají taktéž některé ambivalentní pocity či pocity zklamání. Lze však říci, že matka je pro dcery významnou osobností. Výsledky této práce společně s výsledky výzkumu dalších kolegyně přináší komplexní pohled na vztah matek a dcer.

Klíčová slova: rodina, mateřství, vztah matky a dcery, střední a starší dospělost, prožívání vztahu

ABSTRACT OF MASTER'S DIPLOMA THESIS

Title: The relationship between mother and daughter from the perspective of daughters in middle and older adulthood: follow – up study

Author: Bc. Vladěna Spáčalová

Supervisor: PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D.

Number of pages and characters: 99 pages, 198 533 characters

Number of appendices: 4

Number of references: 63

This Master's diploma thesis is a part of a research project of the Department of Psychology of Philosophical Faculty at Palacký University in Olomouc. It is focused on the description of specifics of the relationship between mothers and daughters from the perspective of daughters in middle and older adulthood. The work is traditionally divided into theoretical and practical part. The theoretical part describes the relationship between mother and daughter, specifics of the relationship, processes in the relationship, communication and conflicts and finally the development of mother-daughter relationship from its beginnings to the death of mother is described. The research part describes the research realized by a qualitative approach. This is a phenomenological examination. Data collection was carried out by the Internet questionnaire with open questions. Procedures of content analysis have been used for data processing. The research set contains a total of 48 women who filled in the questionnaire completely, other 26 women completed the questioning prematurely. Daughters perceive the relationship mostly positively, however, despite of the many positives that the relationship brings them, they also accord some ambivalent feelings and frustrations. We can say that mother is a very important person for daughters. Results of this study together with results of the other research colleagues provide a comprehensive view of the mother-daughter relationship.

Key words: family, motherhood, relationship between mother and daughter, middle and older adulthood, experiencing of the relationship

Příloha č. 3: Seznam otázek dotazníku pro dcery

- 1) Kolik máte let? Kolik let má vaše matka?
- 2) Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?
- 3) Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?
- 4) A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?
- 5) Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
- 6) Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi vámi?
- 7) V čem si naopak rozumíte?
- 8) Co vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?
- 9) Záleží vám na tom, aby vaše matka souhlasila s vašimi rozhodnutími?
- 10) Pociťujete mezi vámi spíš citový odstup a uzavřenost, nebo otevřenost a citovou blízkost?
- 11) Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te)najevo?
- 12) Vnímáte matku jako vzor? Pokud ano, v čem?
- 13) Je něco, v čem nechcete být jako matka? V čem se chcete odlišit?
- 14) Kritizuje vás matka? V čem?
- 15) Je něco, co vás vzájemně sblíží?
- 16) Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí Vaše matka?
- 17) Myslíte, že vaše matka rozumí tomu, jak se cítíte?
- 18) Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?
- 19) Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?
- 20) Mluví s vámi matka o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
- 21) Cítíte ze strany matky dost podpory?
- 22) Respektuje vás matka dostatečně jako samostatnou a originální bytost?
- 23) Může se někdy matka cítit z vaší strany ublížená či odmítnutá?
- 24) Snaží se matka někdy ovlivnit váš život podle svých představ?
- 25) Myslíte, že je na vás matka v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?
- 26) Zklamala Váš někdy matka svou reakcí?
- 27) Myslíte, že jste vy někdy zklamala matku?
- 28) Čeho si na matce vážíte?
- 29) Vděčíte jí za něco?
- 30) Jak matka reaguje na vaše úspěchy?
- 31) Jak často se vidíte osobně? Je to pro vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší matce?
- 32) Jak byste definovala „dobrou matku“?

Pro vdané dcery:

Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co jste se vdala?

Pro dcery s dětmi:

Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co máte dítě/děti? Jakou?
Pomáhá vám matka hlídat děti, podílí se na jejich výchově?

Pomáháte matce s něčím?

Příloha č. 4: Schéma okruhů a příslušných kategorií

1. část výzkumu – charakteristika vztahu matky a dcery	
Okruhy	Kategorie
Obecná charakteristika vztahu	- Pozitivní a milující vztah - Pozice ve vztahu - Běžně fungující vztah - Negativní a problematický vztah
Bydlení	- Typ bydlení - Pozitivní změna vztahu po dceřině odstěhování - Vztah beze změny po dceřině odstěhování - Negativní změna vztahu po dceřině odstěhování
Souhlas s rozhodnutími	- Zásadně záleží na matčině souhlasu - Relativně záleží na matčině souhlasu - Nezáleží na matčině souhlasu - Podrobnější charakteristika souhlasu s rozhodnutími
Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost	- Převládající citová blízkost a otevřenost - Převládající citový odstup a uzavřenost - Nevyhraněnost citového odstupu a uzavřenosti nebo otevřenosti a citové blízkosti - Podrobnější charakteristika citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti - Spokojenost či nespokojenost s mírou citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti
Empatie	- Porozumění pro matčiny pocity - Neporozumění pro matčiny pocity - Podrobnější charakteristika empatie - Porozumění pro dceřiny pocity - Neporozumění pro dceřiny pocity - Neschopnost posoudit
Vyjadřování vlastních potřeb a přání	- Matky svá přání a potřeby vyjadřují přímo - Matky nevyjadřují svá přání a potřeby - Matka přání a potřeby vyjadřuje v náznacích
Respektování dceřiny samostatnosti a originality	- Dostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti - Nedostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti - Respekt s výhradami - Neschopnost odpovědět
Reakce na úspěchy	- Pozitivní emoce - Pozitivní reakce - Umírněnost reakce matky - Nezájem matky o úspěchy dcery

Frekvence kontaktu	- Frekvence osobního kontaktu - Podrobnější charakteristika frekvence kontaktu - Frekvence osobního kontaktu je uspokojivá pro dcery - Frekvence osobního kontaktu je neuspokojivá pro dcery - Matčina spokojenosti či nespokojenost s frekvencí osobního kontaktu
Změny po svatbě	- Pozitivní změna ve vztahu - Vztah je beze změny po dceřině svatbě
Změny po narození dceřiných dětí	- Změna ve vztahu po narození dětí - Vztah je beze změn po narození dětí - Matky pomáhají s hlídáním dětí a podílí se na výchově - Matky nehlídají a nepodílí se na výchově
Pomoc matce ze strany dcery	- Dcery matce pomáhají - Dcery nepomáhají matce - Matky pomoc odmítají - Podrobnější charakteristika pomoci matce ze strany dcery

2. část výzkumu – negativní aspekty vztahu matky a dcery

Okruhy	Kategorie
Horší období vztahu	- Horší v období dospívání - Horší v dětství - Zhoršení vlivem rodinné situace - Horší v současnosti - Beze změny
Neshody a nedorozumění	- Neshody a nedorozumění potvrzují - Neshody a nedorozumění popírají - Témata konfliktů - Podrobnější charakteristika neshod a nedorozumění
Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky	- Problematická komunikace - Problematické chování matky - Problematické povahové vlastnosti matky - Problematické oblasti v chování a řeči matky popřeny
Touha po odlišení od matky	- Ve všem - V ničem - Ve stylu života - V povahových vlastnostech - Mateřská role - Připouští přirozenou podobnost matce
Kritika	- Matka kritizuje - Matka nekritizuje - Neschopnost odpovědět - Oblasti, které jsou kritizovány
Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepřijemné pocity	- Negativní, rozporuplné a nepřijemné pocity popírají - Negativní, rozporuplné a nepřijemné

	- pocity potvrzují - Podrobnější charakteristika negativních, rozporuplných a nepříjemných pocitů
Srovnávání či soupeření	- Srovnávání a soupeření ve vztahu popírají - Srovnávání ve vztahu s matkou potvrzují - Soupeření ve vztahu vnímají - Podrobnější charakteristika srovnávání či soupeření
Pocity ublížení a odmítnutí	- Potvrzují pocity ublížení a odmítnutí - Popírají pocity ublížení a odmítnutí - Neschopnost posoudit - Podrobnější charakteristika pocitů ublížení a odmítnutí
Vliv matky na život dcery	- Potvrzují vliv matky - Popírají vliv matky - Podrobnější charakteristika vlivu matky na život dcery
Pocity zklamání	- Potvrzují pocity zklamání - Doufají, že matku nezklamaly - Popírají pocity zklamání matkou

3. část výzkumu – pozitivní aspekty vztahu matky a dcery

Okruhy	Kategorie
Lepší období vztahu	- Vztah beze změny - Nejlepší období vztahu je v současnosti - Lepší období vztahu dříve - Podrobnější charakteristika lepšího období vztahu
Oblast porozumění a sblížení	- Celkové porozumění - Vzájemná podobnost a z toho vyplývající porozumění a sblížení - Pohled na významnost rodiny - Těžké životní situace - Vzájemná komunikace - Neschopnost specifikovat - Popírají porozumění a sblížení
Matka jako vzor	- Potvrzují matku jako vzor - Vzor v některých povahových vlastnostech - Popírají matku jako vzor - Nepřemýšlení o daném tématu
Míra podpory ve vztahu ze strany matky	- Potvrzují dostačující míru podpory od matky - Popírají dostačující míru podpory od matky - Podporu nežádá - Podrobnější charakteristika míry podpory ve vztahu ze strany matky
Hrdost ze strany matky a její projevy	- Potvrzují hrdost ze strany matky - Projevy hrdosti - Neví - Popírají hrdost ze strany matky

Úcta k matce	- Chovají úctu k matce - Nepociťují úctu k matce
Vděčnost k matce	- Potvrzují vděčnost matce - Vděk za vše
Definice „dobré matky“	- Pozitivní vztah s dítětem - Povahové vlastnosti dobré matky - Vzorem dobré matky je vlastní matka